

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI
ÇALIŞMA EKONOMİSİ BİLİM DALI

**TÜRKİYE’NİN GÖÇ POLİTİKALARI VE AFRİKALI
TRANSİT GÖÇMENLER**

Yüksek Lisans Tezi

TUĞÇE ŞENTÜRK

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI
ÇALIŞMA EKONOMİSİ BİLİM DALI

**TÜRKİYE’NİN GÖÇ POLİTİKALARI VE AFRİKALI
TRANSİT GÖÇMENLER**

Yüksek Lisans Tezi

TUĞÇE ŞENTÜRK

Danışman: DOÇ. DR. SELMİN KAŞKA

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ Anabilim Dalı ÇALIŞMA EKONOMİSİ Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi Tuğçe Şentürk'nın TÜRKİYE'NİN GÖÇ POLİTİKALARI VE AFRİKALI TRANSİT GÖÇMENLER adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 30.05.2019 tarih ve 2019-16/20 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 25.06.2019

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Öğretim Üyesi Adı Soyadı	İmzası
1. Tez Danışmanı Doç. Dr. SELMİN KAŞKA	
2. Jüri Üyesi Dr. Öğr. Üyesi EMEL COŞKUN (Doç. Dr.)	
3. Jüri Üyesi Dr. Öğr. Üyesi M.MERYEM KURTULMUŞ	

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı	: Tuğçe ŞENTÜRK
Ana Bilim Dalı	: Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Programı	: Çalışma Ekonomisi
Tez Danışmanı	: Doç. Dr. Selmin KAŞKA
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans – Haziran 2019
Anahtar Kelimeler	: Göç, Küreselleşme, Uluslararası Göç, Ulusaşırı Göç, Göç Kuramları, Düzensiz Göç, Göç Politikaları, Transit Göç, Transit Ülke, Afrika Göçü

ÖZET

TÜRKİYE’NİN GÖÇ POLİTİKALARI VE AFRİKALI TRANSİT GÖÇMENLER

Küreselleşmeyle iletişim ve ulaşım kanallarının çeşitlenmesi ve daha kolay ulaşılabilir hale gelmesi, yeni göç türlerinin ve kavramlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Uluslararası göç, küreselleşme sonrası dönemde, göç sürecinde artık daha fazla aktörün belirleyici olduğu, ulusaşırı alanlara yayılan, yeni bir forma dönüşmüştür.

Devletlerin bu yeni göç hareketlerine yönelik uygulamaları da farklılık göstermektedir. Türkiye’nin göç politikalarında da içinde bulunduğu ekonomik, siyasi koşulları belirleyici olmuştur. Türkiye’nin küreselleşme sonrası karşılaştığı yeni göç türlerinden biri de transit göç olmuş, çeşitli göçmen gruplarının hedef ya da transit ülkesi haline gelmiştir. Afrikalı düzensiz/transit göçmenler de bu gruplardan biridir. Çalışma kapsamında, transit göçü olgusal olarak ele alan saha araştırmalarının verilerinden yararlanılarak, Türkiye’deki Afrikalı transit göçmenlerin göç yolculukları, gündelik hayatları ve geleceğe dair beklentileri ve planları aktarılmıştır.

Afrika kıtasının yüksek nüfus artış hızı, kıtadaki ekolojik, siyasi ve ekonomik sorunlarla birlikte düşünüldüğünde önümüzdeki yıllarda da Afrika üzerinden göçün devam edeceğini söylemek mümkündür. Türkiye, Afrikalı transit göçmenler için bir bekleme noktası olsa da Avrupa ülkelerinin sıkı sınır politikaları ve Afrikalı göçmenlerin Türkiye’de kurdukları komünite geliştikçe Türkiye zorunlu bir tercih olmaktan çıkıp bilinçli olarak tercih edilen bir varış ülkesi haline de gelmektedir.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Tuğçe ŞENTÜRK
Field : Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Programme : Çalışma Ekonomisi
Supervisor : Doç. Dr. Selmin KAŞKA
Degree Awarded and Date : Master – June 2019
Keywords : Migration, Globalization, International Migration, Transnational Migration, Migration Theories, Irregular Migration, Migration Policies, Transit Migration, African Migration

ABSTRACT

MIGRATION POLICY OF TURKEY AND AFRICAN TRANSIT IMMIGRANTS

The diversification in communication channels and making them more accessible through globalization have led to emergence of a new type and concepts of migration. In the post-globalization period, international migration has evolved into a new form that spans transnational fields, where more actors are now determining the migration process.

States' implementations towards new migration concepts are also differ and Turkey's immigration policy has been affected by its economic and political conditions. One of the new types of migration that Turkey has been encountered during post-globalization era is transit migration whereas target destination or transit country for various immigrant groups. African irregular / transit migrants are also among these groups. Based on the results of different field works conducted within the framework of migration studies in Turkey, this thesis examines daily lives, future expectations and plans of African transit migrants in Turkey.

Considering the high population growth rate together with the ecological, political and economic problems in the African countries, it is possible to say that migration from the Continent will continue to flow in the upcoming years. Even though the Turkey is a waiting point for most of African transit migrants, it is becoming a preferable target destination for migrants due to the strict border policies of European countries and gradually established African immigrant communities within Turkey.

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın başından itibaren desteğini, ilgisini ve zamanını esirgemeyen değerli tez danışmanı hocam Doç. Dr. Selmin Kaşka'ya, her zaman desteklerini hissettiğim sevgili aileme ve arkadaşlarıma teşekkürlerimi bir borç bilirim.

İstanbul, 2019

Tuğçe ŞENTÜRK

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

TABLO LİSTESİ	vii
ŞEKİL LİSTESİ	viii
GRAFİK LİSTESİ	ix
EKLER LİSTESİ	x
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1
1. KÜRESELLEŞME DÖNEMİNDE GÖÇÜN ÇEŞİTLENMESİ VE	
ULUSLARARASI GÖÇ HAREKETLERİNİ KURAMLAŞTIRILMASI	3
1.1. Küreselleşme Döneminde Göçün Değişen Nitelikleri.....	3
1.2. Göçün Çeşitlenmesi ve Göç Türlerinin Geçişkenliği	6
1.2.1. Çeşitlenen Göçün Ortak Paydası: Emek Göçü	7
1.2.2. Düzensiz Göç.....	10
1.2.3. Göçün Geçişkenliği.....	13
1.2.3.1. Mekik Göçü	13
1.2.3.2. Sığınmacı ve Mülteci Hareketleri	14
1.2.4. Yeni Bir Göç Türü Olarak Transit Göç	16
1.2.4.1. Transit Göçün Tanımlanması	16
1.2.4.2. Transit Göçmenler Açısından Sınır Kavramı ve Sınır Dışı Etme Politikaları	20
1.2.4.3. Göçmenler Neden Transit Göçmen Oluyorlar?	22
1.2.4.4. Göçün Karanlık Yüzü: Transit Göçün İnsan Kaçakçılığıyla İlişkisi.....	24
1.2.5. Uluslararası Göçten Ulusaşırı Göçe.....	27
1.3. Uluslararası Göç Hareketlerinin Kuramsallaştırılması.....	29
1.3.1. Ekonomik Göç Kuramları	31

1.3.1.1. Neoklasik Makro Kuram	31
1.3.1.2. Neoklasik Mikro Kuram.....	32
1.3.1.3. İkiye Bölünmüş Emek Piyasaları Kuramı	33
1.3.1.4. Göçün Yeni Ekonomisi	34
1.3.2. Yapısal Tarihsel Yaklaşım	35
1.3.2.1. Dünya Sistemleri Kuramı	35
1.3.3. Yeni Yaklaşımlar	36
1.3.3.1. İlişkiler Ağı Kuramı	37
1.3.3.2. Kurumsal Kuram.....	38
1.3.3.3. Kümülatif Nedensellik Kuramı.....	38
1.3.3.4. Göç Sistemleri Kuramı.....	39
1.3.4. Göç Kuramları Transit Göçü Ne Kadar Açıklıyor?.....	40
2. TÜRKİYE’NİN GÖÇ POLİTİKALARI VE DÜZENSİZ GÖÇMENLER.....	43
2.1. Türkiye’nin Göç Politikaları	44
2.1.1. Küreselleşme Döneminde Türkiye’nin Vize Politikaları.....	46
2.1.2. İkamet İzni.....	49
2.1.3. Çalışma İzni.....	50
2.1.4. Uluslararası Koruma	52
2.1.4.1. 1994 Sığınma Yönetmeliği.....	53
2.1.4.2. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Getirdiği Değişiklikler	54
2.1.5. Türkiye’nin Sınır ve Sınır Dışı Etme Politikaları.....	56
2.2. Türkiye’ye Yönelik Düzensiz Emek Göçü	62
2.2.1. Türkiye’ye Yönelik Düzensiz Göçün Çeşitliliği: Farklı Coğrafyalar, Benzerlikler ve Farklılıklar	64
2.2.1.1. Göç Etme Nedenleri	65
2.2.1.2. Göçmenlerin İşgücü Piyasasındaki Durumları	69
2.2.1.3. Farklı Düzensiz Göçmen Gruplarına Yönelik Politikalar	76
2.2.1.4. Farklı Düzensiz Göçmen Gruplarına Yönelik Politikaların Kısa Bir Değerlendirmesi	82

3. TÜRKİYE’DE AFRİKALI TRANSİT GÖÇMENLER	86
3.1. Tezde Kullanılan Bilgi Kaynakları.....	87
3.2. Afrika Ülkeleri Hakkında Kısa Bir Bilgi.....	88
3.3. Türkiye’ye Afrika Göçünün Tarihi	91
3.3.1. Afrika-Türkiye İlişkileri.....	94
3.3.2. Afrika Ülkeleri ve Türkiye Arasındaki Vize Uygulamaları.....	96
3.4. Türkiye’deki Afrikalı Düzensiz Göçmenler	97
3.4.1. Göç Etme Nedenleri.....	98
3.4.2. İşgücü Piyasasındaki Durumları.....	100
3.4.3. Afrika Üzerinden Gelen Düzensiz Göçmenlere Yönelik Uygulanan Politikalar	104
3.5. Türkiye’de Afrikalı Transit Göçmenler	107
3.5.1. Göç Yolculukları	109
3.5.2. Neden Göç Ediyorlar?.....	113
3.5.3. İstanbul’daki Hayatları.....	114
3.5.4. Geçimlerini Nasıl Sağlıyorlar?	118
3.5.5. Geleceğe Dair Beklentileri Neler?.....	121
3.5.6. Sınır Deneyimleri.....	122
SONUÇ	131
KAYNAKLAR	136

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1: 2016 yılında geri alım kapsamında teslim alınanların mülakat neticesinde tespit edilen uyruklarına göre dağılımı	107
Tablo 2: İkamet izni verilmiş nedenlerine göre Afrika uyruklu göçmenlere verilen ikamet izinleri.....	117
Tablo 3: Sınır dışı edilme nedenlerine göre 2001-2005 yılları arasında sınır dışı edilen Afrika uyruklu göçmenler	126
Tablo 4: Sınır dışı edilme nedenlerine göre 2006-2011 yılları arasında sınır dışı edilen Afrika uyruklu göçmenler	127

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa No.
Şekil 1: Afrika Haritası.....	91

GRAFİK LİSTESİ

Sayfa No.

Grafik 1: 2010-2016 yılları arasında Türkiye’de yakalanan göçmen kaçakçıları 61

Grafik 2: 2005-2016 yılları arasında insan taciri olarak tespit edilenler 61

EKLER LİSTESİ

Sayfa No.

Ek 1: Milliyete göre yıllık giriş yapan Afrikalı ziyaretçi sayıları (1996-20017) 134

Ek 2: Milliyete göre yıllık çıkış yapan Afrikalı ziyaretçi sayıları (1996-2017).....135

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
AÇAUM	Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi
AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	Birleşmiş Milletler
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
C.	Cilt
DEİK	Türk Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
Der.	Derleyen
IIMP	Intertparish Migrants Programme - Kiliseler Arası Göçmen Programı
IOM	International Organization for Migration – Uluslararası Göç Örgütü
İNSAMER	İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi
Lasiad	Laleli Sanayici ve İş Adamları Derneği
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü
ORSAM	Ortadoğu Stratejik Araştırma Merkezi
s.	Sayfa
S.	Sayı
s.a.	Sayfa aralığı
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TBB	Türkiye Barolar Birliği

<i>TBMM</i>	Türkiye Büyük Millet Meclisi
<i>TCK</i>	Türk Ceza Kanunu
<i>TİKA</i>	Türk İş Birliği ve Kalkınma Ajansı
<i>TOKİ</i>	Toplu Konut İdaresi
<i>TÜİK</i>	Türkiye İstatistik Kurumu
<i>TÜSİAD</i>	Türkiye Sanayi ve İş Adamları Derneği
<i>USAK</i>	Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu
<i>YUKK</i>	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu
<i>yy.</i>	Yüzyıl

GİRİŞ

Türkiye hem iç göçün hem de uluslararası göç akımlarının yaşandığı, göç açısından zengin bir coğrafyadır. Cumhuriyetin kuruluş yıllarından itibaren başlayan dış göç günümüzde de çeşitlenerek devam etmektedir.

Tez kapsamında, bu çeşitliliğin bir yönü, Türkiye'ye yönelik düzensiz göç ve Afrikalıların transit göçü incelenmeye çalışılacaktır. Çalışmanın iki temel konusu vardır. Bunlardan biri, Türkiye'ye yönelik göç çeşitliliği içinde transit göç, diğeri de bir göçmen grubu olarak Afrikalı transit göçmenlerdir. Transit göç ve Afrikalı transit göçmenlerin seçilmiş olmasının nedeni hem transit göçün hem de Afrikalıların Türkiye'ye yönelik göçünün, akademik çalışmalarda kendine yeni yeni yer buluyor olmasıdır.

Tez kapsamında bir saha çalışması yürütülmemiştir. Türkiye'ye yönelik düzensiz göç ve Afrikalıların düzensiz göçünü konu alan mevcut araştırmalar incelenerek, Afrikalı transit göçmenlerin Türkiye'deki hayatları ve gelecek planları, Afrikalı transit göçmenlerin kalıcı mı yoksa geçici mi olduğu incelenmeye çalışılacaktır. Araştırma kapsamında, mevcut literatür taranmış ve mevcut istatistiklerden yararlanılmıştır. Türkiye'deki göç yazınında transit göç ve Afrikalı transit göçmenlere dair çok fazla kaynak bulunmadığı için tezde, transit göçü olgusal olarak ele alan saha araştırmalarının sonuçlarını aktaran çalışmalara yer verilecektir.

Türkiye İstatistik Kurumu, Emniyet Genel Müdürlüğü, İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ve Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Türkiye'de göç istatistiklerini derleyen ve yayınlayan kurumlardandır. Bu istatistiklerden de Afrika ülkelerine dair bilgi sunanları seçilerek aktarılacaktır.

“Küreselleşme Döneminde Göçün Çeşitlenmesi ve Kuramlaştırma Çabaları” başlıklı birinci bölümde göç kavramına, uluslararası göç türlerine ve uluslararası hareketliliği açıklayan göç kuramlarına yer verilecektir. Bu bölümde, küreselleşmeyle birlikte çeşitlenen göç türleri arasında nasıl bir geçişkenliğin olduğu, transit göçün ayırt

edici özelliklerinin neler olduğu, transit göçün neden ve nasıl gerçekleştiği ve göç kuramlarının transit göçü nasıl ele aldığı sorularına cevap aranmaya çalışılacaktır. Son olarak da transit göçteki insan kaçakçılığının boyutu, transit göç insan kaçakçılığı ilişkisi aktarılmaya çalışılacaktır.

“Türkiye’nin Göç Politikası ve Düzensiz Göçmenler” başlıklı ikinci bölümdeyse Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar uygulamaya konan göç politikalarına yer verilecektir. Türkiye’ye yönelik düzensiz emek göçü, göçmenlerin coğrafi çeşitliliği üzerinden değerlendirilerek, göç etme nedenleri ve işgücü piyasasındaki durumları açısından farklı ve benzer yönlerinin neler olduğu sorularına cevap aranacaktır. Türkiye’deki düzensiz göçmen gruplarına yönelik politikaların farklı ve benzeşen yanları üzerinde durulacaktır.

“Türkiye’de Afrikalı Transit Göçmenler” başlıklı üçüncü bölümdeyse Afrikalı transit göçmenlerin göç yolculuklarına, onları göç etmeye iten nedenlere, İstanbul’daki hayatlarına, beklentilerine ve sınır deneyimlerine yer verilecektir. Transit göç, Afrikalı transit göçmenler için Türkiye’nin bir durak mı yoksa yerleşilecek bir ülke mi olduğu sorusu üzerinden incelenmeye çalışılacaktır. Afrikalı transit göçmenlerin, göç etme ya da kalıcı olma kararında hem kişisel tercihlerinin hem de devlet politikalarının ne derece etkili olduğu üzerinde durulacaktır.

1. KÜRESELLEŞME DÖNEMİNDE GÖÇÜN ÇEŞİTLENMESİ VE ULUSLARARASI GÖÇ HAREKETLERİNİ KURAMLAŞTIRILMASI

1.1. Küreselleşme Döneminde Göçün Değişen Nitelikleri

Bu bölümde tezin ana konusu olan Afrikalı transit göçmenler konusunu anlamak ve açıklamak için bir çerçeve oluşturmak üzere ilk olarak göçün küreselleşmeyle birlikte değişen niteliklerine, çeşitlenmesine yer verilecektir. İkinci olarak yeni uluslararası göç hareketlerini açıklayan göç kuramları ele alınacaktır. Çok boyutlu bir olgu olan göç, farklı kuramlar tarafından farklı yönleriyle açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu bölümde göç kuramlarının temel argümanları aktararak, bunların transit göçün açıklamasındaki katkısına değinilecektir.

Tez çalışmasının konusunu oluşturan transit göç/göçmenler, düzensiz göç/göçmenler kavramı çerçevesinde ele alınacaktır. Ancak “düzensizlik” konumu sabit, değişmez bir kavram olmadığı için göç türleri arasındaki geçişkenlik üzerinde durulacaktır. Görece yeni bir olgu olan transit göç/göçmenleri, göç çalışmaları literatüründe kavramsal olarak ele alan çalışmalara yer verilecektir.

Bireyler, ülkelerindeki siyasi, ekonomik zorluklar, çalkantılar, ekolojik sorunlar vb. nedeniyle kitlesel ya da bireysel olarak başka bir ülkede yaşamlarını sürdürme kararı alırlar. Uluslararası sınırlar arasında gerçekleşen bu göç hareketleri bireyleri ve toplumları sosyal, ekonomik, kültürel vb. yönden etkileyen, değiştiren bir olgudur. Castles ve Miller da göçün toplumsal değişimin neden olduğu kolektif bir eylem olduğuna ve hem göç alan hem de göç veren ülkedeki bütün bir toplumu etkilediğine vurgu yaparlar.¹ Buna ek olarak göç hareketlerinin değişerek yeni formlar kazanacağını ileri sürer ve bunu göçün yapısal olarak evrildiği/evrileceği şu beş farklı eğilimle açıklarlar:

---

¹ Stephen Castles, Mark J. Miller, **Göçler Çağı**, Çev. Bülent Uğur Bal ve İbrahim Akbulut, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008, s.29.

Göçün küreselleşmesi, uluslararası göçten zamanla daha fazla ülkenin etkilenmesini ifade eder; göçün hızlanması; göçün hacminin tüm dünyada büyümesidir; göçün farklılaşması ise göç hareketlerinin tek tip bir göç olmaktan çıkıp birbiri içine geçen, evrilen bir hal alması olarak açıklanabilir. Örneğin, sadece mekik göç ya da mültecilik statüsünden bahsetmek yerine, zamanla bir göç tipinin başka bir göç tipine dönüşmesi ya da bir göç türünün birden fazla göç türünden unsurlar barındırması söz konusudur. Bu tez kapsamında, “mekik göç”, “transit göç” ile sığınmacı ve mülteci hareketlerinin “göçün geçişkenliği” başlığı altında aktarılmasının nedeni de bu değişimdir. Göç olgusunun geçirdiği dördüncü değişim ise göçün kadınlaşması, göç hareketlerinde kadınların daha fazla yer almasıdır. Castles ve Miller sonuncu eğilim olarak aktardıkları bir diğer değişim ise göçün siyasallaşmasıdır.²

Küreselleşme ile ilgili tartışmalarda uluslararası göç olgusu en fazla öne çıkan konulardan birisidir. Uluslararası göç hareketleri yirminci yüzyıl boyunca artan küresel bütünleşmenin etkisi içinde bütün dünyada yoğunlaşırken, bu süreç içinde her ülke kendi ekonomik, toplumsal ve siyasal yapılanması ve geleneği içinde, uluslararası göç olgusu ile farklı düzeylerde karşılaşmış ve göçlere karşı farklı tepkiler geliştirmiştir.³

İçduygu ve diğerleri, küreselleşme ile uluslararası göç arasındaki ilişkiyi irdelerken üç nokta üzerinde durur: Bunlardan ilki, küreselleşme sürecinin insanların göç etme olanaklarını arttırmasıdır. Göç etme olanakları artsa da küreselleşme sonrası dönemde, küreselleşme öncesi görülen göç hareketlerinden çok daha fazla bir coğrafi hareketliliğin görüldüğünü söylemenin pek doğru bir tespit olmayacağını aktarırlar. Ayrıca yabancıların sınır geçişlerinin büyük bir hızla artması gibi gelişmelerle, ulus-devletlerin sınırların kontrol edilmesinde ve sınırları içindeki yabancıların kalış koşullarının izlenmesinde zorlanmaya başladıkları sık sık vurgulanmaktadır. Bu bir anlamda ulus-devletlerin uluslararası göçü istedikleri gibi kontrol altında tutma koşullarının büyük ölçüde değiştiğini göstermektedir.⁴

---

² Castles ve Miller, s.14.

³ Ahmet İçduygu, Sema Erder ve Ömer Faruk Gençkaya, **Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları 1923-2003 Ulus-Devlet Oluşumdan Ulusötesi Dönüşümlere**, İstanbul, 2014, s.51.

⁴ İçduygu, Erder ve Gençkaya, s.52.

İkinci nokta ulus-devletin değişen konumudur.

Hemen hemen her ülkenin bir yandan göç-alan bir yandan da göç-veren ülke konumuna geldiği, “göç-alan” ya da “göç-veren” terimlerinin yetersiz kaldığı ve “ulusaşırı alanlar” gibi terimlerin ortaya çıktığı, ciddi boyutlarda “öğrenci göçü” ve “emeklilik göçü” gibi göç türlerinin belirdiği, “geçici veya kalıcı göç” ya da “yasal veya yasa dışı göç” gibi ayırımların çoğu kez zorlaştığı bir dönemde, göçün yalnızca ulus-devletlerin temel aktör olduğu bir dünyanın olgusu olduğunu düşünmek güçleşmiştir.⁵

Üçüncü olarak ise vurguladıkları nokta, ulus-devletlerin artık uluslararası göçte temel aktör olarak tek başına düşünölemeyeceğidir. Küreselleşmeyle birlikte göç; göçmenleri, göç alan, göç veren ölkeleri ve transit ölkeleri de içine alan, uluslararası örgütlerin de dahil olduğu çok aktörlü karmaşık olgu haline gelmiştir.⁶

Küreselleşmeyle birlikte mal ve sermayenin dolaşımı serbest hale getirilirken, insan hareketliliği kısıtlanır. İnsan hareketliliğini sıkı sınır politikalarıyla engellemek mümkün değildir. Devletlerin, küreselleşme sonrası “istenmeyen göç” olarak adlandırdıkları uluslararası göç hareketleri, aynı zamanda ucuz ve enformel işgücüne duydukları ihtiyacı da karşıladığından, devletler, sınırlarına yönelik uluslararası göç hareketini “görmezden gelmeye” ve sıkı sınır politikalarının devamlılığını sağlamaya çalışırlar. Eder, devletlerin “yasadışı” olarak adlandırdıkları uluslararası göç hareketine göz yummasıyla kendilerinin de sürecin organik bir parçası haline geldiğini belirtir ve devletin rolünü “sözde devlet dışı” olarak ifade eder.⁷ Eder’in, kanun uygulayıcı olarak devleti üç farklı yüzüyle ele aldığı çalışmasına detaylı olarak tezin ikinci bölümündeki “2.2.1.4.Farklı Düzensiz Göçmen Gruplarına Yönelik Politikaların Kısa Bir Değerlendirmesi” başlığında yer verilecektir.

Bazı göç araştırmacılarına göre uluslararası göç, teknoloji ve iletişimin gelişmesiyle uluslararası boyutundan sıyrılarak, ulusaşırı bir olgu halini almış, çeşitlenmiş ve farklı göç türleri birbiri içine geçmiştir. Bu sebeple ulusaşırı göç kavramına da “Göçün Çeşitlenmesi ve Göç Türlerini Geçişkenliği” başlığı altında yer verilecektir.

⁵ İçduygu, Erder ve Gençkaya, s.52

⁶ İçduygu, Erder ve Gençkaya, s.52

⁷ Mine Eder, “Moldovyalı Yeni Göçmenler Üzerinden Türkiye’deki Neoliberal Devleti Yeniden Düşünmek”, Toplum ve Bilim, s.108, 2007, s.a.129-142.

1.2. Göçün Çeşitlenmesi ve Göç Türlerinin Geçişkenliği

Ülke sınırları arasındaki insan hareketlilikleri küreselleşme ile çeşitlenmeye başlamış ve karmaşık bir olgu haline gelmiştir. Yeni uluslararası göç hareketleri, yeni kavram ve kurumların, göç türlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Devletler göçü, göçün belirledikleri yasal çerçeveye uygun olarak gerçekleşip gerçekleşmemesine göre, düzenli ve düzensiz olarak iki şekilde ifade eder. Ayrıca başlangıçta “geçici” olarak planlanan göç kalıcılığa dönüşebilir. Yine de bu farklılıklara rağmen düzenli/düzensiz, transit, geçici ya da kalıcı göçmenlerin hayatlarını idame ettirebilmek için göç ettiği ülkede işgücü piyasasına dahil olması hemen hemen her göç türünü aynı zamanda bir emek göçü haline de dönüştürür.⁸ Başka bir deyişle her göç türünün bir yanıyla emek göçü olması nedeniyle bu çalışmada “Göçün Çeşitlenmesi ve Geçişkenliği” başlığı altında, öncelikle emek göçü üzerinde durulacaktır. Ardından “Göçün Geçişkenliği” başlığı altında mekik göç, sığınmacı ve mülteci hareketleri ve transit göç ele alınacaktır. Transit göç aşağıda da görüleceği gibi bir göç türünün diğer göç türleri ile geçişkenliğinin açıkça görüldüğü bir göçtür. Ancak çalışmamızın esas konusu olması nedeniyle transit göç, aşağıda ayrıca ve ayrıntılı olarak inceleneceği için bu bölümde mekik göçü, sığınmacı ve mülteci hareketleri başlığı ayrı bir başlık altında değerlendirilmiştir.

Bu göç türlerinin, “göçün geçişkenliği” bağlamında incelenmesinin nedeni, sığınmacı ve mülteci hareketlerinin hukuki dayanağı olsa da, sığınma başvurusunun reddedilmesi durumunda, göçmen eğer başvuru yaptığı ülkede kalmaya devam ederse ya da çalışmaya başlarsa, bu göç hareketinin düzensiz göç olarak değerlendirilmesidir.

Mekik göçü için de aynı durum geçerlidir. Ülkeye girişleri düzenli şekilde gerçekleşse de kısa süreli olarak ve çalışma izni olmadan işgücü piyasasına dahil olmaları durumunda bu göçmen grubunun göçün geçişkenliğinin bir örneği olduğunu görüyoruz. Transit göç ise belirsiz yapısı gereği hem yasal boyutuyla hem de transit göçmenin, “transit ülkede” ikamet etme kararı almasıyla kalıcı hale dönüşebilmesi nedeniyle geçişkenlik içerir.

---

⁸ Ayşe Akalın, “Açık Döner Mühürlü Kapılar: 20. Yüzyılda Batı/Doğu Ekseninde Emek Göçünün Seyri”, **Küreselleşme Çağında Göç**, Der. S. Gülfer Ihlamur Öner, N. Aslı Şirin Öner, İletişim Yayınları, 2012.

1.2.1. Çeşitlenen Göçün Ortak Paydası: Emek Göçü

Ekonomik amaçlı göç eden ya da ekonomik amaç dışında herhangi bir nedenle göç ettikten sonra göç ettiği ülkede ekonomik faaliyetlerde bulunan her göçmenin hareketini emek göçü olarak değerlendirebiliriz. Akalın'a göre emek göçü çalışmaları, özellikle istihdam amacı ile yer değiştirmenin gerek geride bırakılan gerekse de yerleşilen ülkenin sosyo-ekonomik yapısı üzerinde yarattığı etkileri inceleyen bir alandır.⁹ Ancak Akalın aynı zamanda bu tanımlamanın yanıltıcı bir ifade olduğunu da belirtiyor.

Zira kim, nereye, hangi koşul ve sebeplerle gitmiş olursa olsun, göçmenler her durumda hayatlarını devam ettirmek için emeklerini satmak durumunda kalacak ve kendilerinin içinde buldukları göçmenlik halleri onları beraber çalıştıkları kişilerden farklı bir statüde konumlayamayacağından, bu durum çalışma koşulları ve emek sömürülerine de doğrudan etki edecektir. Bu nedenle emek göçü diğer göç hareketi türlerinden ayrı düşünülmemelidir.¹⁰

Düzensiz göçmenlerin emeği sömürüye, istismara daha çok açıktır, çünkü formel ekonomiye dahil değillerdir. Yılmaz, göçmenlerin sınır dışı edilme tehdidiyle aşırı sürelerle fazla mesaiye zorlanmasını, normalde ödenmesi gerekenin çok altında ücretler karşılığında çalıştırılmasını istismarın göstergeleri olduğunu belirtiyor.¹¹ Göçmen emeğini tanımlayıcı özellikler yalnızca en ağır çalışma koşulları ve yetersiz ücretle sınırlı kalmaz. Kötü yaşam ortamları, dil sorunu ve göç ettiği toplumdaki temel haklardan bile yararlanamama gibi güncel sorunlarla daha da katmerlenir.¹² Ucuza çalıştırılan ve yasal haklardan mahrum bırakılan göçmen emeği sermaye için önemli bir maliyet düşürme unsuru olarak görülür. Devletlerin tarihsel süreç içinde uyguladıkları politikalar da bunun bir göstergesi niteliğindedir. Hem bu tür devlet politikalarına örnek gösterebilmek hem de emek göçünü olgusal olarak incelemek için emek göçünün tarihsel sürecine kısaca değinmek yararlı olacaktır. Kuşkusuz yaklaşık beş yüz yıllık emek göçü tarihi oldukça kapsamlı bir araştırma konusudur, o nedenle bu tezin konusu bağlamında emek göçüne sadece ana hatlarıyla değinilecektir.

⁹ Akalın, s.89.

¹⁰ Akalın, s.89.

¹¹ Gaye Yılmaz, "Emek Göçünün Tarihsel Arka Planı AB'deki Göçmen İşçilerin Durumu", **TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi**, Temmuz-Eylül 2005, <http://www.ttb.org.tr/MSG/dergi/eylul23/emek.pdf>, s.5-6.

¹² Yılmaz, s.7.

Göçün insanlık tarihi kadar eski olduğu sık tekrarlanan bir tespittir. Ancak özellikle yeni kıtaların keşfiyle birlikte güney ve kuzey yarı kürede pamuk, şeker, kahve gibi ürünler yetiştirilmeye başlanmasının sonucu olarak artan işgücü ihtiyacı kölelerle karşılanmış¹³, böylelikle emek göçü köle ticareti biçiminde karşımıza çıkmıştır.

İnsanlık tarihinin en önemli emek göçlerinden biri olan köle ticareti merkez ülkelerde kapitalizmin gelişmesini sağlayan birikim açısından önemli rol oynamıştır. Köle ticaretiyle eş zamanlı olarak merkez ülkelerin kendi içlerinde de yoğun göç hareketleri yaşanmıştır. Bilindiği gibi özellikle bu konuda başı çeken İngiltere’de küçük çiftçilerin topraklarına otlak yapılmak üzere el konulması onları kentlere göç ederek manifaktür ya da atölyelerde çalışmaya mecbur kılmış, buralarda iş imkanı bulamayanların da ABD’ye göçüne neden olmuştur. İngiltere’de başlayan bu süreç zamanla kıta Avrupası ülkelerine yayılmıştır.¹⁴

Sömürgecilik ve sanayileşmeyle, birlikte gelişen ilk küresel yayılmanın eşlik ettiği dört yüzyıllık dönem (1500-1900) “köleler ve senetli göçmen işçilerin” geniş çaplı göçlerine tanıklık etmiştir. Bu dört yüzyıllık dönem, göçlerin erken dönemlerden beri insanlık tarihinin bir parçası olduğunu, göç hareketlerinin 20. yüzyılın ve modernitenin bir icadı olmadığını göstermesi açısından önemlidir.¹⁵ 20. yy. başına gelindiğindeyse Birinci Dünya Savaşı göç sürecini durdurmuştur. İki savaş arası dönemde de Avrupa’da ve ABD’de göç yavaşlamıştır.¹⁶ 20. yüzyıl ulus-devletlerin ortaya çıkışına, kapitalist dünya pazarının gelişimine ve küresel ilişkilerin farklı aşamalarına sahne olmuş, bu yüzyılın değişen siyasi, sosyal ve ekonomik kurgusu içinde yeni göç akışları ve göçmen istihdam biçimleri öne çıkmıştır: Misafir işçiler ve proje bağımlı göçmenler.¹⁷

Kapitalist dünya pazarının genişlemesi, ulus-devletlerin ortaya çıkmasıyla değişim gösteren emek göçü akımlarını Akalın, “Açık, Döner, Mühürlü Kapılar: 20. Yüzyılda Batı/Doğu Ekseninde Emek Göçünün Seyri”¹⁸ başlıklı makalesinde, 20. yüzyılın ilk yarısından 1990 sonrasına kadar, tarihsel bir süreç içerisinde incelemiştir.

---

¹³ Toksöz, s.11.

¹⁴ Toksöz, s.13.

¹⁵ Biriz Karaçay, s.21.

¹⁶ Toksöz, s.15.

¹⁷ Biriz Karaçay, s.22.

¹⁸ Akalın, s.90.

Akalın, 20. yüzyılın ilk yarısını Batı'nın o dönemdeki endüstriyel büyüme kaygısı ile bağlantılı olarak "ulusal kapıların yerleştiği" ama "kilidin açık bırakıldığı" bir dönem biçiminde ifade eder. Bu dönemde ulus-devlet sınırlarının ortaya çıkışının göç ve emek üzerinde yarattığı en kritik etki "yerli" ve "yabancı" ayrımının ortaya çıkmasıdır.¹⁹ İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem ise, ulus-devletlerin kapılarını açtıkları, aynı zamanda da emek göçünü kontrol altında tuttıkları bir dönemdir. Bunu da "misafir işçi programı"yla sağlamışlardır. Programlar uygulandıkları ülkeye göre farklılık gösterse de, temel sorunu ithal ettikleri işçiyi sadece bir işgücü, üretim girdisi olarak görmeleri, onun insani yetkinlik ve ihtiyaçlarını varsaymamalarıdır. Örneğin Almanya ve İsviçre'deki programlar daha katıdır, vatandaşlığa kabul, oturma izinlerinin uzatılması, aile birleşimi konusunda daha sıkı politikalar izlemişlerdir. ABD'de Avrupa'dakine benzer bir program uygulanmıştır. ABD işgücü açığını gidermek için özellikle tarım ve demiryolu inşaatlarında Meksikalı işçileri çalıştırmak üzere Meksika hükümeti ile anlaşma yapmıştır.²⁰ "Misafir işçi programının" uygulandığı bu dönemde göç hükümetler arasında ikili anlaşmalarla düzenlenmiş ve geri gönderme biçimi, istihdam, kalış şartları, sosyal güvenlik gibi bazı sosyal haklara bu sözleşmelerde yer verilmiştir.²¹

Akalın 1970 sonrası emek göçünü incelerken, Batı'nın üretim yapısını etkileyen, büyümenin yavaşlamasına neden olan 1973 Krizi'yle misafir işçi programlarının kaldırılmaya başladığını hatırlatır ve 1970 sonrası programlar kaldırılrsa da ortaya çıkan yeni, esnek istihdam biçimlerinin göçmen emeğine ihtiyaç duymasının yeni göç akımları oluşturduğunu da ekler.²² Akalın 1990 sonrasındaysa Batı'da daha az emek-yoğun üretim yapılması ve emek-yoğun üretimin ucuz emek gücünün olduğu bölgelere kaydırılmasıyla göçün artık "ekonomik olarak gerek olmayan", siyasi olarak "istenmeyen şey" olarak görüldüğünü aktarıyor.²³ Bu nedenle 1990 sonrası insan hareketlilikleri daha da sınırlandırılmış, göçmenler için "yasa dışı" "kayıt dışı" gibi kavramlar kullanılır hale gelmiştir.

---

¹⁹ Akalın, s.93-94.

²⁰ Akalın, s.95-97.

²¹ Toksöz, s.27.

²² Akalın, s. 98-100.

²³ Akalın, s.101-102.

1.2.2. Düzensiz Göç

Düzensiz göç konusunu ele almaya terminolojik bir saptama ve tercihi belirterek başlamak istiyoruz. Bu çalışma kapsamında “yasa dışı”, “kayıt dışı” gibi suçta atıfta bulunan kavramların kullanımı tercih edilmemiştir. Göç süreci yasalara uygun olmayan yollardan gerçekleşse de kişiler “yasa dışı”, “kayıt dışı” değildir. Bu nedenle düzensiz göç ve göçmenleri suçla ilişkilendiren “yasa dışı”, “kayıt dışı” yerine “düzensiz göç/göçmen” kavram olarak kullanılacaktır. Düzensiz göç/göçmen” kavramı yerine “kağıtsız göç/göçmen” kavramının kullanıldığı çalışmalar da vardır.

Nitekim Nisan 1999’da Bangkok’da gerçekleştirilen Uluslararası Göç Sempozyumu’nda, kötü çağrışımlar yaptığı ve içinde suç fikrini barındırdığı gerekçesiyle “kaçak göç/göçmen ya da “yasa dışı göç/göçmen kavramlarının yerine “düzensiz göç/göçmen” kavramlarının kullanılması önerilmiştir.²⁴ Türkiye’de de 2014 yılında yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nda “yasa dışı” yerine “düzensiz göç/göçmen” ifadesi şeklinde kullanılmıştır.²⁵

Düzensiz göç en genel şekilde göçmenlerin varış ülkesinde yasal evraklara sahip olmadan giriş-çıkış yapması, yaşaması, çalışması durumunu ifade eder. Düzensiz göç kavramı göç yazını için yeni bir kavramdır. 1951 yılından beri mülteciler ve göçmenler için faaliyet yürüten Uluslararası Göç Örgütü/International Organization for Migration (IOM), düzensiz göç konusunda açık veya genel kabul gören bir tanım olmadığını belirtir. IOM, düzensiz göçü “belirli bir ülkeye girmek, orada ikamet etmek veya çalışmak için göç düzenlemeleri uyarınca gerekli olan izin veya belgelere sahip olunmayan göç” türü olarak tanımlar. Hedef ülkeler açısından, bir ülkeye yasa dışı şekilde giriş yapmak veya bir ülkede yasa dışı kalmak veya çalışmak anlamına gelmektedir. Gönderen ülke açınsındansa, bir kişinin geçerli pasaportu veya seyahat belgesi olmadan uluslararası sınırı geçmesi veya ülkeden ayrılmak için idari koşulları yerine getirmemesi düzensizlik durumunu içerir.²⁶

²⁴ İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi, **Türkiye Göç Raporu 2014**, s.54-55.

²⁵ Kanun’un 3. Maddesine göre, düzensiz göç yabancıların yasa dışı yollarla Türkiye’ye girişini, Türkiye’de kalışını, Türkiye’den çıkışını ve Türkiye’de izinsiz çalışmasını ifade eder.

²⁶ IOM, **Uluslararası Göç Hukuku Göç Terimleri Sözlüğü**, 2009, s.15.

Sınırları yasal olmayan yollardan aşmak ya da hedef ülkede yasa dışı şekilde kalmak, çalışmak biçimindeki göç hareketleri “akademik çevreler açısından ‘düzensiz göç’, kamu otoriteleri tarafından ‘yasa dışı göç’ olarak tanımlanmaktadır.”²⁷ Düzensiz göç kavramının anlamı, göçü düzen altına almaya çalışan kurumlar için farklı, göçmenler için farklıdır. Kamu kurumları için düzensizlik, bir yabancıyı ülkeye girerken, çıkarken ya da orada kalırken, yabancı hukukuna aykırı konumda olması anlamına gelirken göçmenler için bu yasalar karşısında tamamen korunmasız olmayı ifade eder.²⁸

Erder, düzensiz göçü üç farklı evrede açıklar ve ulusal kurumların düzensiz göçü yasa dışı bir olgu olarak görmelerinden dolayı düzensiz göçmenlerin suçlu konumuna düştüklerine vurgu yapar.

*Genel olarak küreselleşmenin geniş kitlelerde yer değiştirme isteğini arttırdığı, buna karşın, yürürlükteki kural ve kurumların, bunun önünü açacak biçimde değişmediği açıktır. Sermaye, mal ve iletişimin sınır ötesi hareketleri güvenle sürdürülürken, insan hareketleri durdurulmaya çalışılmakta ve sonuçta nüfus hareketleri, kuralsız ve düzensiz olmaya mahkum edilmektedir.*²⁹

Erder’in düzensiz göçü açıklarken kullandığı üç farklı evreden biri; sınırların yasa dışı olarak aşılmasıdır. Genellikle mülteci ve sığınmacı akımları sırasında ya da komşu ülke vatandaşlarının yaptığı geçici sınır ihlalleri gibi. Sınırın yasal kurallara uygun olarak aşılması, ancak, kalışta vizenin öngördüğü amacın dışında faaliyetlerde bulunulması ya da vize süresinden fazla kalınması ya da oturma izni süresinin aşılması durumu da düzensiz göçün başka bir evresi, şeklindedir. Diğer kurallara uyduğu halde çalışma izni olmadan çalışmak da düzensiz göç evrelerindedir.³⁰ Atasü-Topçuoğlu düzensiz göçü “sınır ötesi insan hareketlerinin devlet tarafından kontrol edilemeyen ve

---

²⁷ Sema Erder, **Zor Ziyaret Nataşa mı? Döviz Getiren Bavul mu? Eski Doğu Bloku Ülkelerinden Gelen Kadınların Emek Piyasasına Girişi**, http://kasaum.ankara.edu.tr/files/2013/02/G%C3%BClay-Toks%C3%B6z-%C3%87a%C4%9Fla-%C3%9Cnl%C3%BCt%C3%BCrk-G%C3%B6%C3%A7-Kad%C4%B1nla%C5%9F%C4%B1yor-mu_.pdf (25.12.2017) s.181-182.

²⁸ Erder, s.182.

²⁹ Sema Erder, “Düzensiz Göç, Göçmen Korkusu ve Çelişen Tepkiler”, **Türkiye’ye Uluslararası Göç**, Der. Der. Barabara Pusch, Tomas Wilkoszewski, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010, s.41-42.

³⁰ Sema Erder, “Yabancılaşmış Kurgulanan Ülkenin Yabancıları”, **Türkiye’de Yabancı İşçiler**, Der. F. Aylan Arı, İstanbul, Derin Yay, 2002, s.35-36.

gözetlenmeyen kısmı” olarak tanımlar.³¹ Düzensiz göçün varış ülke ekonomilerinin ucuz emek ihtiyacını karşıladığını belirtir: “Varış ülke vatandaşlarının pek de gönüllü olmadıkları işlerde alışılmıştan daha ucuza ve daha kötü çalışma koşullarında istihdam edilir düzensiz göçmenler ya da yerli ucuz emeğin halihazırda kullandığı sektörlerde varış ülke vatandaşlarına ya da yasal göçmenlere rakip olurlar.”³² Bu nedenle de düzensiz göç enformel çalışma ile iç içe geçmiştir. “Bir insan hakkı olarak çalışma hakkı, göçmenler için neredeyse her ülkede devletin özel iznine tabidir ve hem sektörel bazda hem de uyruk bazında kısıtlamalarla doludur.”³³ Ulus-devletler insan hareketliliğini kısıtlayarak ya da görmezden gelerek düzensiz göçmenlerin ucuz emek gücünden yararlanırken en temel insan haklarını da ihlal etmektedir.

*Düzensiz göç hedef, transit ve kaynak ülkeler açısından ayrı ayrı değerlendirilmesi gereken bir konudur. Hedef ülkeler için, ülkelere yasa dışı yollardan gelen veya yasal yollarla gelip yasal çıkış süreleri içerisinde çıkmayan kişileri kapsarken; kaynak ülke için ülkesini terk ederken gerekli prosedürlere uymayarak ülke sınırlarını geçen kişileri içerir. Transit ülkeler için ise; kaynak ülkelerden hedef ülkeye ulaşmak için yasal ya da yasal olmayan yollarla ülkeye girip bu ülkeyi bir geçiş ülkesi olarak kullanıp ülkeyi terk eden kişilerdir.*³⁴

Bu saptamaların da gösterdiği gibi göç türleri birbiri içine geçmiştir. Tek bir göç ya da göçmen kategorisiyle açıklanamayacak çeşitlilikte insan hareketlilikleri söz konusudur. Ahmet İçduygu’ya göre düzensiz göç kavramı, ülkeye girmek ve/veya ülkede kalmak için izin alamayan göçmenlerle ilgilidir.³⁵ Çalışmanın “2.2.Türkiye’ye Yönelik Düzensiz Emek Göçü” başlığında inceleneceği üzere, İçduygu Türkiye’de düzensiz göçün de çeşitliliğini üç farklı düzensiz göçmen/göç grubuna dayandırarak açıklar: Doğu Bloku ülkelerinden çalışma amaçlı gelen düzensiz göçmenler, başta Ortadoğu ülkelerinden olmak üzere ülkelerindeki çatışma, savaş ortamından kaçarak, sığınma başvurusunda bulunmak üzere gelen göçmenler/sığınmacılar ve AB ülkelerine

³¹ Reyhan Atasü-Topçuoğlu, “Düzensiz Göç: Küreselleşmede Kısıtlanan İnsan Hareketliliği”, **Küreselleşme Çağında Göç**, Der. S. Gülfer İhlamur Öner, N. Aslı Şirin Öner, İletişim Yayınları, 2012, s. 501.

³² Atasü-Topçuoğlu, s.508.

³³ Atasü-Topçuoğlu, s.508.

³⁴ İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi, “**Türkiye Göç Raporu**”,2014. S.54-55.

³⁵ Ahmet İçduygu, “Türkiye’ye Yönelen Göç Dalgaları İçince Transit Göç”, **Türkiye’nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Göçler**, Der. M. Murat Erdoğan, Ayhan Kaya, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Haziran 2015, s.282.

gitmek isteyen daha çok Asya ve Afrika üzerinden gelen Türkiye'yi bir geçiş/bekleme noktası olarak kullanan göçmenler.³⁶

1.2.3. Göçün Geçişkenliği

1.2.3.1. Mekik Göçü

Mekik göç, “döngüsel” ya da “daireysel göç” şeklinde de adlandırılır. Ekonomik imkânlar arayışıyla yapılan, çalışma amaçlı göç hareketleridir.³⁷

Avrupa Birliği Genel Sekreterliği döngüsel göç üzerine hazırladığı bilgi notunda döngüsel göçün üzerinde anlaşmaya varılmış ortak bir tanımı olmadığını belirtir. İşçi gönderen ülke ve çalışılacak ülke arasında sürekli gidiş ve dönüş hareketlerinden oluşan bir göç türü olarak ifade eder.³⁸

Toksöz'e göre mekik göç, kısa dönemli hatta günübirlik, sınırı aşan çalışma biçimleri ile düzensiz iş ilişkilerinin ve göç sürecini biçimlendiren etnik temelli göç ağlarının öne çıktığı göç biçimidir. Emek göçünde ortaya çıkan yeni yapı geçmişin uzun dönemli ve kalıcı göç hareketlerinden farklıdır.³⁹ Erder de mekik göçün uzun dönemli ya da kalıcı göç hareketlerinden farklı olduğunu, bu göçün en önemli özelliğinin katılımcılarının sürekli hareketli oluşu, kısa süreli çalışarak ya da küçük ölçekli ticaret yaparak yaşamlarını düzenleme amacı gütmeleri olduğunu belirtir.⁴⁰ Döngüsel göç hareketleri ülkeler arasındaki farklı gelişmişlik düzeyleri, ucuzlayan ulaşım olanakları sayesinde esnek sınır politikalarının uygulandığı bölgelerde sıkça görülür.⁴¹ Ayrıca Erder mekik göçü “melez hareketler” şeklinde de adlandırır. Bu nüfus hareketleri, politik, kültürel, eğlence, çalışma, ticaret, turizm gibi farklı amaçla yapılan

---

³⁶ Ahmet İçduygu, **The Labour Dimension of Irregular Migration in Turkey**, European University Institute, 2006, s.2.

³⁷ Ahmet İçduygu, Damla Aksel, **Türkiye’de Düzensiz Göç**, Ankara, IOM, 2012, s. 25.

³⁸ Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, “Geçici ve Döngüsel Göç: Fırsatlar ve Zorluklar Bilgi Notu”, 2011, http://www.ab.gov.tr/files/haberler/2011/gecici_ve_dongusel_goc.pdf (10.11.2018) s.3.

³⁹ Toksöz, s.134.

⁴⁰ Erder, “Zor Ziyaret Nataşa mı? Döviz Getiren Bavul mu? Eski Doğu Bloku Ülkelerinden Gelen Kadınların Emek Piyasasına Girişi”, s.184-185.

⁴¹ Erder, “Zor Ziyaret Nataşa mı? Döviz Getiren Bavul mu? Eski Doğu Bloku Ülkelerinden Gelen Kadınların Emek Piyasasına Girişi”, s.185.

yolculukların karışımıdır. Bu bağlamda, “turizm-ticaret”, “turizm-çalışma” gibi birden çok amacı aynı anda yerine getirebilir.⁴²

Mekik göçün özellikle 1990’ların başlarından itibaren, Sovyetler Birliği ve sosyalist sistemin çöküşünü izleyen ekonomik krizi takiben bu geniş bölgeden dünyanın çeşitli yerlerine, özellikle de Avrupa Birliği ülkelerine yönelik daha çok kadın göçmenlerin başı çektiği, ekonomik nedenli nüfus hareketleri şeklinde görülmüştür.⁴³ Türkiye de eski Doğu Bloku ülke vatandaşlarının mekik göçünü deneyimleyen ülkelerden biridir. Mekik göçmenler sınır dışı edilerek ya da kısa süreli turist vizesini aşmamak için memleketlerine gidip gelerek, döngüsel, planlı ya da plansız, belirsiz göç hareketini devam ettirirler.⁴⁴

1.2.3.2. Sığınmacı ve Mülteci Hareketleri

Sığınmacı ve mülteci hareketleri dünya üzerindeki en büyük nüfus hareketliliklerindedir. Yaşadıkları ülkedeki politik istikrarsızlıklar, iç savaşların, etnik temizlik hareketlerinin yarattığı tehditler insanların kendi ülkelerini terk ederek başka ülkelerde yaşama imkanı aramalarına neden olmuştur.⁴⁵

Sığınmacılar ve mülteciler kendi ülkelerinde karşılaştıkları insan hakları ihlalleri nedeniyle ülkelerini terk etmek zorunda kalan kişilerdir. Birleşmiş Milletler’in tanımına göre mülteci,

*Irkı, dini, tabiiyeti belli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanmak isteyen kişidir.*⁴⁶

⁴² Erder, “Zor Ziyaret Nataşa mı? Döviz Getiren Bavul mu? Eski Doğu Bloku Ülkelerinden Gelen Kadınların Emek Piyasasına Girişi”, s.185.

⁴³ E. Zeynep Güler, **Küresel Dünyanın Yolcuları Moldovalı Kadınlar**, <https://sosyolojiyefelsefe.wordpress.com/2012/11/17/kuresel-dunyanin-yolculari-moldovalı-kadinlar/> (10.11.2018).

⁴⁴ Güler, <https://sosyolojiyefelsefe.wordpress.com/2012/11/17/kuresel-dunyanin-yolculari-moldovalı-kadinlar/> (10.11.2018).

⁴⁵ Toksöz, s.120-122.

⁴⁶ **Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme**, http://www.danistay.gov.tr/upload/multecilerin_hukuki_durumuna_dair_sozlesme.pdf.

Sığınmacılar, ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne ilişkin yaptıkları başvurunun sonucu bekleyen kişilerdir. Olumsuz bir karar çıkması durumunda bu kişiler ülkeyi terk etmek zorundadır. Eğer kendilerine insani ya da diğer gerekçeler nedeniyle ülkede kalma izni verilmemişse ve kalmaya devam ediyorsa bu kişiler ülkede düzensiz bir durumda bulunan herhangi bir yabancı gibi sınır dışı edilebilirler.⁴⁷

Mültecilerin haklarının belirlenmesi ve devletlerle karşılıklı görev ve sorumlulukların hukuki güvence altına alınarak istenmeyen sonuçlar doğmasını önlemek için 1951 yılında Birleşmiş Milletler tarafından *BM Mültecilerin Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi* oluşturulmuştur.⁴⁸ Sözleşmenin amacı İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'daki mültecileri koruma altına almaktır. Sözleşme hem mültecilere hem de sığındıkları devletlere hak ve hükümlülükler getirerek halen önemini koruyan hukuki bir zemin oluşturmaktadır. Özellikle mültecilerin “geri gönderilmeme ilkesi” evrensel bir hukuk prensibi halini almıştır.⁴⁹ “Geri gönderilmeme ilkesi”; mültecilerin devletler tarafından, hayat ve özgürlüklerinin tehdit edilebileceği ülke veya topraklara herhangi bir şekilde geri gönderilmelerini yasaklayan temel mülteci hukuku ilkesidir. Uluslararası teamül hukukunun bir parçasıdır ve bu nedenle, 1951 sözleşmesine taraf olsun olmasın, tüm devletler açısından bağlayıcıdır.⁵⁰

Castles ve Miller mültecilerin açık bir yasal statüye sahip olduklarını ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin himayesinden yararlandıkları için diğer zorunlu göç edenlere nazaran daha iyi koşullara sahip olduklarını savunur. Sığınmacılarsa uluslararası sınırlar içinde koruma arayışında olan ancak mülteci statüsünün getirdiği hakları henüz kazanmamış kişiler olduklarından daha

---

⁴⁷ IOM, *Uluslararası Göç Hukuku Göç Terimleri Sözlüğü*, 2009, s.49.

⁴⁸ Jacob Ceci Hazan, “Geçmişten Geleceğe Zorunlu Göç: Mülteciler ve Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişiler”, *Küreselleşme Çağında Göç*, Der. S. Gülfer İhlamur Öner, N. Aslı Şirin Öner, İletişim Yayınları, 2012, s. 187.

⁴⁹ Hazan, s.187.

⁵⁰ Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, <https://www.afad.gov.tr/tr/23792/Aciklamali-Afet-Yonetimi-Terimleri-Sozlugu?kelime=geri+g%C3%B6ndermeme+ilkesi> (19.0.2019)

korunmasızdır. Sığınmacılar statülerinin belirlenme prosedürü ve karara bağlanması yıllar aldığından uzun süreli belirsizlik içinde beklerler.⁵¹

Biner de mülteci statüsünün içerdiği belirsizliğe dikkat çekmektedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) tarafından mülteci statüsü tanınan kişi üçüncü bir ülkeye yerleştirilme sürecine dahil edilir. Ancak üçüncü ülke için kabul edilebilir ya da kabul edilemez olması yeni bir hukuki sürecin başlangıcıdır. Ya da iltica başvurusu kabul edilip, üçüncü ülke tarafından da kabul gören kişi, geçici olduğu ülkedeki yasal otoritelere takılabilir. Dolayısıyla iltica talebinin kabul edildiği durumlarda da mülteci için belirsizlik devam etmektedir.⁵²

Türkiye’de 11 Nisan 2013’te yasalaşan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’yla “şartlı mülteci”, “ikincil koruma”, geçici koruma” gibi yeni statü biçimleri hukuki literatüre girmiştir. Statülerin içerik ve uygulamalarına dair detaylı bilgi, çalışmanın ikinci bölümündeki “Uluslararası Koruma” başlığı altında verilecektir.

1.2.4. Yeni Bir Göç Türü Olarak Transit Göç

1.2.4.1. Transit Göçün Tanımlanması

Transit göçün de ortak bir tanımı yoktur. Transit göçü inceleyen araştırmacılar aşağıda da belirtildiği gibi transit göçün karmaşık, belirsiz ve dinamik bir göç türü olduğunu belirtir.

Göç literatüründe transit göç ile ilgili az sayıda çalışma bulunmaktadır. Papadopoulou-Kourkoula’nın çalışması transit göçü kavramsal ve olgusal olarak incelemesi, transit göçmenlerle yaptığı yüz yüze görüşmeler aracılığıyla göçmenlerin göç deneyimlerini aktarması açısından önemli bir kaynaktır.

Papadopoulou-Kourkoula’ya göre, “belirsizlik transit göçün doğasında vardır. Dolayısıyla transit göç araştırmacı için kompleks, göçmen için tehlikelidir. Tek tip

---

⁵¹ Castles ve Miller, s.144-145.

⁵² Özge Biner, **Türkiye’de Mültecilik**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Nisan 2016, İstanbul, s.168.

doğrusal bir deneyim değildir. Beklenmedik duraklar içerebilir.”⁵³ Örneğin, bir durağın varış ülkesi olup olmadığı göçmenin hayatındaki şartlara ve çeşitli faktörlere bağlıdır. Aynı belirsizlik yerleşme ve kalış süresi için de geçerlidir. Göçmen bu süreyi bilemez, planları çok farklı gelişebilir.⁵⁴

Transit göç birçok faktöre bağlıdır: Göçmenlerin niyeti, mikro ve makro faktörler gibi. Ülkelerin sosyo-ekonomik gelişmeleri, sınır kontrolleri, yerleşim koşulları, göç ve iltica politikaları, ikamet izninin alınabilir olması, entegrasyon politikaları gibi göçü etkileyen makro nedenlerin etkisi kadar, göçmenlerin yerel dili konuşup konuşamaması, istihdam beklentileri, kendini finanse edip edemeyeceği, kaçakçılık şebekeleri, aile bağları, kaynak ülkedeki baskılar, kişisel duyguları, cesaret, kararlılığı gibi birçok mikro düzeyde faktör de belirleyici olur⁵⁵

Transit göç incelenirken sorulması gereken bir soru da transit olmanın nerede bittiği, yerleşik olmanın nerede başladığıdır. Süre burada tek belirleyici etken değildir. Transit göçmenin parası, umutları ve yerleşeceği ülkenin şartları da etkilidir.⁵⁶ Papadopoulou-Kourkoula araştırmasında, transit göçte göçmenlerin, transit ülkeden bir müddet sonra ayrılacağı yönünde yanlış bir algıdan söz eder. Oysa göçmenler transit ülkede görece uzun süre kalmakta ya da yerleşik hale gelmektedir.⁵⁷ Transit göç, göç etmek ve yerleşmek arasındaki belirsiz bir süreçtir. Genellikle kendiliğinden, şartlara göre şekillenir, yukarıda da belirtildiği gibi plansızdır.

Papadopoulou-Kourkoula, transit göçün bir diğer özelliğinin de diğer göçmen kategorileriyle kesişen yapısı olduğunu belirtir. Örneğin sığınmacı, mülteci, düzenli, düzensiz göçmen bir noktada transit olabilir.⁵⁸

Düvell transit göçün yaygın bir tanımı olmadığını belirtmekle birlikte, genel olarak transit göçün politik bir çağrışım uyandırdığına vurgu yapar. Kimi zaman insan

---

⁵³ Aspasia Papadopoulou-Kourkoula, **Transit Migration The Missing Link between Emigration and Settlement**, Palgrave Macmillan, 2008, s.5-6.

⁵⁴ Papadopoulou-Kourkoula, s.4.

⁵⁵ Papadopoulou-Kourkoula, s.6.

⁵⁶ Papadopoulou-Kourkoula, s.7.

⁵⁷ Papadopoulou-Kourkoula, s.7.

⁵⁸ Papadopoulou-Kourkoula, s.5.

kaçakçılığı ya da organize suçla özdeşleştirilse de çoğu kaynak transit göçün “illegal” ve düzensiz olduğu konusunda birleşir.⁵⁹

İçduygu da transit göçün dinamik ve birbiri içine geçen bileşenlerden oluşan bir göç kategorisi olduğunu belirtir. Aynı zamanda transit göçü, “geçiş göçü” olarak da adlandırır.⁶⁰ Göç sürecindeki bileşenler birbirinden ayrı düşünülmez, her bileşenin bir bütünün bir parçası olarak görülmesi gerekir. “Göç etme kararı, gönderme, kabul, göç etme bunların hepsi bir bileşendir. Transit göçte bunlara ek olarak geçiş süreci eklenir.”⁶¹ Transit göçmenler “bir ülkeden bir başka ülkeye göç etme niyeti ile göç edenler” dir.⁶² Transit göçte geçici bir uyum sağlama söz konusudur. Göçmenler transit şehirde kaldıkları süre içerisinde uyum sağlamaya çalışır. Üzerinde anlaşmazlık olan bir konu da transit göçün çoğunlukla bir düzensizlik meselesi olması yönündedir. İçduygu ayrıca birçok Avrupa ülkesinin deneyimlerine dayanarak bu “düzensizlik halinin” kuşku olduğunu belirtir. Örneğin, transit göçmenler yerleşik hale gelebilir, ‘yasa dışı’ durumlarını transit ülkelerin düzenleme programıyla (genel af) düzenleyebilir.⁶³

İçduygu, Türkiye’deki düzensiz göçmenleri de, hepsini olmasa bile çoğunu, potansiyel transit göçmenler olarak görmeyi yanlıtıcı olmayacağını aktarır.⁶⁴ Türkiye’nin göç rejimi Türkiye’yi, göç alan ve göçe transit bir alan sağlayan ülke olarak tanımlayıp kurumsallaşmıştır.⁶⁵ Transit göç/göçmen kavramının Türkiye’de kullanılmaya başlanması ve akademik olarak ele alınması 1990’ların ortasını bulur. Oysa 1980’lerde transit göç hareketleri ortaya çıkmaya başlamıştır. İçduygu, bu durumu, transit göçün “ontolojik olarak varlık gösterdiği ancak epistemolojik olarak mevcut olmadığı” şeklinde ifade eder. Transit göçün göç araştırmalarında çalışma

---

⁵⁹ Franck Düvell, “Transit Migration: A Blurred and Politicised Concept”, **Population Space and Place**, July 2012, s.415-416.

⁶⁰ Ahmet İçduygu, Kristen Biehl “Türkiye’ye Yönelik Göçün Değişen Yörüngesi”, **Kentler ve Göç**, Der. Ahmet İçduygu, MireKoç, İstanbul, 2012, s.28.

⁶¹ Ahmet İçduygu, **Transit Migration in Turkey: Trends, Patterns and Issues**, CARIM, 2005, s. 2.

⁶² İçduygu, *Transit Migration in Turkey: Trends, Patterns and Issues*, s.1.

⁶³ İçduygu, *Transit Migration in Turkey: Trends, Patterns and Issues*, s.3.

⁶⁴ İçduygu, *Türkiye’ye Yönelen Göç Dalgaları İçince Transit Göç*, s.283-284.

⁶⁵ İçduygu, *Türkiye’ye Yönelen Göç Dalgaları İçince Transit Göç*, s.282.

konusu olması da bu göç türünün Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi ve Uluslararası Göç Örgütü gibi uluslararası kurumlar tarafından ‘tehlikeli’ olarak tanımlanmasıyla başlar.⁶⁶

Biner, transit göç kavramının, 1990’larda “problem” olarak görülen göç hareketlerinin transit göç olarak tanımlanmasıyla araştırmacı ve politikacıların gündemine girdiğini belirtir.⁶⁷ Ayrıca, Uluslararası Göç örgütü (IOM) tarafından, Romanya, Macaristan, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Türkiye, Polonya, Rusya Federasyonu, Ukrayna, Mısır, Lübnan, Suriye ve Yemen’in geçiş ülkesi olarak gösterilmesinin, bu ülkelerdeki göç hareketleri açısından önemli bir etkisi olduğunu belirtir. Bu ülkelerin geçiş ülkesi olarak adlandırılması, bu ülkelerdeki göçmenlerin hareketinin geçici olmasını belirleyen önemli bir etkidir.⁶⁸

Gökalp-Aras, transit göçü tanımlarken onu “bir göç kategorisinden ziyade koşullara bağlı olarak değişkenlik gösteren bir süreç” olarak ele alır. Transit göçü “düzenli ya da düzensiz şekilde transit ülkelerde belirsiz bir süre için geçici olarak ikamet eden ve bir başka ülkeye göçü nihai hedef olarak en azından niyet bazında taşıyan göçmenlere ait göç hareketi” olarak tanımlar.⁶⁹ “Bu son derece kompleks kategori, vize politikalarından göçmen kaçakçılığına, iltica politikalarından insan ticaretine uzanan birçok politika alanı ile yakından ilişkilidir.”⁷⁰

Transit göç görüldüğü gibi hem sürecin belirsiz olması hem zaman içinde şekil değiştirip yerleşikliğe dönme ihtimali açısından karmaşık ve genel bir tanım içine sokulması zor bir göç türüdür. Bu da transit göç olgusunun kavramlaştırılmasını zorlaştırmaktadır. Yine de Avrupa’ya ya da başka yerlere göç etme niyetinde olan transit göçmenlerin Avrupa ülkelerinin ya da ilgili diğer ülkelerin kısıtlayıcı göç politikaları nedeniyle transit ülkelerde yerleşik hale gelmesi ya da transit ülkede kalmayı tercih etmesi transit göçü “transit” olmaktan çıkarmamakta, dolayısıyla “transit

---

⁶⁶ İçduygu, *Türkiye’ye Yönelen Göç Dalgaları İçince Transit Göç*, s.290.

⁶⁷ Biner, s.13.

⁶⁸ Biner, s.13.

⁶⁹ Eda Gökalp Aras, “İki Önemli Geçiş (Transit) Kenti Edirne ve İzmir’de Düzensiz Transit Göç: Politikalar ve Doğurularına Sınırdaki İsyanlar”, **9. Karaburun Bilim Kongresi**, 03-07.2014 http://www.kongrekaraburun.org/images/2014/TamMetinler/A5_02_ElaGokalpAras.pdf s.8.

⁷⁰ Gökalp Aras, s.1.

göç” kavramı” günümüzde karmaşıklaşan göç kavramının incelenmesinde açıklayıcılığı sorgulansa da kullanılmaktadır.

1.2.4.2. Transit Göçmenler Açısından Sınır Kavramı ve Sınır Dışı Etme Politikaları

Her göçmen için sınır kavramı önemli olsa da transit göçmen açısından daha belirleyicidir. Devletlerin sınırlarını yükseltmeleri, göçmenleri enformel yollara başvurmaya iter ve göç yolculuklarının tehlikeli hale gelmesine neden olur. Ayrıca transit göçmenlerin birden fazla sınır geçmesi, sınır deneyimlerinin diğer göçmen gruplarından daha fazla olması demektir. O nedenle sınır kavramı ve sınır dışı etme politikalarına yer verilecektir.

“Sınırı tartışmak”: Yuvarlak masa söyleşisi’nde Karine Bennafla, “sınır çalışmaları alanı nasıl ortaya çıktı, bu alanın ilgilendiği meseleler nelerdir?” sorusunu sınır kavramının dünya literatüründe dönemsel olarak, hangi perspektife göre şekillendiğini kısaca anlatarak cevaplandırır. Sınırla ilgili ilk literatür 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başında ulus-devletlerin yükselişe geçip genişledikleri bir dönemde, klasik bir jeopolitik perspektif kapsamında ortaya çıkmıştır. Bu dönemde sınır, genellikle, devletin egemenliğinin çizgisel bir sınırı olarak tanımlanıyordu ve devletin kapsam ve gücünün göstergesi olarak kabul ediliyordu. Sınır kavramı, iktidar, devlet ve toprakla bağlantılı olarak görülüyordu.⁷¹ İkinci Dünya Savaşı sonrası özellikle coğrafya alanında, Nazilerin jeopolitiği istismar etmeleriyle birlikte sınır literatürü, jeopolitik perspektiften çıkar.⁷² 1980 ve 1990’larda ise sınır çalışmaları multidisipliner bir ‘saha’ olarak yeniden doğar.

Sınır konusunda antropolojik çalışmalara yapan Özgen, sınırı, devletlerin birleştiği ayrıldığı, kültürlerin buluştuğu ve çatıştığı uçlar olarak tanımlar⁷³; bir ülkenin sınırlarından söz edildiğinde daha çok hukuk, siyaset kavramlarıyla konuşulduğuna

⁷¹ Karine Bennafla ve diğ. “Sınırı tartışmak: Yuvarlak Masa Söyleşisi”, **Toplum ve Bilim**, s.131, 2014, s.12.

⁷² Bennafla ve diğerleri s.13.

⁷³ Neşe Özgen, “**Sınır Kasabaları Sosyolojisi Projesi**”, TÜBİTAK ve Ege Üniversitesi Bilim ve Araştırma Uygulama Merkezi (EBİLTEM), İzmir, 2004, s.35. <http://neseozgen.net/wp-content/uploads/26.pdf>.

oysa sınırların daha çok insan olmaya dair bir kavram olduğuna vurgu yapar.⁷⁴ Ama sınıra dair ilk çalışmalar, insansız alanlar üzerinedir. Coğrafyanın çizilmesi, toprakla özdeşleşen vatanlar, stratejik çalışmalar, jeopolitik çalışmalar, uluslararası ticaret, ulusun güvenliği, gümrük vb. alanlarda sınırın tanımı, “üzerinden geçilen ve mutlaka çizgisel olarak belirgin olan” bir tür çizgi, diğer bir deyişle bir tür fay hattı olarak düşünülebilir.⁷⁵

Yukarıda da belirtildiği gibi 1980-90’lardan itibaren sınırın anlamına dair çok boyutlu yaklaşımlar geliştirilmeye çalışılmıştır. 11 Eylül 2001 ise, bir dönüm noktası niteliğindedir. Bu tarihten itibaren sınır çalışmalarına güvenlik paradigması hakim olmaya başlamıştır. Sınır güvenliği, devlet sınırlarının fiilen tatbiki, duvarlar, bariyerler ve tel örgülerin hızla çoğalması gibi meseleler sınır çalışmalarının inceleme alanı haline gelmiştir.⁷⁶

Sınır çalışmalarında devletlerin hakim bakış açısı sınırların ve toprakların güvenliğidir. Ulus-devletlerin de sınır politikaları daha çok “sınırların güvenliği” ve “sınır dışı etme” uygulamaları üzerinden şekillenir. Bu sebeple “sınır dışı etme” kavramına da bakmakta yarar vardır.

Sınır dışı etme, varlıkları çeşitli nedenlerle tehlikeli görülen yabancıların devletin yetkili makamlarının tek yanlı kararlarıyla ülkeden dışarı çıkarılmaları anlamına gelir.⁷⁷ Dardağan Kibar’ın tanımından da anlaşılacağı gibi “devletin tek yanlı kararıyla” sınır dışı etme işleminin gerçekleştirilmesinin insan hakları ihlali olduğu söylenebilir. Biner de sınır dışı etme politika ve uygulamalarının usulsüzlük ve kanunsuzluk esasları üzerinden gerçekleştiğini belirterek, ekonomik ve siyasi anlamda güdülen amaç en az maliyetle en çok düzensiz göçmeni sınır dışı etmek olduğundan

---

⁷⁴ Özgen, s.17.

⁷⁵ Özgen, s.18.

⁷⁶ Karine Bennafla ve diğ. “Sınırı tartışmak: Yuvarlak Masa Söyleşisi”, **Toplum ve Bilim**, s.131, 2014, s.13.

⁷⁷ Esra Dardağan Kibar “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Sınırdışı Etmeye İlişkin Hükümlerinin Getirdiği Yenilikler”, **Sınır ve Sınırdışı Türkiye’de Yabancılar, Göç ve Devlete Disiplinlerarası Bakışlar**, Der. Didem Danış, İbrahim Soysüren, Notabene, Ankara, 2014, s.182.

kanuni dayanağı bulunmayan uygulamalarla karşılaşmanın mümkün olduğunu öne sürer.⁷⁸

Sınır dışı etme ulus-devletlerin göç politikalarının ayrılmaz bir parçası olmuştur. Ancak yabancı/göçmenin yaşamı göç edeceği ülkeye girene kadar yok sayılmıştır. Sınır dışı edildiğinde hatta sınır dışı edileceği andan itibaren yok sayılmaktadır.⁷⁹ Sınır dışı edilebilirlik göç yazınında çoğu zaman göz ardı edilse de aslında ulus-devletlerin ve uluslararası kurumların kullandıkları bir göç politikası aracıdır. Özellikle Avrupa Birliği üye ülkeleri ve üçüncü ülkeler aracılığıyla Batıya geçmek isteyen göçmenler için kapıları her geçen gün daha da kapalı hale getirmektedir. Sıkı sınır politikaları da göçmenleri sınır geçişlerinde enformel yollara itmektir.

Genç, sınırların artık saldırgan bir komşu devlete karşı ya da ideolojik farklılıklar nedeniyle değil, insan hareketliklerine karşı yükseldiğini belirtir.⁸⁰

Uluslararası insan hareketliliğinin hacmindeki artış özellikle bu hareketliliklerin hedefinde olan Batılı ülkeleri bunları kontrol etmek ve engellemek üzere sınırlarına odaklanmaya itmiştir. AB'nin sınırlarındaki ana önceliği de uluslararası insan hareketlilikleri içinde geçtiğimiz 20 yılda öne çıkan bir başlık olan düzensiz göçtür.⁸¹

1.2.4.3. Göçmenler Neden Transit Göçmen Oluyorlar?

Yeni bir göç türü olarak transit göç, AB ve Batı için önemli derece kaygı oluşturan bir mesele olmuştur. Bu istenmeyen göçü önlemek AB'nin göç politikası haline gelmiştir.⁸²

---

⁷⁸ Özge Biner, “Yasanın ve Sınırın İçinde Kalabilmenin Kural(sızlığı): Türkiye’de Yasallık ve Sınırdışı Edilebilirlik Arasındaki İlişkiye”, Dair Çıkarımlar, **Sınır ve Sınırdışı Türkiye’de Yabancılar, Göç ve Devlete Disiplinlerarası Bakışlar**, Der. Didem Danış, İbrahim Soysüren, Notabene, Ankara, 2014, s.386.

⁷⁹ İbrahim Soysüren, “Yabancıların Sınırdışı Edilmesi: Kavramsal Bir Tartışma ve Alternatif Bir Tanım İçin Notlar”, **Sınır ve Sınırdışı Türkiye’de Yabancılar, Göç ve Devlete Disiplinlerarası Bakışlar**, Der. Didem Danış, İbrahim Soysüren, Notabene, Ankara, 2014, s.290.

⁸⁰ Deniz Genç, “Türkiye’nin Yabancıların Hareketliliğine İlişkin Sınır Politikası”, **Sınır ve Sınırdışı Türkiye’de Yabancılar, Göç ve Devlete Disiplinlerarası Bakışlar**, Der. Didem Danış, İbrahim Soysüren, Notabene, Ankara, 2014, s.45.

⁸¹ Genç, s.41.

⁸² Gökâl Aras, s.416-417.

İçduygu'ya göre Avrupa'da "transit göç siyasal inşanın, uluslararası göç rejimlerinin birbiri içine geçen *güvenlikleştirme* ve *ekonomikleştirme* süreçleri doğrultusunda yorumlanır."⁸³

*Göç alan ülkelerin göç rejimlerinde bulunan güvenlik endişeleri (güvenlikleştirme) ve ekonomik çıkarlar (ekonomikleştirme) uluslararası rejimleri şekillendirmektedir. 1990 ve 2000'lerdeki Avrupa göç politikaları ve pratikleri, gittikçe artan ve kısıtlayıcı güvenlik önlemleri tercihleriyle belirlenmiştir. Ekonomikleştirme ve güvenlikleştirme göç süreçlerinin, Avrupa uluslararası göç rejimi için sonucu ise transit göçün siyasallaşması olmuştur.*⁸⁴

Transit göçmenler yasal olmayan yollardan sınırları geçen, Avrupalı ülkelerin ihtiyaç duyduğu ucuz işgücüdür. Yani bir ülkeden diğerine işçi göçüdür. Özellikle 11 Eylül sonrası göç ve göçmenler dünyada ve Avrupa'da risk ve tehditle ilişkilendirilir bir hal almıştır. Güvenliğin vurgulandığı süreç göçün *güvenlikleştirilmesi* olarak bilinir. Bu bağlamda Avrupa'da transit göç üzerine olan söylemler, transit göçün kaotik bir göç sistemine yol açtığı yönündedir.⁸⁵

Ülkelerin düzensiz göçmenleri kabul etmeyen göç politikalarıyla birlikte kimi zaman göçmenlerin bireysel tercihleri ve şartları da transit olmaya ya da yerleşik olmaya karar vermede rol oynar. Ancak göçmenlerin bireysel tercihlerinin ve gelecek planlarının ülkelerin göç politikalarından bağımsız şekilde oluşmadığını göz önünde bulundurmakta yarar vardır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, transit ülkede bekleme süresi, geçiş dönemi uzun ve belirsiz olabilir. Transit olmak bir statü değil bir süreçtir. Göçmenlerin transit göçmen olarak devam edip etmeyeceği, ülkenin şartlarına ve göçmenin kararlarına göre değişir.⁸⁶

Göçmenler kimi zaman transit ülkede kalmaya meyilli olmayıp para biriktirmeden sınırı aşma yolunu da seçebilirler. Ancak sınırları aşmanın zorluğu göçmenleri "transit" yapan nedenlerden biri olarak karşımıza çıkar. Papadopoulou-Kourkoula, 2 hafta ile 1 yıl arasında Türkiye'de kalan ve Türkiye vatandaşı olmayıp,

⁸³ İçduygu, *Transit Migration in Turkey: Trends, Patterns and Issues*, s.287.

⁸⁴ İçduygu, *Transit Migration in Turkey: Trends, Patterns and Issues*, s.287-288.

⁸⁵ İçduygu, *Transit Migration in Turkey: Trends, Patterns and Issues*, s.288-289.

⁸⁶ Papadopoulou-Kourkoula, s.86.

komşu ülkelerinden gelen Kürt göçmenlerle görüşmüştür. Kürt bir görüşmeci sınırı geçmeyi bir türlü başaramadığı için Türkiye’de tahmininden daha uzun süre kaldığını belirtmiştir. Yıllarca denemesi sonucunda yedinci denemesinde Meriç Nehri’ni geçmeyi başarmıştır. Görüşme yapılan transit göçmenler Türkiye üzerinden geçmenin kolay olacağını kanısındadır. Ancak Yunanistan’a geçiş beklemedikleri kadar kolay olmamıştır. Belgesiz ve transit olarak uzun süre Türkiye’de kalmışlardır.⁸⁷

Göç araştırmalarında transit ülkeye yerleşme ya da ülkeden gitme kararının alınmasında etkili olan faktörler olarak, resmi ve ölçülebilir faktörlere değinilir. Örneğin ikamet ve çalışma iznini elde etmiş olmak yerleşmek için bir nedendir. Bu faktörler önemlidir. Ancak, nadiren etkileyen faktörler olarak görüle de yerleşme kararını almada sosyal, kişisel faktörler de önemli rol oynar. Örneğin, göçmenin transit ülkede bir işi olması, konuşulan dile hakim olması, ekonomik olarak başka bir yolculuğu finanse edip edemeyeceği transit ülkeye yerleşmesi için birer neden sayılabilir. Gurur ya da “bu kadar yolu kat ettim” düşüncesi de göçmenin transit ülkede kalmasını etkileyen nedenlerdendir. Öte yandan ikinci bir seyahat mümkün olsa bile göçmen kendini yorgun, hasta hissedebilir. Depresyon, hayatını kaybetme korkusu nedeniyle ikinci bir seyahat için güveni olmayabilir. Sayılan tüm bu faktörler transit ülke içinde şekil alır.⁸⁸

1.2.4.4. Göçün Karanlık Yüzü: Transit Göçün İnsan Kaçakçılığıyla İlişkisi

Transit göçteki insan kaçakçılığı boyutunun aktarılmaya çalışılacağı bu alt başlıkta insan kaçakçılığı, “göçün karanlık yüzü” şeklinde ifade edilmiştir. Erder ve Kaşka’nın “Turkey, Migration and the EU: Potentials, Challenges and Opportunities”⁸⁹ adlı çalışmasında, kadın ticareti olgusunu tarif ederken kullandıkları “göçün karanlık yüzü” ifadesi bu tezde insan kaçakçılığı için kullanılmıştır.

Hedef ülkelere yasal giriş yollarının olmaması transit göçmenleri, istisnaları bulunsa da, çoğunlukla enformel yollara iter. Kaçakçılar vasıtasıyla göç etmek de

---

⁸⁷ Papadopoulou-Kourkoula, s.78.

⁸⁸ Papadopoulou-Kourkoula, s.83.

⁸⁹ Sema Erder ve Selmin Kaşka, “Turkey, Migration and the EU: Potentials, Challenges and Opportunities”, **Turkey in the New Migration Era: Migrants between Regularity and Irregularity**, Hamburg University Press, 2012, s.a. 113-132.

bunlardan biridir. Papadopoulou-Koukoula, sıkı sınır kontrollerinin kaçakçılara olan ihtiyacı arttırdığı gibi bunun yolculuk ücretlerini ve transit göçmenlere uygulanan istismarı da arttırdığının altını çizer. Yunanistan’da görüşme yaptığı göçmenlerin yarısının kaçakçılar vasıtasıyla Yunanistan’a geldiğini ve bunun maliyetinin oldukça yüksek, neredeyse göçmenlerin bir yıllık maaşlarına eş değer olduğunu belirtir.⁹⁰

Papadopoulou-Koukoula’nın araştırmasında, Iraklı Kürt bir transit göçmen, kaçakçılar için “onlar olmazsa biz burada olmazdık” ifadesini kullanıyor. Kurulan bu sömürü düzenini kötünün iyisi olarak görüyor.⁹¹ Iraklı Kürt transit göçmen yolculuk parasını ödeyemeyenlerin borcunu ödeyene kadar kaçakçılar için çalıştığını ve kendisine de Yunan bir kaçakçının kazancının yarısının kendisinde kalması koşuluyla iş teklif ettiğini belirtiyor.⁹²

Araştırmacının görüşme yaptığı Kürtler 2 hafta ile 1 yıl arasında Türkiye’de kalmıştır. Kaçakçılara yüksek meblağlarda, pasaport, vize ücreti gibi masraflar ve bazı durumlarda da gümrük görevlilerine rüşvet için para ödenir. Kaçakçılar ayrıca göçmenin sınır yetkililerine nasıl cevap vermesi gerektiği, nereye gideceği hakkında da bilgi verir. Görüşme yapılan göçmenlerin büyük bir kısmı (10 kişiden 9’u) kaçakçıların tavsiyesiyle Yunanistan’a geldiğini belirtiyor. Sınır geçişleri için farklı paralar ödeniyor. Bu yüzden göçün maliyetini karşılaması zor olan göçmen transit ülkede uzun süre kalmaya ve çalışmaya meyilli oluyor.⁹³

Kamuoyunun da iyi bildiği gibi, göç yolculuğu kimi zaman hedef ülkeye varmadan son bulmaktadır. Göçmenler bazen denizde terk edilmekte, bazen paraları, eşyaları ya da pasaportları kaçakçılar tarafından çalınmaktadır.⁹⁴

Gökalp-Aras’a göre, başta AB olmak üzere kaynak ülkelerin kısıtlayıcı iltica ve göç politikaları ‘kaçakçılık’ gibi yasa dışı sektörleri güçlendirip, transit kentlerde ekonomik hareketlilik sağlayarak “yeni ekonomi”ye bu kentleri de dahil etmekte, bu durum göçmenler açısından risklerin ve kaçakçılara ödenen ücretlerin artmasına neden

---

⁹⁰ Papadopoulou-Kourkoula, s.71-72.

⁹¹ Papadopoulou-Kourkoula, s.72.

⁹² Papadopoulou-Kourkoula, s.77.

⁹³ Papadopoulou-Kourkoula, s.75.

⁹⁴ Papadopoulou-Kourkoula, s.75.

olmaktadır.⁹⁵ Gökalp-Aras'ın araştırmasını gerçekleştirdiği Türkiye'nin batısındaki, Edirne, İzmir gibi transit geçişin yoğun olduğu kentler gibi İstanbul ve Muğla da transit göçmenler için önemli bir geçiş noktasıdır. Dolayısıyla transit göç, “transit kent” olgusunu da karşımıza çıkarmaktadır.

Transit kentlerin temel özelliği kaynak ülkelerin politikalarının yarı-çevre ülkelerdeki devamını sağlayan ve düzensiz göçün yarattığı 'kaçakçılık' sektörünün de hayat bulduğu transnasyonel sosyal alanlar olmalarıdır. Bir anlamda göçmenler bu yeni pazarda sadece ucuz işgücü olarak değil, aynı zamanda 'metalar' olarak karşımıza çıkar.⁹⁶

İçduygu, Türkiye'de insan ticareti ve insan kaçakçılığının genelde birbirleriyle karıştırıldığını belirtir. IOM'e göre insan ticareti, kuvvet kullanarak veya kuvvet kullanma tehdidiyle zorlama, kaçırma ya da kişinin hassasiyetinden yararlanma, çıkar sağlama yoluyla kişilerin istismar amaçlı temini, bir yerden bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması ya da teslim alınmasıdır.⁹⁷ İnsan (göçmen) kaçakçılığı ise doğrudan veya dolaylı olarak, maddi çıkar elde etmek amacıyla, bir kişinin vatandaşı olmadığı ya da daimi olarak ikamet etmediği bir devlete “yasa dışı” girişinin sağlanmasıdır. İnsan ticaretinden farklı olarak göçmen (insan) kaçakçılığında zorlama yoktur.⁹⁸ Ancak insan kaçakçılığında da göç sürecinde zorlama olabilmektedir. Örneğin, kaçakçıların yolculuk masarflarını gerekçe göstererek göçmenleri zorla çalıştırması ya da kazancına ortak olması gibi göçmenin iradesini ve haklarını gasp eden durumlar yaşanmaktadır.

Türkiye insan kaçakçıları için transit bir ülkedir. Bu düzensiz göçmenlerin en büyük grubu, ekonomik nedenlerle Ortadoğu'dan, Irak'tan, İran'dan ve birçok Asya ve Afrika ülkesinden gelip, Türkiye'ye yasa dışı yollarla girdikten sonra bir süre kalan, Batı ve Kuzey Avrupa ülkelerine yasa dışı yollarla geçmeyi planlayan insanlardır.⁹⁹

---

⁹⁵ Gökalp Aras, s.24.

⁹⁶ Gökalp Aras, s.24.

⁹⁷ IOM, **Uluslararası Göç Hukuku Göç Terimleri Sözlüğü**, 2009, s.29.

⁹⁸ IOM, s.22

⁹⁹ Ahmet İçduygu, “Türkiye Çerçevesinde Yasa Dışı Göç, İnsan Ticareti ve İnsan Kaçakçılığı”, **Kadın Ticareti Önemli Bir İnsan Hakları İhlalidir** içinde. Uluslararası Mavi Hilal İnsani Yardım Vakfı, Médecins du Monde-Yunanistan, İstanbul, 2005, s.78-79. https://ibc.org.tr/userfiles/file/Trafficking_in_Women.pdf.

Danış insan kaçakçılığının yaygınlığının nedeninin, yerli ve yabancı medyada cezaların yetersiz ve caydırıcılıktan uzak olmasıyla açıklanmasının, kaçakçılığın yaygınlığının esas nedeni olan katı devlet denetimleri olduğu gerçeğinin önüne geçtiğini belirtiyor.¹⁰⁰

Katı sınır politikaları ve devletlerin kendi sınırlarını korumaya yönelik geliştirdikleri uygulamalar kaçakçılığı güçlendirip büyütmeyle birlikte, göç yolculuğunun daha da tehlikeli ve istismara açık olmasına yol açmaktadır.

1.2.5. Uluslararası Göçten Ulusaşırı Göç

Göçün dinamik ve karmaşık yapısı gereği insan hareketliliklerini ele alırken göç veren ve göç alan ülkedeki faktörler ve ülkeler için doğurduğu sonuçlara değinmekte yarar vardır. Castles ve Miller'a göre, "küreselleşmenin belirtilerinden biri olan iletişim ve ulaşım teknolojilerinin hızla değişimi, göçmenlerin geldikleri yerlerle yakın ilişkilerini sürdürmesini gittikçe daha da kolaylaştırır niteliktedir. Toplumlar arasındaki göç temelli yeni bağlantılar ulusaşırı yeni bir yaklaşımın ortaya çıkmasını sağlar."¹⁰¹ Göçün niceliksel olarak artması ve göçmenlerin geldikleri (köken) ülkeyle vardıkları (hedef) ülke arasındaki sık gidiş gelişleri, köken ülkeyle olan bağlarını güçlü şekilde korumaları "ulusaşırı göçmen", "ulusaşırı topluluk" gibi kavramların ortaya çıkmasına neden olmuştur.¹⁰² Ulusaşırı kavramı, uluslararası kavramından, devletler ve toplumlar arasındaki resmi ilişkiler yerine, insanlar, halklar ve gruplar arasındaki devlet dışı ilişki alanına yani sivil alana odaklanması açısından ayrılır.¹⁰³

Göçün kavramsal olarak daha geniş kapsamlı ve farklı dinamiklerle açıklanmasının nedenini küreselleşme olarak gösteren Şenay, ulusaşırı göçü yalnızca coğrafi anlamda bir hareketlilikten ibaret olmayan, hem göç veren ülke ile göç alan ülkeyi, hem de göçmenlerin kendilerini bu iki ulusal alandaki kişiler, kurumlar ve

¹⁰⁰ Aslı Didem Danış, "Yeni Göç Hareketleri", **Birikim Dergisi**, no.184-185, Ağustos-Eylül 2004 s.11 <http://docplayer.biz.tr/3859630-Yeni-goc-hareketleri-ve-turkiye-1-asli-didem-danis.html>.

¹⁰¹ Castles ve Miller, s.40.

¹⁰² Ayşem Biriz Karaçay, "Bir Göç Sisteminin Anatomisi: Türkiye-Rusya Örneği", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, SBE, 2011, s.19.

¹⁰³ Fırat Yaldız, "Uluslararası Göç ve Diaspora ile İlişkili Kavramlar", **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi**, 2014, c.3, s.2, <http://www.itobiad.com/download/article-file/92791> (24.06.2018) s.386.

süreçler ile ilişkili hale getiren çok daha geniş kapsamlı bir hareketliliği içinde barındıran bir olgu olarak açıklar. Bir noktadan diğer bir noktaya gerçekleşen tek yönlü bir hareketi değil, iki nokta arasında çok çeşitli aktörlerin de dahil olduğu sürekli ve dinamik bir süreci kapsamaması açısından uluslararası alanlar yazınının göç çalışmalarına katkısı önemlidir.¹⁰⁴

Toksöz de teknolojik gelişmeye bağlı olarak iletişim imkanlarının gelişmesiyle tek bir ülkeye, tek bir ulusa bağlı olma düşüncesinin zayıfladığını, göç alan ülkelerdeki etnik toplulukların geldikleri ülkelerle korudukları güçlü bağları açıklamak için “ulusötesi uluslararası topluluk” kavramının geliştirildiğini belirtir.¹⁰⁵

Castles ve Miller uluslararası eylemlerin en temel özelliğinin kişinin yaşamında merkezi rol oynaması olduğunu belirtir.¹⁰⁶ Bireyler bir ülkeye gidip, gittikleri ülkenin kültürünü benimsemektense kaynak ve hedef ülke arasında sürekli ve aktif bir ağ oluşturur ve böylece çok-kültürlü bir yapı gelişir.

*Küreselleşme sonrası, birbirinden uzağa fırlatılmış ve uzaktan iletişim kuran sanal cemaatler akrabalığa, komşuluğa veya işyeri temelli eski yüz yüze cemaatlere doğru ilerleyebilir. Ayrıca uluslararası cemaatlerin eylemleri büyümeye devam edebilir.*¹⁰⁷

Kurulan iki taraflı ve aktif ilişkiler göç eden bireyler için hem göç etmeyi kolaylaştıran mekanizmalardır hem de göç edilen ülkede hayatı kolaylaştırıcı bir faktördür.

Karaçay da göç sürecinin eskiden düşünüldüğünün tersine, tek yönlü bir kopuş hareketi olarak görülemeyeceği yönündeki tartışmalarının artmasıyla, 1990’lı yılların ikinci yarısından bu yana göçmenlerin uluslararası hareket biçimlerinin, mevsimsel gidiş-gelişlerinin, farklı ülkelerdeki yerleri farklı amaçlarla kullanmalarının, geri dönüşler ve yeniden göç hareketlerinin göç çalışmalarının konusu haline geldiğini belirtir. Buna ek

---

¹⁰⁴ Banu Şenay, “Uluslararası Toplumsal Alanlar, Uluslararası Kimlikler: Avusturyalı Türkler Örneği”, **Türkiye’de Kesişen ve Çatışan Dinsel ve Etnik Kimlikler**, R. O.Dönmez, P. Enneli and N. Altuntaş (ed.) İstanbul: Say Yayınları, 2010, s. 255.

¹⁰⁵ Gülay Toksöz, **Uluslararası Emek Göçü**, İstanbul Üniversitesi Bilgi Yayınları, 2006, s.40.

¹⁰⁶ Castles ve Miller, s.41.

¹⁰⁷ Castles ve Miller, s.43.

olarak göçmen ağlarına dayalı çalışmalarda son zamanlarda uluslararası mekânların ve kimliklerin oluşmasına dair konuların ön plana çıkmaya başladığına dikkat çeker.¹⁰⁸

1.3. Uluslararası Göç Hareketlerinin Kuramsallaştırılması

Uluslararası göçün göç veren ve göç alan ülkeyi etkileyen, küreselleşmeyle birlikte çeşitlenen karmaşık yapısı, uluslararası göçün ve özellikle de yeni göç hareketlerinin anlaşılması ve açıklanmasında kuşkusuz son derece önemli hale gelmiştir. Göç kuramlarını kısaca aktarmaya başlamadan önce göç kuramlarının çoğunun esas olarak ekonomi temelli kuramlar olduğunu vurgulamakta yarar vardır. Mevcut göç kuramları, sınırları ve sınır politikalarını hesaba katmaz. Göç hareketlerini, devletlerin dünya ekonomisiyle eklemlenme biçimleri, göçmenlerin bireysel tercihleri ve kurdukları sosyal ağlar üzerinden açıklar. Ancak sınırların formel ya da enformel yollardan geçilmesi, göç güzergahının belirlenmesinde, göçmenlerin göç edilen ya da transit ülkedeki mevcut yaşam koşullarında ve statülerinde temel bir faktördür

İçinde bulunduğumuz dönemde karmaşık ve çok yönlü uluslararası göç sürecini sadece tek bir nedene dayandırarak açıklamak yeterli gözükmemektedir. Castles ve Miller, özellikle 1980'lerin ortalarından itibaren uluslararası göçün öneminin ve hacminin arttığını belirtirler.¹⁰⁹ Uluslararası göçü, daha iyi bir yaşam şansı arayışındaki kişinin başka bir yere göçmeye karar vererek doğduğu yerle köklerini koparması ve yeni bir ülkede çabucak asimile olması gibi basit bir bireysel eylem olarak düşünmenin yetersiz olduğunu savunurlar.¹¹⁰

Bireylerin göç etme nedenleri çeşitli olabildiği gibi, uluslararası göç hareketleri ve uluslararası göç hareketlerini açıklayan kuramlar da çeşitlik gösterir. Kimi kuramlar ülkeler arasındaki ekonomik, demografik farklılıklara göre, kimileri kapitalist devletlerdeki büyük sermayenin çıkarlarına göre, kimi göç kuramları da ekonomik, sosyolojik ve tarihsel etmenleri bir arada kullanarak uluslararası göç hareketlerini açıklama yoluna gider.

---

¹⁰⁸ Biriz Karaçay, s.19-20.

¹⁰⁹ Castles ve Miller, s.7.

¹¹⁰ Castles ve Miller, s.29.

Uluslararası göç kuramları, 19. yüzyılın kavramlarına, modellerine ve varsayımlarına dayanmaktadır. Günümüzde birbirinden ayrı geliştirilmiş çok sayıda kuram vardır.¹¹¹ 19. yüzyılda bilimsel tartışmalara konu olmaya başlayan göçü ilk defa “Göç Yasaları” adlı tebliğleriyle Ravenstein gündeme getirmiştir. Ravenstein’a göre, göç hareketinin altında yatan, insanların durumunu maddi açıdan düzeltme isteğidir.¹¹² 20. yüzyıla gelindiğinde ise sosyal bilimciler farklı kavramlar, farklı varsayımlar ve farklı başvuru kalıpları kullanmak suretiyle çeşitli kuramsal modeller geliştirmeye başlamıştır.¹¹³

Göç kuramlarının kısaca aktarılacağı bu bölümde, Castles ve Miller’in göç kuramları için kullandıkları sınıflandırmadan yararlanılacaktır. Castles ve Miller göç kuramlarını açıklarken üç ana başlık oluşturmuştur. “Ekonomik göç kuramları”, “Yapısal-Tarihsel yaklaşım” ve “göç sistemleri kuramı ve disiplinler arası yeni bir yaklaşım eğilimi”.

Ekonomik göç kuramları daha çok düzenli göç hareketlerini açıklamaya yöneliktir. Yeni göç kuramlarıysa göçü daha çok sosyolojik açıdan ele alır. Sadece göçün nedenleriyle ve sonuçlarıyla ilgilenmez, aynı zamanda göçün doğurduğu yeni kültürel ilişkilere, sosyal ağlara değinir.

Göç sürecinde farklı aktörler birbirlerini etkilemektedir. Bu sebeple göçün farklı düzeylerini göz önünde bulundurmak gerekir. Günümüzde siyasi kuruluşlar, göç kanunları, işgücü talebi ve ekonomik kalkınma gibi unsurlar göçmenlerin göç kararını vermelerinde oldukça belirleyici ve kısıtlayıcıdır. Bunun yanı sıra sosyal sermaye, kurumlar ve sosyal ağlar da göçmenler açısından yardımcı ya da engelleyici olabilmektedir.¹¹⁴

Bu nedenle göçü kavramsal olarak incelerken, tek bir göç kuramındansa birden çok göç kuramından yararlanmak daha bütüncül yaklaşılmasını sağlayacaktır. Nitekim Türkiye’deki Afrikalı transit göçmenlerin göç deneyimlerini konu alan bu tez

---

¹¹¹ Douglas S. Massey ve diğerleri, “Uluslararası Göç Kuramlarının Bir Değerlendirmesi”, Çev. Saniye Dedeoğlu ve diğerleri, **Göç Dergisi**, c.1 s.1 Ekim 2014, s.12.

¹¹² Nermin Abadan-Unat, “Uluslararası Göçün Kuram ve Kavramları”, **Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulusötesi Yurttaşlığa**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002, s.5.

¹¹³ Abadan-Unat, s.5.

¹¹⁴ Filiz Kartal ve diğerleri, **Durum Analizi Türkiye’nin İşçi Göçü ile İlgili Hukuksal ve Normatif Çerçevenin Değerlendirmesi** s.7. <http://www.turkey.iom.int/sites/default/files/sitreprs/lmtr.pdf> (07.04.2018).

çalışmasında göç kuramlarına başvururken, bu bütüncül yaklaşımın yararlı olduğunu düşünüyoruz.

Zira transit göçü yapısı gereği sadece ekonomi kuramlarını baz alarak açıklamak yetersiz olacaktır. Göç ekonomik nedenlere dayanarak gerçekleşebilir ama transit ülkede kendi ülkesiyle ya da transit ülkedeki etnik grubuyla sıkı bağlantılarının olduğu bir göç süreci vardır. Bu nedenle günümüzdeki göç hareketlerini incelerken ekonomik göç kuramlarının yanında yeni uluslararası ağları açıklamaya çalışan göç kuramlarına başvurmakta yarar vardır.

1.3.1. Ekonomik Göç Kuramları

“İtme-çekme kuramları”, insanların nüfus yoğunluğu olduğu yerlerden seyrek nüfuslu yerlere, gelir düzeyinin düşük olduğu yerlerden yüksek olan yerlere göç etme eğilimlerini vurgular veya göçü iş döngülerindeki dalgalanmalarla ilişkilendirirler. Göçü, insanları doğdukları yerden ayrılmaya zorlayan itici faktörler ve onları göç alan ülkeye çeken çekici faktörler olarak algılar.¹¹⁵ Göçü “itici” ve “çekici” faktörlere dayandırarak açıkladığı için bu kuramlara genel olarak “itme-çekme kuramları” da denir. Bu kuramlar; neoklasik makro ve mikro model, ikili işgücü piyasası kuramı ve yeni ekonomi kuramıdır.

1.3.1.1. Neoklasik Makro Kuram

Bu kurama göre uluslararası göç hareketlerinin temelinde ülkelerin emek piyasalarındaki farklılık yatar. Massey ve diğerleri neoklasik makro kuramı şu şekilde açıklar:

Uluslararası göç, aynı iç göç gibi emek arz ve talebindeki coğrafi farklar nedeniyle ortaya çıkar. Bunun sonucunda ortaya çıkan ücret farkıyla işçiler düşük ücretli ülkeden yüksek ücretli ülkeye göç ederler. Bu hareketin sonucunda, sermaye zengini ülkede emek arzı artıp ücretler düşerken, sermaye yoksulu ülkede emek arzı düşer ve ücretler yükselir. Bu durumda sadece uluslararası göçün maddi ve manevi maliyetini yansıtan bir uluslararası ücret farkı oluşur.¹¹⁶

---

¹¹⁵ Castles ve Miller, s.31.

¹¹⁶ Massey ve diğerleri, s.13.

Göçün kontrol altına alınması ise bu kurama göre hükümetlerin müdahalesiyle olur. “Hükümetlere düşen görev, işgücü gönderen ve kabul eden ülkelerin işgücü piyasalarını denetlemek ve etkilemektir.”¹¹⁷ Başka bir deyişle, ülkelerin işgücü piyasasındaki farklılıklar giderilince, uluslararası göç hareketlerinin de kendiliğinden son bulacağı varsayılır.

Massey ve diğerleri neoklasik makro kuramı üç açıdan eleştirmiştir. İlk eleştiriyi, uluslararası göçün menşe ve hedef ülkelerde pazarlar bir dengeye ulaşır ulaşmaz işgücü göçünün duracağına yönelik sava getirirler. Bu durumun gerçek hayatta kesinlikle bir karşılığı olmayacağını savunurlar. İkinci eleştiri, sadece işgücü piyasasının dikkate alınmasına yöneliktir. Oysa göç kararı alınırken emlak piyasasının bile göç etme kararında etkili olduğunu belirtirler. Sonuncu olarak ise, devletlerin göçü sadece işgücü piyasasındaki talep ve arzı kontrol ederek yönetemeyeceklerini, çünkü uluslararası göçü etkileyen ve devletlerin kontrol edemeyeceği sayısız mekanizma olduğuna vurgu yaparlar.¹¹⁸

1.3.1.2. Neoklasik Mikro Kuram

Mikro kuram da makro kuram gibi uluslararası göç hareketlerinin, ülkelerin işgücü piyasasındaki farklılıklardan kaynaklandığına dayanır. Ancak mikro kuramın dikkate aldığı bireysel tercihlerdir.

Uluslararası göç, beşeri sermayeye yatırım biçimi olarak kabul edilir. İnsanlar becerilerini ve bilgilerini en üretken olabilecekleri yere taşımayı seçerler; ancak daha yüksek ücretlere ulaşmadan göze almaları ve göçüslemeleri gereken bazı maliyetler vardır. Bu, seyahat etmenin maddi maliyeti, göç ederken ve iş ararken hayatı idame ettirmenin maliyeti, yeni bir dil ve kültürü öğrenme çabası, yeni emek piyasasına uyumda yaşanan zorluklar ve eski bağları koparıp yeni ilişkiler kurmanın psikolojik maliyetlerini kapsar.¹¹⁹

Bireylerin öğrenimi, işbaşı eğitimi, yabancı dil bilgisi gibi sermayeleri göç ettikleri ülkede iş bulma olasılığını arttıracak unsurlar olarak görülür.¹²⁰ Makro modelde de olduğu gibi uluslararası göçü denetlemek görevi hükümetlere verilmiştir.

---

¹¹⁷ Abadan-Unat, s.7.

¹¹⁸ Massey ve diğerleri, s.32-33.

¹¹⁹ Massey ve diğerleri, s.14.

¹²⁰ Abadan-Unat, s.7.

“Hükümetler göç hareketlerini, göçmen gönderen ve kabul eden ülkelerdeki kazançları etkileyecek önlemlerle denetleyebilir. Örneğin kayıt dışı göçmen istihdam eden işverenlere ağır para cezaları yüklemek ya da gönderen ülkelere milli geliri arttırmak üzere vadeli gelişme kredileri tahsis etmek”¹²¹ gibi önleyici mekanizmalar düşünülmüştür.

1.3.1.3. İkiye Bölünmüş Emek Piyasaları Kuramı

İkiye bölünmüş emek piyasası kuramı, uluslararası göç hareketlerinin nedenini kapitalistleşmiş ülkelerin işgücü ihtiyacına dayandırır. Massey ve diğerleri, sanayileşmiş ülkelerde insanların düşük ücretli mesleklere atfettikleri olumsuz özelliklerin, yabancı işçiler için istihdam fırsatları yarattığını, böylelikle göç eden birey ve hanesinin kazançlarının arttığını, risk ve kredi sınırlarını aşma kapasitelerini güçlendirdiklerini ve aile üyelerinin yurtdışına gönderilmesiyle hanelerin nisbi gelir kazancı elde ettiklerini aktarır.¹²²

Ülke ekonomilerinde de vasıflı ve vasıfsız işgücünün istihdam edildiği sermaye-yoğun ve vasıfsız işgücünün istihdam edildiği emek-yoğun olmak üzere iki tip örgütlenme vardır. Bu kuramda göçü belirleyen işgücü talebidir. Kapitalistleşmiş ülkelerde yerli işgücünün düşük statüsü nedeniyle kabul etmeyeceği işlerde göçmenlerin emek gücü tercih edilir.¹²³

Abadan-Unat da uluslararası göç hareketinin bu itici gücünü “toplumsal itibar” olarak adlandırır. Göç alan ülkede göçmen işçiler, yerli işçilerin yapmak istemediği işleri yaparlar. Ayrıca göç alan ülkeler de yerli işçileri istihdam edemedikleri vasıfsız işler için düşük ücrete çalışacak işgücü ithal eder. Göçmen işçi açısından ise, o zaten kendini göçmen olarak gittiği ülkenin vatandaşı olarak görmediğinden bir itibar kaybı söz konusu değildir. Aksine anayurdunda statü sahibi sayılmaktadır.¹²⁴

---

¹²¹ Abadan-Unat, s.8.

¹²² Massey ve diğerleri, s.23.

¹²³ Kartal ve diğerleri, s.11.

¹²⁴ Abadan-Unat, s.10-11.

Kuram, mikro ve makro neoklasik kuramların aksine uluslararası göç hareketlerinin hükümet politikalarıyla önlenemeyeceğini savunur. Göçmenlere duyulan ihtiyacı değiştirmek ancak dünya ekonomisinin yapısındaki temel değişimlerle mümkün olur. Çünkü göçmenler sanayileşmiş ekonomilerin asli birer ögesidirler.¹²⁵

1.3.1.4. Göçün Yeni Ekonomisi

Göçün yeni ekonomisi kuramı neoklasik kuramlara eleştiri olarak ortaya çıkmıştır.

Neoklasik ekonomi kuramının aksine yeni göç ekonomik kuramı bireyden ziyade hane halkı veya aileye odaklanmaktadır. Çünkü göç etme kararını vermenin yerel gelir olanaklarındaki kısıtlar ve risk yayılmasıyla beraber çeşitli piyasalardaki (sigorta, kredi, iş) gelir riski ve başarısızlıklara bir tepki olduğunu varsaymaktadır.¹²⁶

Bu kurama göre, göç kararını alınmasında bireysel kararlardan çok karşılıklı bağımlılık söz konusudur. Göçmenlerin ailesinin rolü göz önünde bulundurulmaktadır. Göç kararının alınması bireysel olarak değil, aile bireyleriyle birlikte verilen ortak bir karardır.¹²⁷

Göç kararı aile tarafından yerel şartlar göz önünde bulundurularak alınır. Şenol-Sert de yeni göç ekonomisi kuramını, göçü bir bireyin kararı olarak değil, aile gelirindeki riski en aza indirmeye çalışan veya çeşitli piyasa çöküşlerinden kaynaklanan aile üretim faaliyetleri üzerindeki sermaye kısıtlarını aşmaya çalışan ailelerin veya hanelerin kararı olarak yorumlar.¹²⁸

Kuram, hanenin kazancının arttırılmasının hane içindeki ekonomik riskleri azalttığına vurgu yapar. Bu açıdan neoklasik mikro kurama benzer. Ayrıca kuram, hükümetin uluslararası göç hareketlerini etkileyecek düzenlemeler yapabileceğini savunur. Bu yanıyla da aslında mikro ve makro neoklasik kuramla benzer yanları vardır. Ancak farklı olarak bu kuram, “hükümetlerin sadece işgücü piyasasını etkileyecek

---

¹²⁵ Abadan-Unat, s.13.

¹²⁶ Massey ve diğerleri, s.36.

¹²⁷ Kartal ve diğerleri, s.15.

¹²⁸ Deniz Şenol-SertŞenol-SertŞenol-Sert, “Uluslararası Göç Yazımında Bütünleyici Bir Kurama”, **Küreselleşme Çağında Göç**, Der. S. Gülfer İhlamur Öner, N. Aslı Şirin Öner, İletişim Yayınları, 2012, s.34.

politikalarla değil, aynı zamanda sermaye ve sigorta piyasalarını biçimlendirmek suretiyle göç hareketlerini etkileyeceğini savunur.”¹²⁹

1.3.2. Yapısal Tarihsel Yaklaşım

1.3.2.1. Dünya Sistemleri Kuramı

Dünya sistemleri kuramı uluslararası göç hareketlerinin nedeni olarak kapitalist ekonomik ilişkilere işaret eder. Abadan-Unat, uluslararası göçün kapitalist gelişmenin neden olduğu kopma ve yer değiştirmelerin sonucu olduğunu belirtir ve kuramın geliştirdiği şemayı şu şekilde açıklar.

*Kapitalist ağlar, kapitalist olmayan toplumların çevre dokularına sızmaya başlayınca, çevredeki nüfus göç etmeye başlar. Kapitalist olmayan toplumdaki toprak, hammadde ve emek dünya pazarlarının denetimi altına girdikçe göç akımları oluşmakta ve bunların önemli bir kısmı dış ülkelere doğru olmaktadır. Kapitalist devletler, henüz kapitalistleşmemiş toplumlarda yatırım yapabilmek için ulaşım ve iletişim ağlarını da kurar. Bu ağlar mal, ürün, bilgi, sermayenin akışkanlığını hızlandırmakla kalmayıp, aynı zamanda göç etmek isteyen insanların hareketliliğini de kolaylaştırır. Böylece iki farklı toplum arasında kültürel bağlar da oluşur.*¹³⁰

Castles ve Miller da dünya sistemleri kuramını açıklarken, kuramın dünya ekonomisindeki eşitsiz ekonomik ve siyasal güç dağılımına değindiğine vurgu yapar “Göç sermaye için bir çeşit ucuz emek hareketidir. Emegün ülkeler tarafından kabulü hem sömürgeciliğin bir kalıntısı hem de savaşın ve Avrupa’daki bölgesel eşitsizliğin bir sonucudur.”¹³¹ Kuramın uluslararası göç hareketlerini açıklarken değindiği bir nokta da uluslararası göç hareketlerinin sömürgeciliğin bir yansıması olarak görülmesidir.

*Geçmişte bu pazar genişlemesine sömürgeci toplumlardaki ekonomik çıkarlar lehine fakir bölgeleri yöneten sömürgeci rejimler eşlik etmiştir. Bugün aynı olgu, dünya ekonomisine ya kapitalistlerin kendileri olarak katılan ya da uluslarının kaynaklarını uygun şartlarla küresel firmalara sunan ulusal elitlerin gücünü arttıran neo-kolonyal hükümetlerle ve çokuluslu şirketlerce mümkün hale getirilmektedir.*¹³²

Dünya sistemleri kuramı, itme-çekme kuramlarında olduğu gibi, bireysel, ailesel kararlara dayanan bir uluslararası göç hareketini değil, makro faktörlere dayalı

¹²⁹ Abadan-Unat, s.9.

¹³⁰ Abadan-Unat, s.15-16.

¹³¹ Castles ve Miller, s.34-35.

¹³² Massey ve diğerleri, s.24.

hareketlilikleri göz önünde bulundurur ve bu açıdan eleştirilir. Bu kurama yöneltilen eleştirilere göre “uluslararası göçü şekillendirmede küreselleşmenin yapısal öğelerine çok fazla önem atfeder. Göç etme kararının alınmasında kişilerin kararlarını güçlü bir unsur olarak görmez.”¹³³

Uluslararası göç hareketlerini önlemenin yolu da ekonomik küreselleşmenin önüne geçilmesiyle olur. Hükümetlerin yapması gereken, deniz aşırı yatırım alanları ile çokuluslu şirketlerin finans faaliyetlerini denetlemek olmalıdır.¹³⁴

Dünya sistemleri kuramı ayrıca sığınmacı hareketlerine de yer verir. Sığınmacıların hareketleri uluslararası göçün bir başka görünümüdür. Kapitalist ülke hükümetleri, yurt dışındaki yatırımlarını korumak ve küresel pazarın gelişimini desteklemek için, yatırım yaptıkları yerlerde politik ve askeri müdahaleler yapar. Bu da kapitalist ülkelere yönelen sığınmacı hareketlerini meydana getirir.¹³⁵

1.3.3. Yeni Yaklaşımlar

Uluslararası göçü analiz etmeye çalışan yeni yaklaşımlar, göçün süreklilik arz ettiğini savunur.

*Göç bir kere başladığında uluslararası hareket zaman ve mekanda devam eder. Göç sürecinde ortaya çıkan yeni koşullar yeni sebepler ortaya çıkarır. Ortaya çıkan yeni koşullar, bağımsız nedenler olarak göçün yönünü bir işlev olarak ortaya koyarlar: göçmen ağlarının yayılması, kurumların ulusötesi hareketliliğinin gelişimini desteklemesi ve göç kabul eden toplumların çalışma hayatındaki değişikliklerin toplumsal anlamı gibi.*¹³⁶

İlişkiler ağı, kurumsal kuram, kümülatif nedensellik ve göç sistemleri kuramı göçü dinamik bir olgu olarak açıklamaya çalışır.

¹³³ Şenol-SertŞenol-SertŞenol-Sert, s.37.

¹³⁴ Abadan-Unat, s.17-18.

¹³⁵ Massey ve diğerleri, s.28.

¹³⁶ Massey ve diğerleri, s.28

1.3.3.1. İlişkiler Ağı Kuramı

İlişkiler ağı kuramı göçmenler ve göç etme fikrine sahip olan bireyler arasındaki sosyal ilişkilerin göçün sürekliliğini arttırdığını savunur. Bu nedenle göçü sürekli ve dinamik bir süreç olarak görürler.

Göçmenlerin yeni yerleştikleri ülkedeki, kendilerinden önce göç eden göçmenlerle ya da o ülkede yaşayan göçmen olmayan kişilerle kurdukları etnik, soy ya da arkadaşlık ilişkileri uluslararası göçü devam ettiren unsurlardandır. Gerektiğinde yardım almak ya da iş bulmak için başvurulabilecek bir sosyal sermayedir.¹³⁷

İlişkiler ağı kuramını aktarırken 20. yy. sonlarına doğru akademik literatürde yer edinmeye başlayan sosyal sermaye kavramına da kısaca değinmekte yarar vardır. Sosyal sermaye kavramının kabul görmesinde önemli yeri olan Pierre Bourdieu'ya göre sosyal sermaye “az ya da çok kurumsallaşmış olan karşılıklı tanıma ilişkilerinden oluşan uzun ömürlü bir sosyal ağa sahip olmak ya da bir gruba aidiyete dayanan kaynaklarla sahip olmaktır.” Belirli şartlar içinde ekonomik sermayeye çevrilebilir olan sosyal sermaye soyluluk unvanı gibi biçimlerle de kurumsallaştırılabilir.¹³⁸

Bir aile bireyi ya da arkadaş belli bir bölgeye göç ettiği zaman, menşei bölgede kalan aile bireylerini ya da arkadaşlarını göçe karar verme konusunda motive eden, hedef yerle ilgili önemli bilgiler sağlayabilir. Bu ağ hedef ülkede iş ya da ev ararken sosyal sermaye yaratır ve bu da göç içinde yeni bir dinamik ve zincir göç ilişkisi oluşturur.¹³⁹

Massey vd. ilişkiler ağı kuramını açıklarken, göçmen ağlarının gelişmesinin göçü güvenli hale getirdiğini belirtir. Bu nedenle de iki ülke arasındaki göçmen akışının büyüklüğünü, ücret farklılıkları ya da istihdam oranlarıyla değil, ağlar genişledikçe göç

¹³⁷ Kartal ve diğerleri, s.12.

¹³⁸ Pierre Bourdieu, **Sermaye Biçimleri**, s.7. https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/51168778/Pierre_Bourdieu_Sermaye_Bicimleri_1986.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1540026790&Signature=PLZvMfrfCypLJeXguYN2EQFejHc%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DPierre_Bourdieu_-_Sermaye_Bicimleri_1986.pdf (20.10.2018).

¹³⁹ Şenol-SertŞenol-SertŞenol-Sert, s.40.

etmenin maliyetinin ve risklerinin düşmesiyle ilişkilendirir.¹⁴⁰ Ayrıca uluslararası göç hareketlerini denetlemek ve önlemek göçmen ilişkiler ağı kurulduktan sonra, kabul eden ülkelerin hükümetleri için zordur. Benimsenen göç politikaları ne olursa olsun, göçmen akımları oluşmaya devam etmektedir.¹⁴¹

1.3.3.2. Kurumsal Kuram

Uluslararası göç hareketlerinin bir boyutu da ülkelere girişlerdeki yasal kısıtlılıklar nedeniyle göçmenlerin enformel piyasalara başvurmak zorunda kalmasıdır. “Hane halkı, aile, arkadaşlar, pazarlar, küresel ekonomi, çevre ve sosyal ağlar uluslararası göçün parçalarıdır. Uluslararası göç hareketleri ortaya çıkmaya başlayınca, göçmenlerin yer değiştirmelerini destekleyen kurumların ve organizasyonların ortaya çıkmasıyla göçe başka faktörler de eklenir.”¹⁴² Ortaya çıkan kurumlardan biri kayıt dışı piyasalarda, karaborsada belirlenen ücretlerle göçmenlerin yasal olmayan bir şekilde göç etmelerini sağlayan kaçakçılardır.¹⁴³ Bir göçmen ağının kurumsal kısmı, o ağ yöneten ve göçmenlerin göç maliyetlerini azaltan kural ve normları temsil ederken, ağın örgütsel çehresi ise o ağ içindeki öncü göçmenlere pratikte yapılan yardım ve diğer faaliyetleri temsil eder. Yine de göçmen ağlarının göçmenler açısından en etkili çözüm olduğu düşünülmemelidir. Çünkü enformel ve değişken olan bu ağlar, potansiyel bir göçmen açısından hem şans hem de tehdit olabilmektedir.¹⁴⁴

Uluslararası göçmenlerin sayısı arttıkça uluslararası göç akımı giderek daha kurumsallaşır. Kurumsallaşma süreci hükümetleri göç akımını denetlemekte daha fazla engellemektedir. Sıkı kontroller bir yandan karaborsa fiyatlarını arttırmakta, daha sıkı göç politikaları ise, insan haklarını savunan kurumların direnişi ile karşılaşmaktadır.¹⁴⁵

1.3.3.3. Kümülatif Nedensellik Kuramı

Uluslararası göç dinamik ve kümülatif bir yapıya sahiptir. Kurama göre, göç kararlarının alındığı sosyal koşullar her göç akımıyla değişir. Bu nedenle Şenol-Sert,

---

¹⁴⁰ Massey ve diğerleri, s.29.

¹⁴¹ Abadan-Unat, s.20.

¹⁴² Şenol-SertŞenol-SertŞenol-Sert, s.41.

¹⁴³ Massey ve diğerleri, s.30.

¹⁴⁴ Kartal ve diğerleri, s.13.

¹⁴⁵ Abadan-Unat, s.20.

sosyal koşulların her yeni göç hareketiyle değişmesinden ötürü neden-sonuç ilişkisinin kümülatif bir hal aldığını belirtir.¹⁴⁶

Massey ve diğerleri, uluslararası göç kuramlarını değerlendirdikleri çalışmalarında sosyal bilimcilerin göçü kümülatif biçimde etkileyen, gelirin dağılımı, arazinin dağılımı, tarım kuruluşları, kültür, beşeri sermayenin bölgesel dağılımı ve çalışmanın sosyal anlamı olmak üzere altı sosyo-ekonomik etken saptadıklarını belirtirler. Buna ek olarak kuramın varsayımlarını aktarırlar: İşsizlik dönemlerinde hükümetler, daha önce göçmenlerin yaptıkları işleri yerli işçilere yaptırmayı başaramazlar. “Göçmen işi” olarak görülen işler için yeniden göçmen işçi alımına gidilmektedir. Bir işin “göçmen işi” şeklinde toplumsal olarak etiketlenmesi yerli işçiler açısından o işin “itibarını” düşürmektedir.¹⁴⁷ Göç gönderen ve alan ülkede ortaya çıkan bu toplumsal, ekonomik, kültürel değişimler de hükümetlerin uluslararası göç hareketlerini frenleme çabalarını güçleştirmektedir.¹⁴⁸

1.3.3.4. Göç Sistemleri Kuramı

Göç sistemleri kuramı uluslararası göçü diğer kuramlara nazaran daha geniş açılardan ele alır. “Kuram, bir göç sisteminin göç alan ve veren iki veya daha fazla ülke arasında oluştuğunu ve göç hareketlerinin genellikle göç veren ve alan ülke arasında sömürgecilik, siyasal ilişkiler, iletişim, ticaret, yatırım veya kültürel bağlara dayanan ve önceden var olan bağlantılar üzerinden ortaya çıktığını ileri sürer.”¹⁴⁹ Massey ve diğerleri de göç sistemleri kuramını açıklarken, göç sisteminin, göçmen gönderen ülkeler seti ve göçmen alan bazı merkez ülkeler arasında oluştuğunu aktarır. Oluşan bu göçmen akımları fiziksel olmaktan ziyade siyasal ve ekonomik ilişkileri yansıttığından ülkelerin yer aldığı sistem coğrafi yakınlığı gerektirmemektedir. Ayrıca ülkelerin birden çok göç sistemine mensup olabileceğini ancak toplumsal, kültürel, siyasal dalgalanmalar nedeniyle sistemin dışına çıkabileceğini belirtirler.

---

¹⁴⁶ Şenol-SertŞenol-SertŞenol-Sert, s.41.

¹⁴⁷ Massey ve diğerleri, s.33.

¹⁴⁸ Abadan-Unat, s.24.

¹⁴⁹ Castles ve Miller, s.36.

Castles ve Miller göç sistemleri kuramını incelerken, kuramın göç hareketlerini makro ve mikro yapıların etkileşimi olarak gördüğüne vurgu yapar. Makro yapılar, devletler arasındaki ilişkiler, ülkeler tarafından göç yerleşimini kontrol etmek amacıyla konan kanunlardır. Mikro yapılar, göç ve yerleşme sorunlarıyla başa çıkmak için göçmenler tarafından geliştirilen enformel toplumsal ağlardır. Kurulan bu enformel ağlar yerleşme ve göç bölgesinde cemaat oluşumu sürecine bir temel sağlar. Göçmen grupları kendi sosyal ve ekonomik alt yapılarını geliştirir. Makro ve mikro yapılar birbirinin içine geçmiştir.¹⁵⁰

1.3.4. Göç Kuramları Transit Göçü Ne Kadar Açıklıyor?

Bir göç türünü birden çok göç teorisiyle açıklamak mümkündür. Küreselleşmeyle ortaya çıkan bir göç olan transit göç de yeni göç kuramlarına göre, uluslararası hareket zaman ve mekanda devam eder. Yeni koşullar yeni sebepler ortaya çıkarır ve göçmen, transit ülkede karşısına çıkan koşullara ya da bu süre içerisinde gelişen şartlara göre göç etme ya da yerleşik olma fikrine karar verebilir. Göç yolculuğunun ne zaman biteceği belirsizdir. Transit göçün bütün bu yapısal özellikleri göz önüne alındığında transit göçün farklı boyutlarını açıklamakta “Yeni Yaklaşımlar” başlığı altında aktardığımız kuramlar önemli katkı sunar.

Örneğin, ilişkiler ağı kuramı, iki ülke arasındaki göçü, göçmenlerin ve göç etme fikrinde olanların kurdukları sosyal dayanışma ağının güçlendirdiğini savunur. Transit göçle ilgili araştırmalarda sosyal ağlardan sıkça bahsedilir. Çünkü sosyal ağlar göç kararının alınmasında, transit ülkede hayatın idame ettirebilmesinde ve hedef ülkeye göç etmede kullanılır. Papadopoulou-Kourkoula'nın da belirttiği gibi, “Aile ve sosyal ağlar transit göçte önemli faktörlerdir. Göç süreci ve yolculuk boyunca canlıdır. Entegrasyon sağlar.”¹⁵¹

Ülkelerin sıkı sınır politikaları nedeniyle kayıt dışı şekilde göçmenlerin göç etmesini sağlayan kaçakçılar ortaya çıkmıştır. Göçmenler de transit göçte çoğunlukla

---

¹⁵⁰ Massey ve diğerleri, s.37-38.

¹⁵¹ Papadopoulou-Kourkoula, s. 84.

kaçakçılar vasıtasıyla yolculuklarını gerçekleştirir. Bu yönüyle transit göçün incelenmesinde kuramsal kuramın analizleri büyük önem taşımaktadır.

Sosyal ağların güçlü olması ya da kaçakçılık gibi enformel ağların varlığı transit göçün içindeki unsurlardır. Dolayısıyla bu iki kuram transit göçü bu yönleriyle açıklar. Transit göçün en belirgin özelliği belirsiz yapısıdır. Bunun en büyük etkenlerinden biri de devlet politikalarıdır. Ayrıca bireysel tercihlerin de etkisi vardır. Bu nedenle transit göçü açıklamada göç sistemleri kuramının kapsayıcı çerçevesi de yararlı olanaklar sunar.

Göç sistemleri kuramı makro ve mikro ölçekte nedenlerle göçün gerçekleştiği tezini savunur. Diğer göç kuramlarına göre daha geniş bir çerçeve ile uluslararası göçü açıklar. Makro nedenler; devletler arasındaki ilişkiler, mikro nedenlerse; göç edilen ülkedeki yerleşme sorunlarıyla başa çıkabilmek için göçmenler tarafından kurulmuş dayanışma ağlarıdır. Bu çalışmada transit göçün hem makro boyuttaki devletlerin politikalarına hem de göçmenin tercihlerine göre şekillendiğini kabul ediyoruz.

Göç olgusu, göç edilen yerdeki fiziki koşullardan ve mevcut ulusal ve uluslararası mevzuattan, bireyin göç etmeden önceki ya da göç sürecindeki bireysel tercihlerine kadar birçok etkene bağlıdır. O nedenle göç türlerini açıklarken, katı sınıflandırmalar yapmak yerine, göçün dinamik yapısı gereği türler arası geçişkenliği göz önünde bulundurmak gerekir. Tüm bunlarla birlikte, transit göçün belirsiz yapısı da düşünüldüğünde, transit göçmenleri yerleşik ya da geçici şekilde sınıflandırmaya çalışmak yetersiz olacaktır. Çünkü transit göçü, iki ihtimali de daima içinde barındırdığını unutmadan değerlendirmek gerekir.

Son olarak, bu bölümde aktarılanları kısaca özetlemek gerekirse, göç, küreselleşmeyle, teknoloji ve iletişimin gelişmesi ve yaygınlaşmasıyla artık sadece iki devlet arasındaki yer değişikliği hareketi olarak düşünülemez. Uluslararası göç hareketleri tek tip olmaktan çıkıp farklı göç türlerinin birbirinin içine geçtiği, farklı unsurlar barındırdığı, dinamik bir yapıya evrilmiştir. Bu nedenle göçü sınıflandırmak, bir başlık altında toplamak zorlaşmaktadır.

Göç, uluslararası olmaktan çıkıp, göç alan ve göç veren ülke arasında sürekli bir etkileşim sağlayarak uluslararası bir boyut kazanmıştır. Uluslararası göçte artık tek aktör devlet değildir, formel ya da enformel alan ya da kurumlar, uluslararası göç hareketlerinin bir parçası haline gelmiştir. Bu değişimle birlikte “göç veren ülke”, “göç alan ülke” gibi kavramlar eski anlamını kaybetmeye başlamış bunun yerine küreselleşme sonrası uluslararası göç hareketlerini daha iyi tanılamak için uluslararası alanlar, transit ülke gibi kavramlar literatüre girmiştir. Uluslararası göçteki bu evrilme göçü açıklamak için kullanılan “klasik” göç kuramlarının, ekonomik odaklı olması ve sınır politikalarını göz önünde bulundurmaması açısından yetersiz kalmasına ve yeni göç kuramlarının literatüre girmesine sebebiyet vermiştir.

Bu tezin konusu olan transit göç de belirsiz, dinamik bir yapısı olan, birçok değişkeni içinde barındıran ve bu değişkenlere göre şekillenen bir göç türüdür. Ülkelerin sınır politikaları gibi makro ölçekli nedenlerden, transit göçmenin transit ülkede kurduğu sosyal ağlar gibi mikro ölçekli nedenlere kadar birçok değişken transit göçün devamı için itici ya da caydırıcı etken olabilir.

Göç politikaları ve göç süreçleri birbirlerini karşılıklı etkileyen süreçlerdir. Devletlerin göç politikalarındaki değişikliklere göre göç süreçleri de şekillenir, değişim geçirir ya da tam tersi uluslararası göç hareketleri devletleri yeni politikalar üretmeye ya da mevcut politikalarda değişikliğe gitmeye iter. Tezin ikinci bölümünde, Türkiye özelinde, uygulanan devlet politikalarına ve farklı göçmen gruplarına yönelik uygulamalara yer verilecektir.

2. TÜRKİYE’NİN GÖÇ POLİTİKALARI VE DÜZENSİZ GÖÇMENLER

Bu çalışmanın “Türkiye’nin Göç Politikaları ve Düzensiz Göçmenler” başlıklı bu bölümüne Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar Türkiye’nin göç politikasını belirleyen yasal çerçevenin incelenmesiyle başlanacaktır. Hiç kuşkusuz, yasal çerçeve, Türkiye’ye yönelen düzensiz göçmen ve sığınmacıların bu coğrafyadaki hayat ve çalışma koşulları konusunda belirleyicidir. Bu bölümde ikinci olarak Türkiye’ye yönelik düzensiz emek göçü konu edilecektir. “Türkiye’ye Yönelik Düzensiz Emek Göçünün Coğrafi Çeşitliliği: Farklı Coğrafyalar, Benzerlikler ve Farklılıklar” başlığı altındaysa, Doğu Bloku, Ortadoğu ve Asya üzerinden gelen düzensiz göçmenlerin göç etme nedenleri ve işgücü piyasasındaki durumları kısaca aktarılacak ve bu düzensiz göçmen gruplarına uygulanan politikalar değerlendirilecektir. Bu coğrafi çeşitlenmeye Afrika üzerinden gelen düzensiz göçmenler de dahildir. Afrikalı düzensiz göçmenlerin göç etme nedenleri ve işgücü piyasasındaki durumları ve uygulanan politikalar ise bu tezin üçüncü bölümünde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Türkiye 1980’lerle birlikte farklı nitelikteki göçmen gruplarının hedef ülkesi haline gelmiştir. Böylece Türkiye için, göç veren ülke olmanın yanı sıra artık aynı zamanda göç alan ülke haline geldiği yeni bir süreç başlamıştır. Süreç içerisinde göç alan ülke olmasında jeopolitik konumu kadar, komşu ülkelerdeki çatışma, savaş ve çözümlerin de etkisi vardır. Ahmet İçduygu’nun da vurguladığı gibi,

Türkiye’ye yönelen bu göç hareketleri Türkiye’nin coğrafi konumuyla son derece ilintilidir. Komşu ülkelerde ortaya çıkan ekonomik, siyasi ve güvenlikle ilgili sorunlar buralarda yaşayan insanları Türkiye’ye göçe yönlendiren başlıca unsurlar arasındadır.¹⁵²

Bu araştırmada İçduygu’nun ifade ettiği şekilde, düzensiz göçmenler üç grup altında incelenecektir. 1990’larda Doğu Bloğunun çözülmesiyle Orta ve Doğu Avrupa üzerinden Türkiye’ye yönelen göç akımı, Ortadoğu ve Asya’dan ülkelerindeki çatışma

---

¹⁵² Ahmet İçduygu, **Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri Bağlamında Uluslararası Göç Tartışmaları**, İstanbul, TÜSİAD, 2006, s.71.

ve savaş ortamı nedeniyle gelen sığınmacı ve mülteciler, son olarak da ekonomik, siyasi vb. nedenlerle Sahra-Altı Afrika üzerinde gelen, Türkiye'yi Avrupa'ya geçmekte bir durak olarak kullanan transit göçmenler. Üç gruptaki göçmenlerin ortak yanları ise büyük ölçüde enformel işgücüne katılım biçimleri ya da enformel yollardan göç etmeleri nedeniyle düzensiz göç olarak adlandırılan göç türüne dahil olmalarıdır.

2011 yılından beri Suriye üzerinden devam eden göç ise Türkiye coğrafyasının bugüne kadar karşılaştığı en büyük göç hareketidir. Devlet göç politikalarında değişikliğe giderek Suriyeliler için yeni yasal bir statüyü uygulamaya sokmuştur. Göç politikasında yapılan bu değişikliğe “Uluslararası Koruma” başlığı altında detaylı olarak yer verilecektir. Ancak Suriye göçü kendine özgü dinamikleri nedeniyle bu tezin konusunun dışındadır. Suriye göçü ile ilgili olarak bu göçün olgusal dinamiklerinden ziyade göçmen statüleri ve göç politikalarına etkileri üzerinde durulacaktır.

Transit göçün ve Türkiye'deki Afrikalı transit göçmenlerin konu alındığı bu çalışmada Türkiye'nin göç politikalarının ve diğer düzensiz göçmen gruplarının incelenmesinin nedeni, devletlerin göç politikalarının göç etme kararında, göç sürecinde etkili olması ve devletin farklı göçmen gruplarına yönelik yaklaşım ve politikalarının karşılaştırmalı incelenmek istenmesidir.

Türkiye, 1980 sonrası hem kategorik olarak farklılaşan hem de niceliksel olarak artan sayıda göçmenle karşı karşıya kaldığı uluslararası göç akımlarına, göç politikasında değişikliğe giderek cevap vermiştir. Yapılan değişikliklerde hem Avrupa Birliği ile uyum süreci hem de bazı ülkelerle olan ticari ilişkiler belirleyici olmuştur.

2.1. Türkiye'nin Göç Politikaları

Türkiye'nin göç politikalarının aktarılacağı bu bölümde, vize, ikamet politikaları, çalışma izni uygulamaları ve Uluslararası Koruma Kanununa değinmeden önce, 1934 tarihli İskan Kanunu'na yer verilecektir. Çünkü İskan Kanunu, cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar Türkiye'nin göç politikalarının temelini oluşturmuştur. Bu kanun Türkiye'de kimin “göçmen” kimin “yabancı” sayıldığı, devletin göçmenlere yönelik tutumu hakkında fikir sahibi olmamızı sağlamaktadır.

Kanunun 3. maddesine göre, sadece Türk soyundan olanlar Türkiye'ye yerleşme hakkına sahiptir. "Kanun kapsamında Türk soyundan gelenler 'muhacir' olarak kabul edilir. Yine aynı kanunun 4. maddesine göre, Türk kültürüne bağlı olmayanlar, Türkiye'ye "muhacir" olarak alınmazlar."¹⁵³ Ancak istisnalar da vardır. "Bu sistem esas olarak Balkan göçmenlerine uygulanmış, ancak dış siyasi konjonktürün koşullarına göre nadiren Çerkezler, Türkmenler ve Afgan göçmenleri gibi diğer bölgelerden gelenlere de açılmıştır."¹⁵⁴

İskan Kanunu, İçduygu, Erder ve Gençkaya tarafından¹⁵⁵, savaş ve göç nedeniyle terk edilmiş ya da nüfus artış hızı düşük olan bölgelere mübadillerin, muhacirlerin yerleştirilmesini düzenlemekle birlikte, siyasi olarak ulus-devlet yaratma amacıyla ilişkilendirilmektedir.

Türkiye'nin iç göç ve dış göç politikasını belirleyen 1934 tarihli 2510 sayılı İskan Kanunu 2006 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.¹⁵⁶ İçduygu ve diğerlerine göre, 2006 yılında yürürlüğe giren 5543 sayılı yeni İskan Kanununda da sadece "Türk soyundan olan ve Türk kültürüne bağlı olanların" göçmen kabul edilmesi, devletin göç ve göçmenlere yönelik politikalarında diğer etnik grupları dışlayıcı tutumundan vazgeçmediğinin bir göstergesidir.

Nitekim araştırmacılara göre "halen uygulanan bu maddede ifadesini bulan ırkçı ve etnikçi yaklaşım, Türkiye'nin bugünkü mülteci ve hatta daha genel olarak göçmen ve yabancı politikasında yaşamını sürdürmektedir."¹⁵⁷ Farklı etnik gruplar için hedef ülke ya da geçiş ülkesi olan Türkiye'nin uyguladığı böylesi bir kısıtlama düzensiz göçün artmasına yol açmaktadır.

İçduygu ve diğerleri Mayıs 2006'da İskan Kanunu'nun yeniden çıkarılmasıyla ilgili olarak, Ankara ve İstanbul'da milletvekilleri, bürokratlar ve akademisyenlerle,

---

¹⁵³ <http://www.csb.gov.tr/turkce/index.php?Sayfa=sayfa&Tur=mevzuat&Id=12> (16.11.2018).

¹⁵⁴ Erder, *Yabancılaşmış Kurgulanan Ülkenin Yabancıları*, s.7-8.

¹⁵⁵ İçduygu ve diğerleri olarak referans verilecektir.

¹⁵⁶ 26/09/2006 tarih ve 26301 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 5543 sayılı İskân Kanunu'nun 48. maddesi gereği yürürlükten kaldırılmıştır.

¹⁵⁷ İçduygu, Erder ve Gençkaya, s.124.

kanundaki değişiklikleri konu alan görüşmeler yapmışlardır.¹⁵⁸ Araştırmacıların 2006 yılında yürürlüğe konan Yeni İşkan Kanunu ile ilgili çıkarımları şu şekildedir. Bu yasada dikkati çeken en önemli değişiklik, daha önce Türkiye’ye göçmen olarak alınamayacaklar arasında sayılan “anarşistler, casuslar ve göçebe Çingenelerin” yeni yasada yer almamasıdır. Dolayısıyla AB ile ilişkilerin bu yasaya yaptığı en önemli katkı, yasadan “Çingeneler” ifadesinin en azından “lafzen” çıkarılmış olmasıdır.¹⁵⁹

2.1.1. Küreselleşme Döneminde Türkiye’nin Vize Politikaları

Yabancıların Türkiye’de ikamet ve seyahat haklarını belirleyen 1950 tarihli ve 5682 sayılı Pasaport Kanunu’nun bazı maddeleri ve 1950 tarihli 5683 sayılı Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkındaki Kanun, 2014 yılında Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu yürürlüğe girene kadar geçerliliğini korumuştur.¹⁶⁰

Türkiye’nin vize politikaları, içinde bulunduğu ekonomik ve siyasal koşullara göre şekillenmiştir. Hem AB ile uyumuna hem de çevre ülkelerle olan ticaret ilişkisine göre farklı vize sistemleri uygulanmıştır.

Bunlardan birincisi süresi önceden belirlenen, genellikle üç ay, vizesiz giriş sistemidir. İkinci yöntem ise, Türkiye’nin giriş öncesi vize uyguladığı ülkelere gelenlerin bu vize karşılığında ülkeye giriş imkanı elde etmeleridir. Son olarak ise 2014 yılına kadar hudut kapılarında belirli ülkelerin vatandaşlarına “bandrol” tip vize verilmesi suretiyle giriştir.¹⁶¹

Türkiye’nin vize politikasında son dönemde yapılan önemli bir değişiklik, hudut kapılarında yapılan bandrol/kaşe vize uygulamasının, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 10 Nisan 2014 tarihinde kaldırılması

¹⁵⁸ Araştırmacılar tarafından Mayıs 2008’de Ankara’da, biri komisyon başkanı olmak üzere dört AKP’li, bir DTP’li beş milletvekili, iki akademisyen ve üç bürokratla görüşme yapılmıştır. Aynı şekilde, yeni yasanın uygulanması ve işleyişi ile ilgili olarak, İstanbul’da üç bürokratla görüşme yapılmıştır.

¹⁵⁹ İçduygu, Erder ve Gençkaya, s.163.

¹⁶⁰ 6458 sayılı YUKK 124.maddesine göre, 15/7/1950 tarihli ve 5683 sayılı Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun ile 15/7/1950 tarihli ve 5682 sayılı Pasaport Kanununun 4 üncü, 6 ncı, 7 nci, 8 inci, 9 uncu, 10 uncu, 11 inci, 24 üncü, 25 inci, 26 ncı, 28 inci, 29 uncu, 32 nci, 33 üncü, 35 inci, 36 ncı, 38 inci ve ek 5 inci maddeleri, 5 inci maddesinin birinci ve ikinci fıkraları ile 34 üncü maddesinin birinci fıkrasının ikinci cümlesi yürürlükten kaldırılmıştır. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_kanun.pdf (16.11.2018).

¹⁶¹ Devrim Bülent Akkuşoğlu, “AB-Türkiye İlişkilerinde Yasa Dışı Göç Sorunu” **Yüksek Lisans Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi, SBE, 2005, s.151.

olmuştur. 10 Nisan 2014 itibaren sınırda bandrol/kaşe vize uygulaması kaldırılarak, bandrol/kaşe vize yerine sadece e-vize uygulaması geçerli hale gelmiştir. Vizeye tabi bazı ülkelerin vatandaşları internet üzerinden alacakları e-Vize ile ülkeye giriş sağlamak zorundadır.¹⁶²

Vize politikasını ele alırken Türkiye'nin AB ile uyumuna ve Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'na da değinmek gerekir. 2001 yılında Avrupa Birliği Katılım Ortaklığı Belgesi kapsamında Türkiye'nin vize sisteminin AB ile uyumlulaştırılmasına karar verilmiştir. "Vize mevzuatı ve uygulamalarının, AB'ninkiler ile uyumunun başlatılması ve yasal olmayan göçü önlemek için göç (kabul, tekrar kabul, sınır dışı etme) konusundaki AB Mevzuatı ve uygulamalarının benimsenmesi ve uygulanması" hedeflenmiştir.¹⁶³ Bu doğrultuda bazı ülkelere uygulanan vize sisteminde değişikliğe gidilmiştir.

"Türkiye, Kafkas ve Ortadoğu ülkelerine de esnek vize uygulamalarını sürdürmektedir. 2009 yılı itibariyle Suriye, Arnavutluk, Libya, Ürdün, Tacikistan ve Azerbaycan'a karşılıklı olarak vize uygulamasını kaldırmıştır. 2010 yılında ise Lübnan'la karşılıklı, Suudi Arabistan'la tek taraflı olarak vize uygulamasını sonlandırmıştır."¹⁶⁴

Yine AB ile uyum kapsamında 2013 yılında Resmi Gazete'de yayınlanan, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'yla vize politikasında değişikliğe gidilmiştir.¹⁶⁵ YUKK'nun gerekçesinde;

Ülke ekonomisinin güçlenmesi ve yer aldığı coğrafi bölgede devam eden siyasi istikrarsızlıklar nedeniyle, bugün artık düzenli ve düzensiz göçmenler için

---

¹⁶² Dışişleri Bakanlığı, "Büyükelçilik Duyurusu", http://ottawa.emb.mfa.gov.tr/Show_Announcement.aspx?ID=197366 (10.03.2018).

¹⁶³ **Avrupa Birliği Bakanlığı**, "Türkiye Katılım Ortaklığı Belgesi" 2001, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/Kob/Turkiye_Kat_Ort_Belg_2001.pdf (10.03.2018).

¹⁶⁴ Nilgün Arısan-Eralp, "Türkiye'nin Vize Politikası: AB'de Serbest Dolaşma Talebinden Vaz mı Geçildi", **TEPAV**, Şubat 2010, s.2.

¹⁶⁵ 11.04.2013 tarihli ve 28615 sayılı 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Kanunun yürürlük tarihi birkaç istisna dışında (YUKK md.125. Bu Kanunun a.) 122. Maddesi, 123. Maddesinin birinci, ikinci, beşinci ve yedinci fıkraları ile 124. Maddesi hariç olmak üzere Beşinci Kısım yayımı tarihinde, b.) Diğer hükümleri yayımı tarihinden bir yıl sonra yürürlüğe girer.)

Türkiye'nin bir geçiş ülkesinden ziyade bir hedef ülke haline geldiği belirtilmiş, ortaya çıkan ihtiyaçların mevcut yasal düzenlemelerle karşılanamadığının altı çizilmiştir.¹⁶⁶

Kavak, kapsayıcı bir yasanın çıkmasının dış göçle ilgili üç önemli konu açısından ilerleyici olduğunu düşünmektedir. İlk olarak, yabancıların giriş çıkışlarını düzenleyen 5682 sayılı Pasaport Kanunu ve 5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkındaki Kanunların her ikisi de 1950 tarihlidir ve güncel gelişmeler karşısında yetersiz kalmaktadır. İkinci husus, o dönemde uluslararası korumaya ilişkin yasanın yokluğu ve son olarak da göç ile ilgili uzmanlaşmış bir kamu kurumunun olmaması sorunudur. Kavak'a göre, göç alanındaki birçok eksiklik tek başına bu yasayla giderilmek istenmektedir.¹⁶⁷

Kanun ile Türkiye'ye gelmek isteyen yabancıların buldukları ülkedeki Türkiye Konsolosluklarından vize alması esas olmakta, sınır kapılarında vize alımı istisnai durumlarla sınırlanmaktadır.

Yabancıların Türkiye'ye giriş yasağını düzenleyen 9. Madde son derece kapsamlıdır. Madde metnine bakıldığında, yabancıların ülkeye girişlerinin 'kamu düzeni', 'kamu sağlığı' ve 'kamu güvenliği' açısından yasaklanabileceği düzenlenmiş ve tüm bu işlemleri yapma yetkisi yine YUKK ile kurulan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne verilmiştir.¹⁶⁸

Kanunun 12. Maddesine göre;

Türkiye Cumhuriyeti'nin taraf olduğu anlaşmalarla ya da Bakanlar Kurulu kararıyla vizeden muaf tutulan ülkelerin vatandaşları, Türkiye'ye giriş yapacağı tarih itibarıyla, geçerli ikamet veya çalışma izni bulunanlar vize muafiyetine tabi tutulur.

Kanun ile birlikte yürürlüğe giren bir diğer uygulama ise, vizenin Türkiye'de sağladığı kalış hakkı ile ilgilidir. Kanunun 11. Maddesine göre;

Türkiye'de doksana kadar kalacak yabancılar, vatandaşı oldukları veya yasal olarak buldukları ülkedeki konsolosluklardan geliş amaçlarını da belirten vize alarak gelirler. Vizenin veya vize muafiyetinin Türkiye'de sağladığı kalış süresi, her yüz seksen günde doksana günü geçemez.¹⁶⁹

¹⁶⁶ Meryem Kavak, "Yabancılar ve İltica Hukukunda Yeni Bir Sayfa Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu", **Toplum ve Hukuk**, s.23, Temmuz, 2013, s.40-41.

¹⁶⁷ Kavak, s.42.

¹⁶⁸ Kavak, s.42.

¹⁶⁹ Resmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm> (16.11.2018).

2.1.2. İkamet İzni

İçduygu ve diğerleri, ikamet kavramının tanımının belirsiz, ancak uluslararası göç hareketlerini ve göçmenleri tanımlamak için de en sık kullanılan kavram olduğunu belirtir. “İkamet kavramı, hukuki açıdan farklı, fiili durumda farklı anlamlar ifade edebilir. Fiili açıdan ikamet, belirli bir yerde belirli bir süre oturmayı ifade etmektedir. Hukuki açıdan ise, kişinin bir ülkede oturabilmesi için istenen koşulları ifade eder.”¹⁷⁰

İkamet izni alma, ülkelerin hukuk sistemlerine göre, göçmenlerden, ülkelere göre değişen farklı yükümlülükler talep etmektedir.

Türkiye’de de ikamet izni alma şartları ve çeşitleri 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu kapsamında belirlenmiştir.

*6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununa göre ikamet izni, Türkiye’de kalmak üzere verilen izin belgesini ifade etmektedir. Yetkili makamlar tarafından düzenlenen bu izin belgesi yabancıya ülkemizde belirli bir süreliğine ve belirli bir yerde yaşama hakkı sağlamaktadır. Kamusal düzenin sağlanması ve korunması açısından önem arz eden ikamet izni; yabancıya talepte bulunması, istenilen evraklarla başvurması ve talepte bulunduğu ikamet izni türünde şartları taşıması halinde düzenlenmektedir.*¹⁷¹

Kanununun 30. maddesi çerçevesinde ikamet izni çeşitleri; kısa dönemli, aile, öğrenci, uzun dönemli, insani ikamet izni ve insan ticareti mağduru ikamet iznidir.¹⁷²

Kısa dönemli ikamet izni, aile ikamet izni, öğrenci ikamet izni almaya hak kazanılması durumunda, ikamet izninin verilmiş amacı dışında kullanıldığının belirlenmesiyle, iznin iptali gerçekleştirilir. Bu durumda ikamet izni olan ancak çalışma izni olmayan bir göçmenin, enformel işgücü piyasasında istihdamı ayrıca Türkiye’deki hukuki statüsünü de riske atması anlamına gelmektedir.

Sadece uzun dönemli ikamet izni, Türk vatandaşlarına tanınan haklardan yararlanmayı sağlar. YUKK 42. maddesine göre, uzun dönemli ikamet izni, mülteci,

¹⁷⁰ İçduygu, Erder ve Gençkaya, s.30.

¹⁷¹ İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, http://www.goc.gov.tr/icerik3/genel-bilgi_409_414_415 (10.03.2018).

¹⁷² Resmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm> (03.02.2018).

şartlı mülteci ve ikincil koruma statüsü sahipleri ile insani ikamet izni sahiplerine ve geçici koruma sağlananlara sunulan bir hak değildir.¹⁷³

2.1.3. Çalışma İzni

Yabancıların Türkiye’de çalışması kural olarak çalışma iznine sahip olmalarına bağlanmıştır. Yabancı ise, 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun 3. maddesine göre, Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile vatandaşlık bağı bulunmayan kişiyi, ifade eder.¹⁷⁴ 2003 yılında 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkındaki Kanun’un yürürlüğe girmesiyle 11.06.1932 tarihli ve 2007 sayılı Türkiye’de Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkında Kanun yürürlükten kaldırılmıştır. 2007 sayılı kanun pek çok alanda yabancıları çalışmasının önüne engeller getirmektedir. 4817 sayılı kanunla Türk vatandaşı dışındakilere çalışmanın yasak olduğu alanlar daraltılmıştır. “Türk vatandaşlarına ayrılmış olan meslek grupları, denizcilik meslekleri (kaptanlık, yardımcı kaptanlık, çimacılık ve dalgıçlık), avukatlık ve noterlik gibi hukuk alanı meslekleri ile çeşitli sağlık meslekleridir.”¹⁷⁵

2014 yılında yürürlüğe giren 6458 sayılı YUKK yabancıların çalışma hayatıyla ilgili birtakım değişiklikler getirmiştir. 6458 sayılı YUKK 27. maddesi’nin 7. fıkrasıyla 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun yürürlükten kaldırılmıştır.¹⁷⁶

Tezin konusu gereği bunlardan; ikamet, vize şartı ve çalışma izniyle ilgili değişikliklere değinilecektir. 2003-2016 tarihleri arasında yürürlükte olan “4817 sayılı kanun kapsamında bir yabancıların Türkiye’de çalışabilmesi için gerekli süreci Toksöz, Erdoğan ve Kaşka¹⁷⁷ şu şekilde özetlemiştir. “Mevzuatta çalışmasını engelleyen bir hükmün bulunmadığı yabancılar, gelmeden önce çalışma izni, gelmek için çalışma

¹⁷³ Resmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm> (03.02.2018).

¹⁷⁴ 29/05/2009 tarihli, 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5901.html> (03.02.2018).

¹⁷⁵ Barbara Pusch, “İstenen ve İstenmeyen Konuklar: Türkiye’deki Yabancıların İş Hukuku Karşısındaki Durumu”, **Türkiye’ye Uluslararası Göç**, Der Barabara Pusch, Thomas Wilkoszewski, İstanbul: Kitap Yayınevi 2010, s.79.

¹⁷⁶ Resmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/08/20160813-1.htm> (03.02.2018).

¹⁷⁷ Toksöz ve diğerleri olarak geçecektir.

vizesi ve geldikten sonra ikamet tezkeresi almalıdır.”¹⁷⁸ YUKK ile, çalışma izni ikamet izni yerine geçerli sayılmaya başlanmıştır. “Kanundan önce, Türkiye’de çalışacak bir yabancı sırasıyla çalışma izni, çalışma vizesi ve ikamet izni aldıktan sonra yasal çalışma hakkı elde etmekte iken, yeni dönemde çalışma izni ikamet izni yerine geçerli sayılarak bürokratik işlemler minimize edilmiştir.”¹⁷⁹

YUKK 10. maddesiyle çalışma izni türleri ve süreleri düzenlenmiştir. Süreli çalışma izni kapsamında, çalışma izni başvurusunun olumlu sonuçlanması durumunda yabancı şahsa, belirli bir işyerinde veya aynı işkolundaki işyerlerinde belirli bir işte çalışmak şartıyla ilk başvuruda en çok bir yıl geçerli çalışma izni verilir.¹⁸⁰ Yapılacak uzatma başvurusunun olumlu değerlendirilmesi hâlinde, yabancıya aynı işverene bağlı olarak ilk uzatma başvurusunda en çok iki yıl, sonraki uzatma başvurularında ise en çok üç yıla kadar çalışma izni verilir. Ancak, farklı bir işveren yanında çalışmak üzere yapılan başvurular bu maddenin birinci fıkrası kapsamında değerlendirilir.¹⁸¹

Süresiz çalışma izni için ise yabancı şahsın, Türkiye’de uzun dönem ikamet izni veya en az sekiz yıl kanuni çalışma izni olması şartı aranır. Ancak, yabancıнын başvuru şartlarını taşıması yabancıya mutlak hak sağlamaz. Süresiz çalışma izni olan yabancı, uzun dönem ikamet izninin sağladığı tüm haklardan yararlanır. Süresiz çalışma izni olan yabancı, özel kanunlardaki düzenlemeler hariç, sosyal güvenliğe ilişkin kazanılmış hakları saklı kalmak ve bu hakların kullanımında ilgili mevzuat hükümlerine tabi olmak şartıyla, Türk vatandaşlarına tanınan haklardan yararlanır. Süresiz çalışma izni olan yabancıнын seçme, seçilme ve kamu görevlerine girme hakkı ile askerlik hizmeti yapma yükümlülüğü yoktur.¹⁸²

Yine aynı kanununun, 27. maddesi ise, çalışma izni ya da Çalışma İzni Muafiyet Teyit Belgesi olan yabancıları ikamet tezkeresinden muaf tutmuştur.¹⁸³

---

¹⁷⁸ Gülay Toksöz, Seyhan Erdoğan, Selmin Kaşka, “Türkiye’de Düzensiz Emek Göçü ve Göçmenlerin İşgücü Piyasasındaki Durumları”, IOM, 2012, s.24.

¹⁷⁹ T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Yabancıların ikamet izni işlemleri, http://www.goc.gov.tr/files/_dokuman23.pdf (16.11.2018)

¹⁸⁰ Resmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/08/20160813-1.htm> (03.02.2018).

¹⁸¹ Resmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/08/20160813-1.htm> (03.02.2018).

¹⁸² Resmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/08/20160813-1.htm> (18.05.2018).

¹⁸³ Resmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm> (18.05.2018).

Kişinin çalışma iznine sahip olması ikamet tezkeresi yerine de geçmektedir. Çalışma izni olmadan çalıştığı tespit edilenler ise YUKK 54. maddesi gereği sınır dışı edilir.¹⁸⁴

Kanunun 12. Maddesine göre ise, Türkiye'ye giriş yapacağı tarih itibarıyla, geçerli ikamet veya çalışma izni bulunanlardan Türkiye'ye girişte vize şartı aranmaz.¹⁸⁵

Çalışma izni muafiyeti uygulandığı durum ise “Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik” kapsamında uygulamaya konulmuştur. Yönetmeliğin 5. maddesinin 4 fıkrası, mevsimlik tarım ve hayvancılık işinde çalışacak, Geçici koruma kapsamındaki Suriyelileri çalışma izni muafiyeti kapsamına almıştır.¹⁸⁶

2.1.4. Uluslararası Koruma

Herhangi bir devletin sınırlarına giriş yapan ve koruma talep eden herkes için, ayırım gözetmeksizin, koruma sağlayan politikalar geliştirmesi ve uygulaması uluslararası koruma kapsamında değerlendirilebilir. Türkiye de sınırlarına giren ve koruma talebinde bulunan herkes için Cenevre Protokolü ve 1994 Sığınma Yönetmeliği uyarınca hareket eder.

Uluslararası koruma bir göç olayı olmakla birlikte, taşıdığı özel nedenlerden dolayı diğer göç türlerinden ayrı olarak ele alınan bir insan hareketliliği olayıdır. Vatandaşlığın getirdiği koruma yerine bunu ikame eden bir koruma biçimi olarak mülteci ve sığınmacıların güvenlik altına alınmalarının sağlanması olarak tanımlanabilir.¹⁸⁷

Türkiye mültecilerin hukuki ve siyasi statülerini belirleyen 1951 Cenevre Protokolüne taraf olmuştur. Ancak mülteci statüsü vereceği ülke vatandaşları için coğrafi sınırlama koymuştur. “Buna göre Türkiye, sadece Batı Avrupa’dan gelenleri mülteci olarak kabul etmekte ve mültecinin tanımına ‘Avrupa’da meydana gelen olaylar sebebiyle’ ifadesini eklemektedir.”¹⁸⁸ 1951 tarihli protokol sadece II. Dünya

¹⁸⁴ Resmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm> (18.05.2018).

¹⁸⁵ Resmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm> (18.05.2018).

¹⁸⁶ <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.20168375.pdf> (18.05.2018).

¹⁸⁷ İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, “2015 Türkiye Göç Raporu”, 2015, s. 66-67.

¹⁸⁸ Polat Kara, Recep Korkut, “Türkiye’de Göç İltica ve Mülteciler”, **Türk İdare Dergisi**, 467, Haziran 2010, 155.

Savaşı'ndan etkilenenleri kapsamaktadır. Bu nedenle zaman sınırlamasını kaldırmak için 1967 yılında Mültecilerin Statüsüne İlişkin Protokol imzalanmıştır.

1951 tarihli Sözleşme II. Dünya Savaşı'nın üretmiş olduğu sonuçları çözümlenmeye yönelik bir çaba niteliğindedir. İlerleyen zaman içerisinde Birleşmiş Milletler, sınırlamaları kaldırma ihtiyacı duymuştur; bu nedenle 1967 yılında imzalanan Mültecilerin Statüsüne ilişkin Protokol 1951 sözleşmesine eklenmiştir.¹⁸⁹

Yani 1967 yılında imzalanan protokolle, Cenevre Sözleşmesi'nin sadece II. Dünya Savaşı yıllarını içeren kapsamı genişletilmiş, başka bir deyişle zaman sınırlaması kaldırılmıştır.

Türkiye zaman sınırının kaldırılmasını kabul etmesine rağmen coğrafi çekince konusundaki tutumunu değiştirmemiş, sadece Avrupa'dan mülteci kabul etmeye devam etmiştir. Avrupa dışındaki bölgelerden gelenlere ise geçici olarak sığınmacı statüsü verilmektedir. Bu kişiler, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği aracılığıyla üçüncü bir ülkeye mülteci olarak gidene kadar Türkiye'de bir süre barınmaktadırlar. Coğrafi çekince konusunda yaşanan son gelişme 16 Aralık 2013'te imzalanan AB ve Türkiye arasında vize muafiyeti sağlayacak Geri Kabul Anlaşması'nda gündeme gelmiştir. Anlaşmada, "Türkiye, doğu ülkelerinden mülteci kabul etmeyeceğine ilişkin coğrafi sınırlamayı kaldırmayı ancak AB'ye tam üye olma aşamasında değerlendirecek"¹⁹⁰ ifadesi yer almıştır. 2014 Nisan ayında ise Geri Gönderme Anlaşması Genelgesi Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.¹⁹¹ Genelge ile 2013 Aralık ayında imzalanan Geri Kabul Anlaşmasıyla başlatılan sürecin başarı ile sonuçlanması için yerine getirilecek yükümlükler belirtilmiştir.¹⁹²

2.1.4.1. 1994 Sığınma Yönetmeliği

Türkiye 1951 Cenevre Protokolü'ne koyduğu coğrafi çekince nedeniyle uluslararası kurumlardan tepkiler almıştır. 1980'lerle birlikte ise özellikle çoğu Ortadoğu kaynaklı göçmenlerin sığınma başvurusuyla karşılaşmıştır. Hem karşı karşıya

¹⁸⁹ Sığınmacılar ve Mülteciler Dayanışma Derneği, "Askıdaki Yaşamlar ve Algdaki Yaşamlar Projesi Araştırma Raporu", Ankara, 2011, s.59.

¹⁹⁰ Uluslararası Af Örgütü, http://www.amnesty.org.tr/uploads/Docs/ab_geri_kabul_anlasmasi_kanun_taslagi308.pdf (06.10.2017).

¹⁹¹ 16.04.2014 tarihli, 28974 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.

¹⁹² <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/04/20140416-10.htm> (18.05.2018).

kaldığı sığınma başvurularına, hem de eleştirilere bir çözüm olması için 1994 Sığınma Yönetmeliği'ni yürürlüğe koymuştur. Yönetmelik gereğince Avrupa dışından gelen sığınmacılara geçici sığınma hakkı verilmesi kararlaştırılmıştır.

Avrupa'dan gelen mülteciler 1951 Sözleşmesi'nden doğan haklara bağlı olarak Türkiye'de koruma altına alınmaktadır, Avrupa dışından gelen kişiler ise korunmaya dair haklı gerekçeleri bulunduğu sabit görülerek sığınmacı statüsüne dahil edilmektedir. Ancak 1994 öncesi durumun aksine – dosyalarının BMMYK'ya sunulması ve statü belirleme süreci sonunda üçüncü ülkelere yerleştirilmeleri sürecinde – Türk makamlarına iltica başvurusu yapmak durumundadırlar.¹⁹³

2006 yılına kadar iltica başvurusunda bulunmak için yönetmeliğin öngördüğü bir süre sınırlaması da bulunuyordu. Yönetmeliğin 4. Maddesine göre;

Türkiye'ye iltica eden veya başka bir ülkeye iltica etmek üzere Türkiye'den ikamet izni talep eden yabancılardan, Türkiye'ye yasal yollardan gelenler buldukları yer valiliklerine, yasal olmayan yollardan gelenler ise giriş yaptıkları yer valiliklerine en geç on gün içerisinde müracaat etmek zorundadırlar.¹⁹⁴

“Ancak 2006 yılının Ocak ayında yapılan yönetmelik değişikliği ile bahsi geçen başvurudaki on günlük süre sınırlaması kaldırılmış ve söz konusu süre “uygun bir zaman dillimi içerisinde” ifadesi ile belirlenmiştir.”¹⁹⁵

2.1.4.2. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Getirdiği Değişiklikler

2013 yılında yasalaşan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile Avrupa dışından gelenlere de uluslararası koruma sağlanması için “ikincil koruma”, “şartlı mülteci”, “geçici koruma” gibi hukuki statüler mevzuata ve uygulamaya dahil edilmiştir. Geçici koruma statüsü kapsamına ilk defa Suriyeliler alınmıştır. Erder, Suriye göçünün diğer göçlerden bu sebeple farklı olduğunu savunur. Çünkü Suriye göçü diğer göçlerden farklı olarak ilk andan itibaren siyasetin ve devletin gündeminde

¹⁹³ Sığınmacılar ve Mülteciler Dayanışma Derneği, s.60.

¹⁹⁴ Mustafa Gürkan, “Sosyolojik Açıdan Göç ve Yasa Dışı Göç Hareketleri”, **Yüksek Lisans Tezi**, Kırıkkale Üniversitesi, SBE, 2006, s.82.

¹⁹⁵ Sığınmacılar ve Mülteciler Dayanışma Derneği, s.61.

olmuştur. Devlet coğrafi çekince koyduğu göç politikalarını esnetmiş ve Suriyeli göçmenler yeni bir statü altında kayıt altına almıştır.¹⁹⁶

2015 Göç Raporunda belirtildiği üzere, “uluslararası korumaya ihtiyacı olduğu için Türkiye’ye Avrupa dışındaki ülkelerden gelen ve başka bir ülkeye iltica etmek üzere Türkiye’den ikamet izni talep eden yabancılara, mülteci tanımı kriterlerine sahiplerse eğer şartlı mülteci statüsü tanınmaktadır.”¹⁹⁷

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile eski mevzuatta yer alan sığınmacı kavramı kaldırılmıştır. Mülteci kavramının yanına iki yeni kavram eklenmiştir. “Şartlı mülteci” ve “ikincil koruma”. Kavak, YUKK’nun yürürlüğe girmesiyle sığınmacı yerine “şartlı mülteci” kavramlarının kullanılacağını belirtiyor.

Bu değişiklik ile Türk hukukundaki farklılık ortadan kalkacaktır. Esasında klasik uluslararası mülteci hukukunda sığınmacı statüsü geçici bir durum olup, koşullar sağlandığında mülteci statüsüne dönüşmektedir. Türkiye’de ise Avrupa dışından gelenler mülteci kabul edilmediğinden sığınmacı statüsü hiçbir zaman mülteci statüsüne dönüşmemektedir. Bu nedenle düzenlemeyle uluslararası hukukla paralellik sağlanmıştır.¹⁹⁸

Türkiye’de iltica talebi kabul edilenler “şartlı mülteci” olarak tanımlanır. Biner bu statünün kişilere daimi hakların verileceği bir sisteme geçiş garantisi sağlamadığını, Türkiye tarafından verilen şartlı mülteci statüsünün kişiye sadece üçüncü bir ülkeye yerleşmek için yasal olarak Türkiye’den çıkış imkanı sağladığını belirtmektedir.¹⁹⁹

Türkiye Devletinin üçüncü bir ülkeye geçiş için verdiği bu çıkış izin belgesi, kişiye ülkeden ayrılmadan bir gün önce uçuş bilgileriyle birlikte verilir. Şartlı mülteci olarak tanımlanan kişi, hangi saate, hangi uçakla Türkiye’den ayrılacağını izin belgesinde görür. Dolayısıyla bireyin iltica talebinin haklılığının hak ve statü anlamında somut olarak ne sunduğu meselesi belirsiz ve bilinmezdir. İltica talebinde haklılığa rağmen verilen statü ve hak konusunda mutlak bir belirsizliğin olması mültecilerin yasa ve yasal süreçlerle ilişkilerinde önemli bir kırılma noktasıdır.²⁰⁰

Bir diğer yeni tanımlama ise ikincil koruma statüsüdür. İkincil koruma statüsü,

¹⁹⁶ Sema Erder, “Suriye Göçü ve Sonrası”, **Sosyal Hizmetlerde Güncel Tartışmalar**, Der. Neşe Şahir Taşğın, Uğur Tekin, Yasemin Ahi, Nika Yayınları, 1 Baskı, Aralık 2017, s.114.

¹⁹⁷ **İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi**, “2015 Türkiye Göç Raporu”, 2015, s.76-77.

¹⁹⁸ Kavak, s.48-49.

¹⁹⁹ Biner, *Türkiye’de Mültecilik*, s.167.

²⁰⁰ Biner, *Türkiye’de Mültecilik*, s.167.

*mülteci ya da şartlı mülteci olarak nitelendirilmeyen, ancak menşei ülkesine ya da ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde ölüm cezasına çarptırılacak ya da ölüm cezası infaz edilecek, işkenceye insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak olması nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statüdür.*²⁰¹

Geçici Koruma ise 2011'den beri Türkiye'ye gelen ağırlıklı olarak Suriyelilere uygulanan bir statüdür. Bu statü esas olarak “bireysel uluslararası koruma başvurusu mekanizmasının etkin bir şekilde uygulanmasının mümkün olmayacağı ölçüde kitlesel göç hareketinin olduğu durumlarda, Bakanlar Kurulu kararı ile yürütülen acil ve geçici bir koruma tedbiridir.”²⁰²

2.1.5. Türkiye'nin Sınır ve Sınır Dışı Etme Politikaları

Türkiye'nin İskan Kanunu'ndan başlayarak, Türk kökenli olanlar hariç, diğer göçmen gruplarına yönelik sınır politikaları katı olmuştur. Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar, sınırları konu alan akademik çalışmalar; azınlıklar, milliyet, vatan, Misak-ı Milli, milli coğrafya, komşularımız ve toprak bütünlüğümüzü ilgilendiren konular, savaş ve barış, sınır ihlalleri, komşularımız ve dış tehlikeler, dışarıdan gelen bir tehlike olarak komünizm, kaçakçılık ve gümrükler, ulusal gümrük ve kapılar, serbest ticaret bölgeleri, liman ve havaalanları, ulusaşırı göçler, yurtdışına işçi göçü, yurtdışına kaçak gidişler, yurtdışındaki Türkler, Türkî Cumhuriyetler, sınır ticareti, uluslararası ulaşım ve ticaret, fuarlar, pasaport ve güvenlik vb. gibi temalar çevresinde şekillenmiştir. Özgen'in de ifade ettiği gibi, sınırı oluşturan çeşitli öğeler üzerinden çeşitli tespitler yapılmıştır. Oysa sınır bağımsız bir değişken olarak ele alınmalıdır.²⁰³

Avrupa Birliği içerisindeki Schengen Alanı'nda iç sınırlar ortadan kaldırıldığı için, sınır yönetiminin güçlendirilmesi düzensiz göçün ve organize suçun önlenmesi açısından daha da önem kazanmıştır. Sınır kontrollerinin güçlendirilmesi

²⁰¹ İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi, “2015 Türkiye Göç Raporu”, 2015, s.25

²⁰² İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi, “2014 Türkiye Göç Raporu”, 2014, s.72-73.

²⁰³ Neşe Özgen, “Sınır Kasabaları Sosyolojisi Projesi”, TÜBİTAK ve Ege Üniversitesi Bilim ve Araştırma Uygulama Merkezi (EBİLTEM), İzmir, 2004, s.35. <http://neseozgen.net/wp-content/uploads/26.pdf>.s.38.

*AB içerisinde bir özgürlük, güvenlik ve adalet alanı oluşturulması sürecinin önemli bir parçasıdır.*²⁰⁴

Köktaş'a göre, AB'ye adaylık sürecinde olan Türkiye AB'nin sınırlarının korunmasında üzerine düşen görevi yerine getirmektedir. "Ülkemizin sınır güvenliği ve yönetimine ilişkin yeniden yapılanma çalışmaları ve bu çerçevede yürütülecek hazırlıkların çerçevesi AB uyum süreci çalışmalarına paralel olarak 2003 yılından itibaren daha da hız kazanmıştır."²⁰⁵ 2003 yılında "Katılım Ortaklığı Belgesi" hazırlanmıştır. Amacı,

*İltica alanında AB mevzuatına uyumun başlatılması öncelik olarak belirlenerek, başta mülteciler için konaklama ve sosyal destek mekanizmalarının geliştirilmesi çalışmalarının sürdürülmesi olmak üzere, bu alandaki idari ve teknik kapasitenin geliştirilmesi olarak öngörülmüştür.*²⁰⁶

AB ile uyum çerçevesinde 2006 yılında, "Türkiye'nin Entegre Sınır Stratejisinin Uygulanmasına Yönelik Ulusal Eylem Planı" hazırlanmıştır. Entegre Sınır Yönetimi kavramı, "Avrupa Birliği üye ülkelerinin sınır yönetimi konusunda koordinasyon, iş birliği ve ortak politikalarını ifade etmektedir."²⁰⁷

2006 Ulusal Eylem Planı kapsamında ayrıca, yeni kurulacak sınır muhafaza birimlerine ihtiyaç duyulduğu konusunda karara varılmıştır. "2007-2013 dönemini kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda, "Entegre Sınır Yönetimi konusunda hazırlanan Ulusal Eylem Planı çerçevesinde profesyonel bir sınır muhafaza teşkilatının kurulması yönündeki hukuki ve kurumsal altyapı çalışmaları sürdürülecektir" ifadesine yer verilmiştir."²⁰⁸

Türkiye'nin sınır politikasına dair attığı önemli adımlardan biri, yukarıda da söz edilen AB ile Aralık 2013'te imzaladığı Geri Kabul Anlaşmasıdır. AB ülkelerine vize muafiyeti sağlanacağı öne sürülerek Geri Kabul Anlaşması imzalanmıştır. Geri

²⁰⁴ Sühal Şemşit, "Avrupa Birliği Göç Politikasının Güvenleştirilmesi ve Dışsallaştırılması: Türkiye'ye Yansımaları", **Doktora Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi, SBE, 2010, s.33.

²⁰⁵ Arif Köktaş, "**Sınır Güvenlik Birimi Kurma Çalışmaları**", Sınır Birlikleri Analizi, 2011, s.18.

²⁰⁶ http://www.ab.gov.tr/files/UlusalProgram/UlusalProgram_2003/Tr/pdf/IV-24.pdf Ulusal Program 2003 s. 655. (10.02.2018).

²⁰⁷ Adem Akman ve İsmail Kılınc, "AB'de Entegre Sınır Yönetiminin Gelişimi ve AB Sürecinde Türkiye'nin Entegre Sınır Yönetimine Geçiş Çalışmaları", **Türk İdare Dergisi**, s.467, Haziran 2010, s.14.

²⁰⁸ Köktaş, *Avrupa Birliği'nde Sınır Güvenliği ve Yönetimi İle İlgili Gelişmeler ve Türkiye'nin Yeni Bir Sınır Güvenlik Kurma Çalışmaları*, s.258.

Kabul Anlaşması'na detaylı olarak "Farklı Göçmen Gruplarına Yönelik Uygulanan Politikaların Değerlendirmesi" başlığı altında değinilecektir.

Sınır politikasının katılığı, kendini sınır dışı etme uygulamalarında da gösterir. Türkiye'nin sınırları içerisindeki düzensiz göçmenleri sınır dışı etme pratikleri kimi zaman oldukça keyfi uygulamalarla gerçekleşmektedir.

Tutuklanan göçmenlerin kaldığı mekanların kapasitesinin tutuklanan göçmen sayısını alamayacak kadar az olması, güvenlik gerekçesiyle bu mekanlara görevlilerin dahi alınamaması, tutuklu yabancıların kendi uçak paralarını ödeyerek ülkelerine geri dönmeleri. Ya da komşu ülkelerden gelen yabancıların otobüslere doldurularak zorla sınırı geçirtilmeleri gibi uygulamalar rastlanmaktadır.²⁰⁹

Sınır dışı etme uygulamaları nedeniyle Türkiye Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi önünde defalarca mahkum olmuştur.²¹⁰ YUKK'un yürürlüğe girmesiyle sınır dışı etme uygulamalarında bazı değişiklikler yapılmış ve sınır dışı etme süreci Kanunun 52. ve 60. Maddeleri arasında düzenlenmiştir.²¹¹

Kavak'ın da ifade ettiği gibi, 2014 yılında,

kişinin zulüm göreceği ülkeye gönderilmeyeceğine ilişkin yasak, ulusal mevzuatta düzenlenmemiştir. Bu boşluk nedeniyle de birçok kişi gönderilecekleri ülkede işkenceye ya da zulme maruz kalma ihtimalleri göz ardı edilerek Türkiye topraklarında sınır dışı edilmiştir. YUKK ile mevzuatın boşluklarına, geri gönderme yasağına ilişkin sorunlar giderilmiştir. Ancak bu yasanın uygulamadaki sonuçları ve Mahkeme kararlarına yansımaları ise 2014 yılı içerisinde ortaya çıkmıştır.²¹²

YUKK'a göre, "hakkında sınır dışı etme kararı alınacaklar" 54. maddede sıralanmıştır.²¹³ Dardağan-Kibar sınır dışı etme nedenlerini üç grupta toplar. Yabancıların ülkedeki varlığının tehlikeli görülmesi, giriş-çıkış, ikamet, çalışmaya ilişkin mevzuata aykırı davranması ve güvenlik tedbiri uygulaması.²¹⁴

²⁰⁹ Soysüren, s.298-299.

²¹⁰ Kavak, s.44.

²¹¹ T.C. İçişleri Bakanlığı http://www.goc.gov.tr/icerik3/sinir-disi-etme_409_422_834 (10.02.2018).

²¹² Kavak, s.41-42.

²¹³ Kanunun 54. maddesi için detaylı olarak bakınız. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm> (10.02.2018).

²¹⁴ Dardağan Kibar, s.186.

Kanunla getirilen değişikliklerden biri, idari gözetim²¹⁵ süresine sınırlama getirilmesidir. 57. Maddeye göre, “idari gözetim süresi 6 ay ile sınırlandırılmıştır. Kişinin kimliğinin, menşei ülke bilgisinin belli olmadığı durumlarda bu süre en fazla altı ay daha uzatılabilir.”²¹⁶ Sınır dışı etme kararının da yazılı olarak bildirilmesi zorunluluğu getirilmiştir. Kanununun 53. maddesinde “sınır dışı etme kararının, gerekçeleriyle birlikte hakkında sınır dışı etme kararı alınan yabancıya veya yasal temsilcisine ya da avukatına “tebliğ edileceği” hüküm altına alınmıştır.”²¹⁷ Söz konusu sınır dışı kararına karşı da on beş gün içerisinde idare mahkemesine başvurulabilir. Başvuru on beş gün içerisinde karara bağlanacaktır.²¹⁸ “Sınır dışı etme işleminin gerçekleştirilmesi de İçişleri Bakanlığı ya da acil durumlarda kıyı ve sınır illerinden yeni kanunla birlikte Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün talimatı üzerine valiliklere verilmiştir. Valiliğin her durumda sınır dışı etme yetkisini kullanabilmesi olumlu olarak görülemez.”²¹⁹

Tezin birinci bölümünde “*Göçün Karanlık Yüzü: Transit Göçün İnsan Kaçakçılığıyla İlişkisi*” alt başlığı altında insan kaçakçılığına transit göç açısından kısaca değinmiştik. Türkiye’deki sınır politikalarının aktarıldığı bu başlık altında da insan kaçakçılığına yönelik Türkiye’de uygulanan yasal mevzuata yer verilecektir. Papadopoulou-Kourkoula’nın da ifade ettiği gibi, devletler kaçakçılığı insan hakları boyutuyla ele almaz. Kamu düzenine karşı bir suç olarak görür. Bu nedenle kaçakçılıkla mücadele politikaları sınır koruma odaklıdır.²²⁰ Bu nedenle sınır dışı etme politikalarına yer verilen bu başlıkta insan kaçakçılığında da bahsedilecektir.

İnsan kaçakçılığı yasal olarak mevzuatta “Türkiye’ye doğrudan doğruya veya dolaylı olarak maddi menfaat elde etmek amacıyla, yabancı bir devlet tabiiyetinde

---

²¹⁵ İdari Gözetim Kararı: Hakkında sınır dışı etme kararı alınanlardan; kaçma ve kaybolma riski bulunan, Türkiye’ye giriş veya çıkış kurallarını ihlal eden, sahte ya da asılsız belge kullanan, kabul edilebilir bir mazereti olmaksızın Türkiye’den çıkmaları için tanınan sürede çıkmayan, kamu düzeni, kamu güvenliği veya kamu sağlığı açısından tehdit oluşturanlar hakkında valilik tarafından alınan karar. http://www.goc.gov.tr/icerik3/sinir-disi-etme_409_422_834 (27.09.2018).

²¹⁶ Kavak, s.46.

²¹⁷ Gülüm Bayraktaroğlu Özçelik, “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Yabancıların Türkiye’den Sınır Dışı Edilmesi”, **TBB Dergisi**, 2013 (108), s.a.212-258, s.237. <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2013-108-1311> (27.09.2018).

²¹⁸ Kavak, s.44.

²¹⁹ Dardağan Kibar, s.194.

²²⁰ Papadopoulou-Kourkoula, s.73.

bulunan veya vatansız olan veya Türkiye’de sürekli olarak oturmasına yetkili mercilerce izin verilmemiş bulunan kimselerin Türkiye’ye yasal olmayan yollardan girmelerini veya ülkede kalmalarını, bu kişilerin veya Türk vatandaşlarının yasal olmayan yollardan ülke dışına çıkmalarını sağlamak” şeklinde tanımlanır.²²¹

Hukuki açıdan baktığımızda Türkiye, *Sınır aşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi* ve bununla ilgili iki protokolle imza atmıştır. Bu protokoller *Sınır aşan Örgütlü Suçlara Karşı BM Sözleşmesine Ek Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol* (2 Kasım 2000) ve *Sınır aşan Örgütlü Suçlara Karşı BM Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol*’dür. (2 Kasım 2000). Göçmen kaçakçılığı, Türkiye tarafından da imzalanmış bulunan “Sınır aşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek “Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol”ün gereğinin yerine getirilmesi amacıyla, TCK’ya alınmış ve 201/a maddede düzenlenmiştir.²²²

Türk Ceza Kanunu’nda insan ticareti ve göçmen kaçakçılığı için hapis ve idari para cezaları öngörülmektedir. Kaçakçılığın örgütlü olarak işlenmesi, hayati tehlike doğurması, onur kırıcı muamelenin meydana gelmesi cezaların yarı oranında arttırılması hükmedilmiştir.²²³

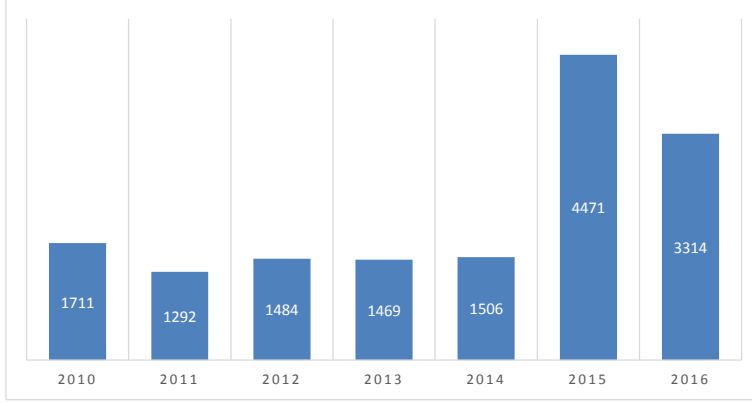
Grafik1 2010-2016 yılları arası yakalanan göçmen kaçakçıları (smuggler) göstermektedir. 2010 yılından 2016 yılı sonuna kadar yakalanan göçmen kaçakçısı sayısı toplam 15.247’dir.

---

²²¹ Erdener Yurtcan, *Yargıtay Kararları Işığında Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti*, Türkiye Barolar Birliği, Ankara Nisan, 2016, s.9. <http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/547.pdf>.

²²² Yurtcan, s.9.

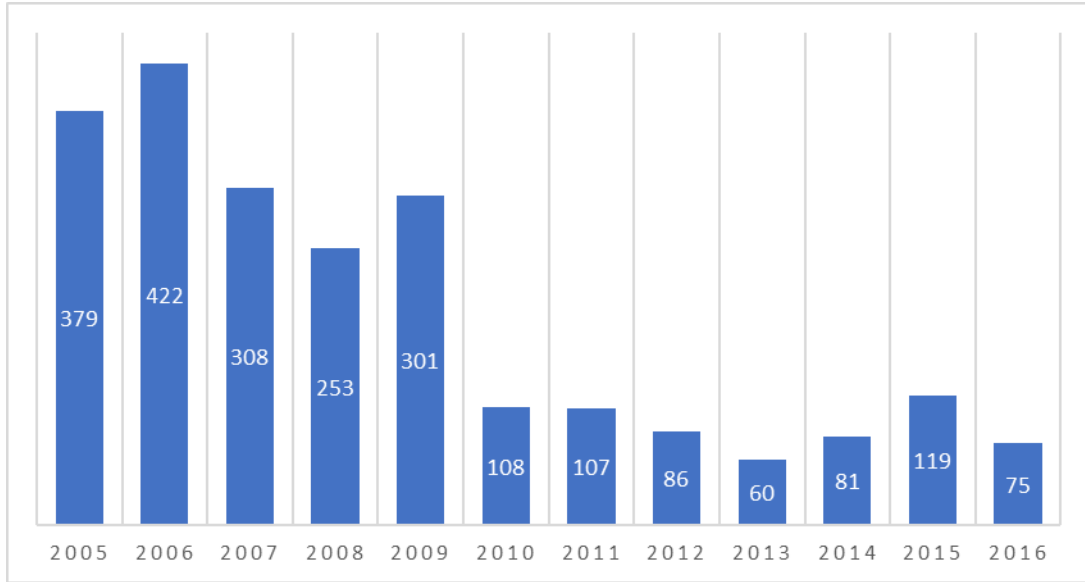
²²³ **Türkiye Cumhuriyeti Başkanlık**, “Türk Ceza Kanunu”, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf>.

Grafik 1: Türkiye’de yıllara göre yakalanan göçmen kaçakçı sayıları (2010-2016)

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, “2016 Türkiye Göç Raporu”, 2016, s.59.

Grafik 2’de ise insan taciri (trafficker) olarak tespit edilenlerin sayısı izlenebilmektedir. Bu sayı 2005’ten 2016 yılı sonuna kadar toplam 2.299’dur.

Grafik 2: 2005-2016 yılları arasında insan taciri olarak tespit edilenlerin sayısı

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, “2016 Türkiye Göç Raporu”, 2016, s.91.

2.2. Türkiye'ye Yönelik Düzensiz Emek Göçü

1980'lerle birlikte Ortadoğu ve Balkanlarda yaşanan çatışmalar ve rejim değişiklikleri Türkiye'yi de etkilemiştir. Bu dönemde ülkelerindeki çatışma ortamından kaçan pek çok sığınmacı için Türkiye bir durak haline gelmiştir. Ardından Doğu Bloğunun dağılmasıyla Türkiye, Doğu Avrupa ülkelerinin kaynaklık ettiği düzensiz emek göçüyle karşı karşıya kalmıştır. İlerleyen yıllarda ise Afrika üzerinden gelen çoğu transit göçmenin durağı haline gelmiştir. Suriye göçü ise daha önceki başlıklarda da belirtildiği gibi yeni ve farklı dinamikleri olan bir göçtür.

İçduygu göç sürecini anlatmak ve Türkiye'nin göç politikalarını aktarmak için iki farklı sınıflandırma yapar. İlk sınıflandırmayı ulus-devlet kavramı üzerinden, cumhuriyetin kuruluşunda günümüze kadar Türkiye'nin göç politikalarını açıklamak için yapar. Birinci Dünya Savaşı ve Cumhuriyetin kuruluşu arası dönem, ulus-devletin inşasıyla şekillenen, Müslüman olmayan nüfusun Türkiye'den göçünün yaşandığı dönemdir. Bu dönemde iki büyük göç hareketi gerçekleşmiştir. 1915 yılında "Ermenilerin tehciri" ve 1923 Lozan Antlaşmasıyla Yunanistan Türkiye arasındaki nüfus mübadelesi. Bu dönemde ulus-devletin inşasının temellerinin atılmaya, Türkleştirme ve Müslümanlaştırmayla nüfusun homojenleştirilmeye çalışıldığı politikalar uygulanmıştır.²²⁴

1923-1950 yılları arasında nüfusun homojenleşmesini sabit kılmayı sağlayacak politikalar uygulanmıştır. İki temel politika hedeflenmiştir: Müslüman olmayan nüfusun yurt dışına göçü ve Türkiye Devleti sınırları dışındaki Türk ve Müslüman nüfusun Türkiye'ye göçüne destek verilmesi. Bu politikaların yasal düzenlemelere yansımaları ise İskan Kanununda izlenebilmektedir. Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı kişilerin, Türkiye'ye göçü kolaylaştırılmış, soy ve kültür ortaklığı olmayan nüfusun ise Türkiye'ye gelişlerinin engellenmesi hedeflenmiştir²²⁵

---

²²⁴ Ahmet İçduygu, "Türkiye'de Uluslararası Göçün Siyasal Arka Planı: Küreselleşen Dünyada Ulus Devleti İnşa Etmek ve Korumak", **Türkiye'ye Uluslararası Göç**, Der. Barbara Pusch, Tomas Wilkoszewski, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010, s.24-25.

²²⁵ İçduygu, *Türkiye'de Uluslararası Göçün Siyasal Arka Planı: Küreselleşen Dünyada Ulus Devleti İnşa Etmek ve Korumak*, s.25-26.

1950-1980 arası dönemdeyse, kır-kent göçü ve Müslüman olmayan nüfusun dışarıya göçü artmıştır. 6-7 Eylül 1955'te Rumlar başta olmak üzere Müslüman olmayan nüfusa yönelik şiddet olayları, 1974 Kıbrıs Harekatı, Rumların Türkiye'den göçü, İsrail Devleti'nin kurulmasıyla Yahudi nüfusun göçü gerçekleşmiştir. Öte yandan Bulgaristan ve Yugoslavya'da yaşayan Müslüman ve Türk nüfus iç savaş nedeniyle Türkiye'ye yerleşmiştir. Ayrıca Türkiye tarihinde ilk defa işçi göçü olarak tanımlanan göç hareketi bu dönemde gerçekleşmiş, Türkiye'den Avrupa ülkelerine göç başlamıştır.²²⁶

1980'lerle birlikteyse Türkiye'de yaşanan bir diğer değişim, Müslüman ve Türk olmayan nüfusun Türkiye'ye göçünün başlaması olmuştur. Bu da küreselleşmenin ve yakın coğrafyada yaşanan ekonomik ve siyasal değişimlerin etkisiyle gerçekleşmiştir.²²⁷

İçduygu, yaptığı bir başka sınıflandırmada ise Türkiye'nin göç politikalarını, göç yoğunluğunu ve göçmen sayısını göz önünde bulundurarak 1979 – 2000 ve sonrası dönemi dört ayrı zaman dilimine ayırarak inceler.²²⁸ “Göçün doğum dönemi” olarak da adlandırdığı birinci dönemde düzensiz göçün ana nedeni olarak 1979 yılında İran'da gerçekleşen rejim değişikliğine işaret etmiştir. Buradan gelen göçmenlerin pek çoğunun Türkiye'de geçici bir süre kalıp Avrupa'ya ya da Kuzey Amerika'ya gitmek üzere ülkeden ayrıldığını belirtmiştir. 1988'den 1993'e kadar olan dönemi ise, “büyüme dönemi” olarak adlandırır ve birbirinden farklı iki ana göç akımıyla tanımlar: Birincisi, Irak ve Bulgaristan'dan gelen mülteciler ikincisi ise Doğu Blokundan ekonomik amaçlı gelen sığınmacılar ve göçmenlerin oluşturduğu göç hareketleridir. İçduygu'ya göre, Iraklı Kürt mültecilerin birçoğu Türkiye'yi terk ederken Türk uyruklu Bulgar mültecilerin neredeyse yarısı ülkeye yerleşmiştir. Doğu Blokundan gelen göçmenlerin birçoğu ise Türkiye'de sadece birkaç ay kalarak ve kendi ülkeleriyle Türkiye arasında gidip gelerek ekonomik ve diğer amaçlı aktivitelerini sürdürmüştür. Üçüncü dönem, “olgunlaşma dönemi”dir. Türkiye'nin 1994 yılında iltica ve sığınma konularını

---

²²⁶ İçduygu, *Türkiye'de Uluslararası Göçün Siyasal Arka Planı: Küreselleşen Dünyada Ulus Devleti İnşa Etmek ve Korumak*, s.27-28.

²²⁷ İçduygu, *Türkiye'de Uluslararası Göçün Siyasal Arka Planı: Küreselleşen Dünyada Ulus Devleti İnşa Etmek ve Korumak*, s.29-30.

²²⁸ Ahmet İçduygu, **Türkiye'de Kaçak Göç**, İstanbul: İTO, 2004, s.27.

düzenleyen yeni bir yönetmelik hazırlamasıyla başlayan ve 2000/2001 yıllarına kadar devam eden dönemdir. Bu dönemin belirleyici özellikleri; Türkiye'ye yönelik sürekli, değişken "kaçak" göç akımlarının artması, "kaçak göçmenlerin" sayıları artarken, bunların pek çoğunun vize sürelerini geçirip Türkiye'de yasa dışı kalmaya başlamaları, Türkiye'nin binlerce transit göçmen için geçiş ülkesi konumuna gelmesi ve Türk otoritelerinin daha aktif politikalar izlemeye başlanması olarak sıralanabilir. Son olarak, 2001 ve sonrası dönem İçduygu tarafından "yeni dönem" olarak nitelendirilmiştir. İçduygu, "kaçak göç", kaçakçılık ve bunların işgücü üzerindeki etkilerinin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde önemli konular haline gelmesiyle beraber Türkiye'nin konuyla ilgili politikalarını daha da aktif ve sıkı uygulamaları gerektirecek biçimde düzenlemeye başladığına vurgu yapmaktadır. "Yaşlanma dönemi" olarak da adlandırdığı bu dönemde, göç akımlarının sadece azalmakla kalmadığını, aynı zamanda devletin politikalarının ve uygulamalarının değiştiği yeni bir sürece girildiğini ancak düzensiz göçün de biçim değiştirdiğini ve daha da kurumsallaştığını ileri sürmüştür. İçduygu'nun 2004 yılında yaptığı bu sınıflandırmadan sonra yaşanan Suriye göçü, 2001 sonrası dönem için kullanılan "yaşlanma dönemi" ifadesini kuşkusuz yeniden değerlendirmeyi gerektirmektedir.

Görüldüğü gibi 1980 sonrası dönemde Türkiye, ekonomik ve siyasi nedenlerle göç eden, geldikleri coğrafya ve göç etme şekilleri bakımından farklılık gösteren göçmen grupları için hedef veya transit ülke haline gelmiştir. Göç sürecinde meydana gelen bu değişimle birlikte çeşitli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Çalışmanın bu bölümünde Türkiye'ye yönelik düzensiz emek göçü, göçe kaynaklık eden göçmen gruplarının ortak ve farklılaşan yönleri ve bu göçmen gruplarına yönelik uygulanan politikaların benzerlik ve farklılıklarına yer verilecektir.

2.2.1. Türkiye'ye Yönelik Düzensiz Göçün Çeşitliliği: Farklı Coğrafyalar, Benzerlikler ve Farklılıklar

Bu başlık altında Doğu Bloku ve Orta ve Doğu Asya'dan gelen göçmen gruplarının göç etme nedenleri, işgücü piyasasındaki durumları ve bu göçmen gruplarına yönelik uygulanan politikaların ortak ve farklılaşan yönleri incelenmeye

çalışılacaktır. Transit göçün incelenmeye çalışıldığı bu tez kapsamında düzensiz emek göçü başlığına yer verilmesinin nedeni, transit göçmenlerin de Türkiye’de kalış sürelerine göre transit göçmen olmaktan çıkıp, düzensiz göçmen olabilmesi ve diğer düzensiz göçmen gruplarıyla benzeşen ve farklılaşan yönlerini aktarmaktır.

2.2.1.1. Göç Etme Nedenleri

1989’da Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla Orta ve Doğu Avrupa’da hem siyasal alanda hem de ekonomik alanda alt üst oluş başlamıştır. Bu ülkelerdeki göçmenlerin hedef ülkelerinden birisi de Türkiye olmuştur. 1980’li yıllar ayrıca Türkiye’nin ekonomi politikalarında değişikliğe gittiği, bununla beraber kayıt dışı ekonominin büyümeye başladığı yıllardır. Doğu Bloku üzerinden gelen emek göçünün özelliklerine değinmeden önce, Türkiye’nin o yıllardaki ekonomisine ve istihdam yapısına bakmakta yarar vardır. Çünkü emek göçü sadece, göç veren ülkedeki koşullara bağlı olarak gelişmez, karşılıklı bir ilişki söz konusudur. Toksöz’ün de ifade ettiği gibi yasa dışı emek göçünün Türkiye’ye yönelmesini sadece coğrafi konum ve komşu ülkelerdeki sorunlar olarak açıklamak yetersizdir.

Çünkü bu bakış açısıyla göçmen işçilerin Türkiye’de nasıl iş bulabildiklerini ve çalışma koşullarını açıklamak olanaksızdır. Bunun yerine, Türkiye’de yaygın olan kayıt dışı ekonominin kaçak göçmen işçileri Türkiye’ye çeken bir etki yarattığı görüşünden hareket etmek bizi doğru sonuçlara ulaştırır.²²⁹

Çalışmada bu bakış açısından yola çıkılacaktır. Bu tezin konusu 1980 sonrası ekonomi politikalarında meydana gelen değişim değildir. Ancak yaşanan değişim göç alanını da etkilemiştir. O nedenle bu konu üstünde kısaca durmak istiyoruz.

Dünyada 1970’li yıllarda kapitalist ekonominin içine girdiği kriz, sosyal devlet anlayışının terk edilmesine sebep olmuş, neoliberal politikalar uygulanmaya başlanmıştır. Türkiye’de de küresel ekonomiyle eklemlenme sürecinde, ekonomi politikalarında bir dizi değişikliğe gidilmiş, bölüşüm ilişkilerindeki eşitsizlik daha da görünür hale gelmiştir. Boratav’a göre,

---

²²⁹ Gülay Toksöz, “Informal Labour Markets and the Needfor Migrant Workers: The Case of Turkey from a Comparative Prespective”, Berggren, Erik, Likic-Brboric, Branka (Gülay Toksöz, Nicos Trimikliniotis ed.), Irregular Migrant Informal Labour and Community,183-198 Akt. Taner Akpınar, “Türkiye’ye Yönelik Kaçak İşgücü Göçü”, **A.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, 65-3, s.5.

1980'li yıllarda Türkiye burjuvazisinin, Türkiye'yi "düşük ücretli" bir ekonomiye dönüştürerek dünya kapitalist sistemi ile bu konuda bütünleşmeye dönük bir strateji izlediği ve 1977-1987 arasında ücretlerdeki % 20 ile 30 oranındaki gerileme dikkate alındığında da, burjuvazinin on yılda amacına ulaştığını görülmektedir.²³⁰

Ancak 1980'lerin başından beri baskı altında olan emek 1989-93 yılları arasında sermaye karşısında kazanımlar elde etmeyi başarmıştır.

Türkiye'de işçi ücretleri ve işgücü maliyeti, 1989 yılından başlayarak hızlı bir yükselme göstermiştir. Bu artışın nedenleri, sendikacılık hareketinin önemli bir anlayış ve bir ölçüde de bir yapı değişikliği yaşamış olması, işçiler arasındaki birlik-beraberliğin ve dayanışmanın artması, yaygın grevlerin ve grev-dışı eylemlerin yapılması olarak sıralanabilir.²³¹

Boratav, 1989'da kamu sektörü işçilerine %42'lik bir zam verildiğini, bunu memur zamlarının izlediğini ve özel sektördeki toplu sözleşmelerin de aynı oranda olmamakla birlikte, aynı doğrultuda ücret artışlarıyla sonuçlandığını aktarıyor.²³²

Görüldüğü gibi, 1989 yılıyla birlikte Türkiye'de emek bazı kazanımlar elde etmeye başlamıştır. Ücretlerdeki artış karşısında işverenler de emek maliyetlerini düşürmenin yollarını aramıştır. Tam da bu dönemde Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla emek maliyetlerini düşürecek ucuz göçmen emeği işverenler için bulunmaz bir fırsat olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik konjonktürle, Sovyetlerin dağılmasıyla emeğini satmak zorunda olan emek gücünün ihtiyaçları çakışmıştır.²³³

Moldova, Ukrayna, Rusya, Gürcistan, Romanya gibi Eski Doğu Bloku ülkelerinden gelen göçmenlerin büyük bir çoğunluğu Türkiye'ye yasal yollardan giriş yapmakta, ancak vize süreleri dolduktan sonra da ülkede kalmaya devam ederek kayıtdışı/düzensiz göçmen durumuna düşmektedir. 2000'li yılların başındaysa Doğu Avrupalı göçmenler varış ülkesi olarak Türkiye'ye gelmeyi tercih etmekten vazgeçip, AB içerisinde serbest dolaşım hakkı kazandıktan sonra, Batı Avrupa ülkelerine göç

---

²³⁰ Korkut Boratav, **1980'li Yıllarda Türkiye'de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm**, 2.Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 2005, s.72.

²³¹ Yıldırım Koç, **Türkiye'de Yabancı Kaçak İşçilik**, Türk-İş Eğitim Yay, No.26, Ankara, 1999, s.10.

²³² Korkut Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002**, Ankara: İmge Kitabevi, 2005, s.176.

²³³ Boratav, s.176.

etmeye yönelmiştir. Bunda, Türkiye'deki ekonomik kriz dönemleri, yoğun işsizlik gibi ekonomik nedenlerin etkisi de vardır.²³⁴

Hiçbir sosyal güvencesi olmayan düzensiz göçmen işçiler, işverenler tarafından Türkiye'de ücretlerin yükseldiği bu dönemde, emek maliyetlerini düşürmek için yedek işgücü olarak kullanılmıştır. Ucuz göçmen emeğinden yararlanmanın yolu ise esnek vize uygulamaları olmuştur. Bu göçmen grubuna uygulanan esnek vize uygulamalarına "Farklı Düzensiz Göçmen Gruplarına Yönelik Politikaların Kısa Bir Değerlendirmesi" başlığı altında detaylı olarak yer verilecektir.

Orta Doğu ve Asya'dan Türkiye'ye yönelik göç hareketlerinin nedenine baktığımızda ise, ekonomik gerekçelere dayanması açısından Doğu Bloku'yla benzerlik gösterse de siyasal nedenlerin ya da ülkedeki çatışma ve savaş ortamının da belirleyici neden olduğunu görüyoruz.

Ortadoğu ve Asya ülkelerinden Türkiye'ye yönelen düzensiz emek göçünü göç etme nedenleri açısından ikiye ayırabiliriz. Birincisi, bölgedeki savaş ve iç karışıklıklar, ikincisi ekonomik yetersizliklerdir. Bölgeden Türkiye'ye sığınmacılar, düzensiz göçmenler ve transit göçmenler gelmektedir. Aslında çatışma nedeniyle Türkiye'ye gelen sığınmacılar düzensiz göçmen statüsünde değerlendirilemez. Ancak sığınma başvurusu kabul edilmeyen birçok göçmenin ülkelerine geri dönmek yerine Türkiye'de kalmayı tercih etmesi onları düzensiz göçmen olarak adlandırmamıza neden olmaktadır. Göçün geçişkenliği başlığı altında da vurgulamaya çalıştığımız gibi,

Zaman zaman sığınmacı ve mülteci göçü ile düzensiz göç hareketlerinin birbiri içine girdiği söylenebilir. Bu, özellikle, her iki gruptaki kişilerin de çoğunlukla yasa dışı sınır geçişleri yapmaları ile ilgilidir. Sığınma talepleri reddedilen sığınmacıların ülkelerine geri dönmeleri süreci içine girmesi beklenirken, bunu yapmayıp, Türkiye'de kalmaları, kayıt dışı sektörlerde çalışmaları ya da Türkiye'den yasa dışı sınır geçişiyle üçüncü bir ülkeye gitme çabaları düzensiz göçle sığınma hareketlerinin iç içe geçmesine neden olmaktadır.²³⁵

---

²³⁴ İçduygu, Erder ve Gençkaya, s.235.

²³⁵ İçduygu, Erder ve Gençkaya, s.238.

Lordoğlu da “Çalışma amacıyla Türkiye’ye gelenlerin bir bölümünün Türkiye’yi bir transit ÷lke olarak kabul edip, çoğunlukla yasal olmayan biçimlerde kalıp çalıştıktan sonra Batı ÷lkelerine doğru geçmeyi hedeflediğini belirtir.”²³⁶

Dolayısıyla amaçları ve göç süreçleri farklı da olsa Ortadoğu ve Asya üzerinden gelen düzensiz göçmenler ve sığınmacılar bir süre sonra Türkiye’de işgücü piyasasına dahil olmaktadırlar

Ortadoğu ve Asya ÷lkelerinden gelen düzensiz göçmenler ağırlıklı olarak, İnan, Irak ve Afganistan’dan gelmektedir. İstanbul’daki Iraklı göçmenlerle ilgili 2010 yılında yayınladığı çalışmada Danış, Ortadoğu ve Asya’dan gelen düzensiz göçmenler içinde en büyük grubun Iraklılar olduğunu aktarır.²³⁷ Gelenlerin büyük bir kısmı savaş ve çatışma nedeniyle Türkiye’ye giriş yapmaktadır. Farklı araştırmacıların belirttiği gibi, bunlar ÷lkelerinden kaçmak zorunda olan göçmenler, sığınmacılardır. Örneğin şaul, Türkiye’ye Doğu ve Güney sınırından girenleri göçe zorlayan nedenler arasında siyasi ve askeri şartların daha belirgin olduğunu aktarıyor. Bunlar “sığınmacı” olarak kabul edilirler veya kendilerini öyle takdim ederler. Nitekim birçoğu BMMYK’ya üçüncü ÷lkeye yerleştirilmek için siyasi sığınma talebinde bulunur.²³⁸

Biner, Van ili özelinde gerçekleştirdiği saha çalışmasının bulgularına dayanarak, şehirdeki sığınmacı nüfusunun ağırlıklı olarak, ilk sırada İnanlılar olmak üzere, İnanlı ve Afganlardan olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Iraklı ve Pakistanlı sığınmacı nüfusunun da olduğunu belirtmektedir.²³⁹ Biner’in araştırma sahası olarak Van’ı tercih etmesinin nedeni, hem uydu kent olması nedeniyle sahip olduğu stratejik önem hem de iltica alanında faaliyet gösteren, BMMYK, Af Örgütü, İnsan Hakları

---

²³⁶ Kuvvet Lordoğlu, “Türkiye’deki Çalışma Hayatının Bir Parçası Olarak Yabancı Çalışanlar”, **Türkiye’ye Uluslararası Göç**, Der. Barabara Pusch, Tomas Wilkoszewski, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010, s. 92.

²³⁷ Aslı Didem Danış, “İstanbul’daki Iraklı Göçmenlerin Parçalı Eklemlenme Sürecinde Toplumsal Ağlar”, **Türkiye’ye Uluslararası Göç**, Der. Barabara Pusch, Tomas Wilkoszewski, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010, s.195.

²³⁸ Mahir şaul, “Sahraaltı Afrika ÷lkelerinden Türkiye’ye İş Göçü”, **A.Ü. SBF Dergisi**, c.68, 2013, s.85.

²³⁹ Biner, *Türkiye’de Mültecilik*, s.41.

Derneği gibi kuruluşların bölgede çalışmalar yapmasıdır.²⁴⁰ O nedenle mülteciler ve sığınmacılara yönelik gerçekleştirilen bu araştırmanın verileri de önem arz etmektedir.

İranlı sığınmacılar için Türkiye ilk tercih olurken, Afgan sığınmacılar için ikinci tercihtir. Afganların ilk tercih ettikleri ülkeler, Pakistan veya İran'dır. Bu ülkelerden ayrılış sebepleri ise, sınır dışı edilmeleri ya sınır dışı edilme ihtimalinin doğmasıdır.²⁴¹ Türkiye'yi tercih etmelerinin nedeni ise, coğrafi yakınlığın etkisinin dışında ayrıca aile geçmişlerinden ötürü Türkiye'de mülteci olmak gibi ortak bir geçmiş üzerinden kurdukları sosyal ağların etkisi olarak açıklanabilir. Afgan sığınmacılar içinse bu tip sosyal ağdan bahsedemeyiz.²⁴² Dolayısıyla Afganlar açısından Türkiye iltica etmek için ikinci tercihken, İranlı sığınmacılar için de bir bekleme alanıdır. "Birçoğu, şehri yolculuk esnasında durdukları, yola devam etmek için gerekli ihtiyaçları temin edene kadar beklemek zorunda kaldıkları bir otobüs durağı olarak algılıyor. Bu algı kısa süre içinde kırılrsa da geçici olma koşulu yaşam biçimlerini şekillendiriyor."²⁴³

İçduygu da siyasi nedenlerin ağırlıklı olduğunu belirtir. Ayrıca yasa dışı olarak çalışmak zorunda olduklarına vurgu yapar. "Ülkelerinden politik sebepler ya da zulüm ve işkence korkusuyla kaçmak zorunda kalanlar, BMMYK mülteci statüleriyle ilgili kararı verinceye kadar kaçak çalışmak durumunda kalmaktadırlar."²⁴⁴

Daha önce de belirtildiği gibi, YUKK kapsamında "mülteci" statüsü dışında "şartlı mülteci" ve "ikincil koruma" olmak üzere korumanın sınırlarını genişleten statüler tanımlanmıştır.

2.2.1.2. Göçmenlerin İşgücü Piyasasındaki Durumları

İki göçmen grubunun da enformel işgücü piyasasına dahil olması, kısa süreli olması ya da işgücü piyasasına kısa süreli girişin amaçlanması gibi ortak yönleri olması dışında, kendine has özellikleriyle farklılaştığı yanları da vardır.

---

²⁴⁰ Biner, *Türkiye'de Mültecilik*, s.36-37.

²⁴¹ Biner, *Türkiye'de Mültecilik*, s.41.

²⁴² Biner, *Türkiye'de Mültecilik*, s.78.

²⁴³ Biner, *Türkiye'de Mültecilik*, s.47.

²⁴⁴ İçduygu, *Türkiye'de Kaçak Göç*, s.49.

Doğu Bloğunun çözülmesiyle Türkiye'ye yönelen düzensiz emek göçü, ekonomik amaçlı, kısa süreli düzensiz emek göçüdür. “Mekik göç”, “döngüsel göç” ya da Sema Erder'in adlandırdığı “sözde turist” gibi farklı tanımlamalarla açıklanabilir. Bu düzensiz emek göçünün ülkeye girişini kolaylaştıran 1990'lı yıllarda uygulanmaya başlayan esnek vize politikaları olmakla beraber, Erder, daha eski bir tarihe giderek, Türkiye'nin henüz “göç alan” bir ülke olmadığı 1960'larda hükümetin finansman sağlamak amacıyla kısa süreli kalışlar için sınırlarını yabancılara açtığına vurgu yapar.

Hükümet 1960'larda bir taraftan gurbetçileri yurtdışına gönderirken bir yandan da kalkınmanın finansmanı için turizmin gelişmesi yönünde kararlar alıyordu. Türkiye'de sınırlar hem vatandaşların hem de yabancılardan kısa süreli gelişlerine açıldı. Turizm teşvik politikası salt ekonomik kaygularla gelişirken, siyasal ve kültürel sonuçları daha sonra hissedilen dış açılma politikasının başlangıcı oldu.²⁴⁵

Bu sayede Doğu Bloku üzerinden gelen göçmenler için ülkeye turist vizesiyle giriş yapmak büyük kolaylık sağlamıştır. “Turizmin açtığı kapıdan ‘kısa süreli kalarak döviz bırakan Batılılar’ dışında yeni yabancılar Türkiye'ye gelmiştir. Bu girişlerin bir kesiminin kısa süreli kalışları amaçlayan turistik girişler olduğu, bir kesiminin ise turizm amacı dışında girişler olduğu açıktır.”²⁴⁶ Lordoğlu ve Erder'in bavul ticareti ile ilgili yaptıkları araştırmalar da bize, göçün 1990'lardan önce başladığını göstermektedir. Lordoğlu'nun, LASİAD (Laleli Sanayici ve İş Adamları Derneği) Yönetim Kurulu Başkanı Ayhan Karahan ile 2000 yılında yaptığı görüşmenin bir kısmı bavul ticaretini özetlemektedir.²⁴⁷ Ayhan Karahan bavul ticaretindeki gelişmeleri,

Bavul ticareti 1970'li yılların sonunda başladı. İlk gelenler Yugoslavya ve Polonya'dan deri ve tekstil ticareti yapmaya geldiler. Laleli'nin ünü bir hayli arttı. 40 bin işyeri, 50 bin yatak kapasitesine sahip olan bölge özellikle orta sınıflara yönelik mal ihracatında önemli bir merkez durumuna geldi. 1990'lı yılların ortalarına kadar gelişen bavul ticareti 1997 yılından itibaren önemini kaybetmeye başladı.²⁴⁸

şeklinde aktarıyor. Erder de, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından önce de Türkiye'ye Polonya, Bulgaristan ve Romanya'dan gelen tacirlerin İstanbul'a, kristal, porselen ve ev

²⁴⁵ Erder, *Yabancılaşmış Kurgulanan Ülkenin Yabancıları*, s.20-21.

²⁴⁶ Erder, *Yabancılaşmış Kurgulanan Ülkenin Yabancıları*, s.23.

²⁴⁷ Lasiad (Laleli Sanayici ve İş Adamları Derneği), Ekim 2000 tarihli görüşme Petrol-İş Sendikası Notları'da Aralık 2001'de yayınlanmıştır.

²⁴⁸ Kuvvet Lordoğlu, “Enformel ve Yabancı Kaçak İstihdam Üzerine Notlar”, **Petrol- İş Sendikası Notları**, Aralık 2001 s.119-120.

aletleri getirip, ülkelerine narenciye ve tekstil ürünü götürdüklerini belirtmektedir.²⁴⁹ Farklı araştırmacılar tarafından aktarıldığı gibi, Doğu Bloku kaynaklı göçün ve bu göç sonucu oluşan ticari ilişkilerin 1990'lar öncesine dayandığını belirttikten sonra, bu alt başlığın esas konusu olan eski Doğu Bloku üzerinden gelen düzensiz emek göçünün kimlerden oluştuğuna, Türkiye'deki ekonomik faaliyetlerine ve işgücü piyasası içindeki durumlarına değinebiliriz.

Sovyetler Birliği'nin çözümesiyle Türkiye'ye yönelen düzensiz emek göçü "turist vizesi ile gelip çeşitli sürelerle çalışan bir süre sonra ülkesine geri dönen, esas olarak Romenler, Moldovalılar, Ukraynalılar, Ruslar, Gürcüler ve Azerilerden oluşmaktadır."²⁵⁰ Ülkeye girişleri yasal yollardan olmaktadır. Ancak turist vizesiyle gelip ticaret yapmaları ya da enformel olarak çalışmaları ve kimi zaman da vize süresini ihlal etmeleri "düzensiz göçmen" olarak kategorize edilmelerine neden olmaktadır.

Ortadoğu ve Asya üzerinden gelen düzensiz göçmenler de diğer düzensiz göçmen grupları gibi çalışmak zorunda kalıp, enformel emek piyasası içinde emek güçlerini sunarlar. Bu göçmen grubunun çoğu ilk olarak sığınmacı statüsündedir, ancak sığınma talepleri kabul edilmeyen kişilerin, Türkiye'de kalmaya devam etmesi onları düzensiz göçmen olarak adlandırılmasına neden olur. Ortadoğu ve Asya üzerinden gelen düzensiz göçmenlere yönelik araştırmalar genel olarak vatandaş oldukları ülkelere göre yapılmıştır. Örneğin, Iraklıların, Afganların hangi ekonomik faaliyetleri sürdürdüklerine dair araştırmalar bulunmaktadır. Çalışmanın bu başlığında Ortadoğu ve Asya'nın farklı ülkelerinden gelen düzensiz göçmenlerin ekonomik faaliyetleri hakkında kısaca bilgi verilecek ve bir genel bir değerlendirme yapılacaktır.

İlk olarak bu düzensiz göçmen grubu içinde en büyük grubu oluşturan Iraklı göçmenleri ele almak gerekir. Iraklı göçmenlerin ekonomik faaliyetleri ile ilgili değerlendirmede iki çalışma kaynak alınacaktır.²⁵¹

---

²⁴⁹ Erder, *Yabancılar Kurgulanan Ülkenin Yabancıları*, s.46.

²⁵⁰ Lordoğlu, *Türkiye'deki Çalışma Hayatının Bir Parçası Olarak Yabancı Çalışanlar*, s.119.

²⁵¹ İlk kaynak, 2010 yılında ORSAM (Ortadoğu Stratejik Araştırma Merkezi) tarafından hazırlanan, "Irak'tan Irağa: 2003 Sonrası Irak'tan Komşu Ülkelere ve Türkiye'ye Göçler"dir. Diğer, A. Didem Daniş tarafından kaleme alınan "İstanbul'daki Iraklı Göçmenlerin Parçalı Eklemlenme Sürecinde Toplumsal Ağlar" adlı çalışmadır. Asyalı düzensiz göçmenlerle ilgili değerlendirme için de, Hanifi

Danış daha çok siyasi nedenler ve çatışma nedeniyle Türkiye'ye gelen Iraklı göçmenlerle görüşmüştür. İş bulmadaki en büyük yardımcıları genellikle kiliseler ve tanıdıklarıdır. Görüşme yapılan göçmenlerden bir kısmı aile bağları sayesinde ekonomik ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Yurtdışında, görece onlardan daha iyi durumda olan aile bireylerinin gönderdikleri parayla geçinmektedirler. Burada çalışmak zorunda olan Iraklı göçmenler için ise kilise aracı kurumlardan biridir.

Iraklı Hıristiyan kadınlar kilise aracılığıyla ev içi hizmetinde, yerli gayrimüslim ailelerin yanında çalışmaktadır. Yine göçmen işçi ile işveren arasında bir sorun çıktığında kilise çalışanı uzlaştırıcı işlev üstlenir.²⁵² Dernekler de aracı işlevi üstlenen bir diğer kurumdur. Danış'ın araştırması kapsamında görüşme yaptığı dernek yetkilisi, Irak'tan yeni gelen gençlerin Osmanbey'de, Laleli'de iş yapanların yanında iş bulduklarını, işçi ve işvereni bir araya getirdiklerini belirtiyor.²⁵³ Ayrıca Iraklı erkek göçmenler, kayıt dışı, uzun süreler, çok az maaşa inşaat ve konfeksiyonda çalışmaktadır.²⁵⁴

Biner, ağırlıklı olarak İranlı ve Afgan sığınmacılara yer verdiği çalışmasında, sosyo-ekonomik anlamda dezavantajlı olan Afganların, kendi kurdukları sosyal ağlar üzerinden buldukları inşaat işlerinde ucuz işgücü olarak suiistimale açık şekilde çalıştırıldığını belirtiyor. Araştırmacı İranlı sığınmacıları Afganlardan daha avantajlı bir grup olarak tanımlıyor. Bunun nedenini, İranlı sığınmacıların Batı'da ya da İran'da yaşayan ailelerinden düzenli olarak sağladıkları maddi yardımlaşma olarak açıklıyor.²⁵⁵

Doğu Bloku üzerinden gelen düzensiz göçmenler için de Türkiye'de kurdukları veya sahip oldukları sosyal ağlar önemli birer aracı ya da göç kararı alınmasında itici güç olmaktadır.

Çalışmak için Türkiye'ye gelmelerinin nedeni, daha çok kendi ülkelerine yakınlık ve daha önce Türkiye'ye gelenlerin kendilerine verdikleri referans ve bir kısım yabancı için, kendi ülkeleri ile Türkiye arasındaki kültürel ilişkiler sayesinde

---

Sever'in "Yasa Dışı Göçmenlerin Profili: İstanbul İli Örneği" başlıklı yüksek lisans tezi kaynak alınacaktır.

²⁵² Danış, *İstanbul'daki Iraklı Göçmenlerin Parçalı Eklemlenme Sürecinde Toplumsal Ağlar*, s.207.

²⁵³ Danış, *İstanbul'daki Iraklı Göçmenlerin Parçalı Eklemlenme Sürecinde Toplumsal Ağlar*, s.213.

²⁵⁴ Danış, *İstanbul'daki Iraklı Göçmenlerin Parçalı Eklemlenme Sürecinde Toplumsal Ağlar*, s.213.

²⁵⁵ Biner, *Türkiye'de Mültecilik*, s.42-43.

*olmaktadır. Moldova'dan gelenlerin iş bulmadaki kolaylıkları Gagavuz Türkü olmaları olmuştur. Azerilerin de buna benzer kolaylıkları olmaktadır.*²⁵⁶

İki grubun da sosyal ağlar üzerinden kurduğu bağlantılar farklılık da taşımaktadır. Ortadoğu ve Asyalı düzensiz göçmenler için Türkiye’de kurdukları sosyal ağlar, onların işgücü piyasasına dahil olmadaki önemli bir araçtır. Sosyal ağlar ve ortak kültür Doğu Bloku’ndan gelen düzensiz göçmenler için ise daha çok göç etme kararının alınmasında bir destekleyici faktör olarak ifade edilebilir. Kendi ülkeleriyle maddi açıdan kurdukları ilişki de farklılık göstermektedir. Ortadoğu ve Asya üzerinden gelen düzensiz göçmenler için ülkelerindeki aile bireylerinin yaptığı maddi yardımlar Türkiye’de bir geçim kaynağı olabilmektedir. Doğu Bloku üzerinden gelen düzensiz göçmenler için ise durum tam tersi şeklinde işlemektedir. Kendi ülkelerine göre Türkiye’de nispeten yüksek olan gelirleriyle, ülkelerindeki aile bireylerinin geçimlerini sağlamayı amaçlamaktadırlar.

Yaptıkları işler, beceri ve eğitim seviyelerinin oldukça altında olan işlerdir. “Ülkelerinde sahip oldukları meslek ve eğitimin dışında kalıyor, niteliklerini geldikleri ülkede çok sınırlı kullanıyorlar.”²⁵⁷ Ayrıca, yabancı “kaçak işçiler”, en kısa sürede en fazla parayı biriktirip ülkelerine geri dönme beklentisi içinde olduklarından, en ağır çalışma koşullarını kabul etmektedirler.²⁵⁸ Kendi ülkelerine nazaran Türkiye’deki ücretler daha yüksek olduğu için yerli işçiden daha düşük bir ücrete çalışmaya razı olmak durumunda kalmaktadırlar.

İki düzensiz göçmen hareketinin de ekonomik ihtiyaçlarını hangi yollardan karşıladığına baktığımızda bavul ticaretinin iki grup için de belirleyici olduğunu görmekteyiz.

Doğu Bloku üzerinden gelen düzensiz göçmenlerin, ülkeye giriş yöntemlerine baktığımızda, genellikle yasal yollardan giriş yaptıklarını görürüz. Kimi vize süresini aşmadan Türkiye’den çıkış yapmakta ancak bu süre içerisinde işgücü piyasasında yer almaktadır. Kimi de vize süresini aşarak Türkiye’de kalmaktadır. Bu göç hareketi, ilk bölümde de belirtildiği gibi, “mekik göç” ya da “döngüsel göç” olarak

²⁵⁶ Lordoğlu, *Türkiye’deki Çalışma Hayatının Bir Parçası Olarak Yabancı Çalışanlar*, s.119.

²⁵⁷ Lordoğlu, *Türkiye’deki Çalışma Hayatının Bir Parçası Olarak Yabancı Çalışanlar*, s.122.

²⁵⁸ Yıldırım Koç, **Kaçak İşçilik**, Ankara, Türk-İş, 1999, s.7.

kavramlaştırılmıştır. “Mekik göç”, “döngüsel nüfus hareketleri”, daha çok liberal sınır politikası uygulamalarının olduğu bölgelerde ortaya çıkan, uzun süreli kalışları hedeflemeyen, kısa süreli iş, ticaret ya da çalışma amacı güden nüfus hareketleridir.”²⁵⁹ “Döngüsel nüfus hareketi” içinde Türkiye’ye yönelen düzensiz emek göçü ilk olarak bavul ticareti ile ekonomik ihtiyaçlarını karşılamıştır.

*Eski Sovyet yurttaşlarının talepleri etrafında kümelenen dinamik bir tüketim malları piyasası doğmuştur. Bu ticari ilişkilerin temel aktörleri Rusça konuşan “alışveriş turistleri” ya da eski SSCB yurttaşı bavul turistleridir. İstanbul’daki kısa süreli kalışları esnasında toptan giyim ürünleri, ayakkabı, deri takımları, ev aletleri, mefruşat, inşaat malzemeleri, taze meyve ve sebze satın alıp, ülkelerine döndüklerinde bu malları perakendeci veya toptancı pazarlarında ya da bazen büfelerde ve dükkanlarda satıyorlardı. Yıl içerisinde tekrar tekrar giriş yapıyorlardı. Özellikle 1990’ların başında Laleli ve Karaköy limanı gerek alıcılar, gerekse satıcıların pek resmi bir düzenleme veya sınırlamaya tabi tutulmadıkları fiili serbest ticaret bölgeleri olarak işlemiştir.*²⁶⁰

İçduygu, bavul ticareti yapan yabancıları, Türkiye’ye bu ülkelerden gelen düzensiz emek göçünün öncüleri olarak görür. “Her ne kadar bavul ticareti yapanlar yabancı “kaçak işçi” göçünün bir parçası değilse de yabancı kaçak işçiler bavul ticareti yapan kişiler arasından da çıkmaktadırlar.”²⁶¹ “Bavul ticaretiyle gelenler bir süre sonra mal aldıkları yerde tezgahlar olarak çalışmaya başlamışlardır.”²⁶² Ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak için bavul ticareti yapan göçmenler, ifade edildiği gibi bir süre sonra düzensiz, emeğini ucuza sunan göçmenler haline gelmiştir. Ağırlıklı olarak, “ev işleri, fuhuş, eğlence, tekstil, inşaat ve turizm gibi alanlarda istihdam edilmişlerdir.”²⁶³ Çalışmalarının yasa dışı olması hayatlarını zorlaştıran pek çok sorunu da beraberinde getirmiştir.

Ortadoğu ve Asyalı düzensiz göçmenler için de Türkiye ile ekonomik ilişki bavul ticareti üzerinden başlamıştır. ORSAM raporuna göre, Ortadoğu ülkeleri ve özellikle de Irak’la Türkiye arasında bavul ticareti ile başlayan, ancak zamanla şekil ve içerik değiştirip, kayıtlı olarak yapılan bir dış ticaret mevcuttur. Ticaret Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinden gelenlerin Laleli, Osmanbey, Merter gibi semtlerden toptan

²⁵⁹ Erder, *Yabancılaşmış Kurgulanan Ülkenin Yabancıları*, s.45.

²⁶⁰ H. Deniz Yenal, “İnformel Ekonominin Uluslararasılaşması: Bavul Ticareti ve Laleli Örneği”, **Defter Dergisi**, Kış 1999, İstanbul, s.49-51.

²⁶¹ İçduygu, *Türkiye’de Kaçak Göç*, s.34.

²⁶² Lordoğlu, *Türkiye’deki Çalışma Hayatının Bir Parçası Olarak Yabancı Çalışanlar*, s.120.

²⁶³ İçduygu, Erder ve Gençkaya, s.235.

alışveriş yapmasıyla başlamıştır. Özellikle Türkmenlerin dil ve etnik yakınlıkları sayesinde Türk iş insanları arasında bir aracılık konumları olmuştur. Raporda saha araştırması sırasında ziyaret edilen Türkmen firmalarından biriyle yapılan görüşmede Irak'la faaliyetlerinin 1996-1997'de başlayan ticaretin ambargo döneminde sınırlı kaldığı ancak 2003 sonrasında hızla geliştiği aktarılmıştır. Ayrıca resmi istatistiklerle doğrulama olanağımız olmasa da Laleli'deki Türkmen iş insanları 2003 itibariyle Irakla olan ticaret hacminin yıllık 2-5 milyon Türk Lirası olduğunu belirtmiştir.²⁶⁴ Görüldüğü gibi ekonomik amaçlı göçmenler tarafından gerçekleştirilen ticaret zamanla yasal bir hal alarak ticaret hacmi içinde önemli bir pay elde etmiştir.

Ortadoğu ve Asya ile ticaret hacmi 2000 yılların başında büyürken, 2000'li yıllara gelindiğinde, Doğu Bloku üzerinden gelen düzensiz emek göçünün azaldığını görüyoruz. İçduygu'ya göre, bu değişimin ardında yatan yukarıda da değindiğimiz birkaç neden vardır. Birincisi, daha önce Türkiye'yi tercih eden bazı Doğu Avrupa ülkeleri vatandaşları, Avrupa Birliği içerisinde hareket serbestisini aldıktan sonra, Türkiye yerine Batı Avrupa'ya gitmeyi tercih etmeye başlamışlardır. İkincisi Türkiye'deki ekonomik kriz ortamı ve artan işsizlik sebebiyle Türkiye'nin işgücü pazarı yabancı işçileri eskisi gibi kendine çekememektedir.²⁶⁵ Doğu Bloku üzerinden gelen düzensiz göçün azalmasının nedenlerinden biri de Emniyet Genel Müdürlüğü'nün düzensiz göçle mücadelesi ve bunun için polis gözetimini arttırmasıdır.

Düzensiz göçmenlerin işgücü piyasasındaki durumlarını incelerken, Asyalı düzensiz göçmenlerle ilgili aktarılacak diğer çalışma, Hanifi Sever tarafından Afganistan, Pakistan ve Bangladeş'ten Türkiye'ye gelen düzensiz göçmenlerle yapılan anket çalışmasıdır.²⁶⁶ Burada tezin konusu itibariyle anket sonuçlarının çok küçük bir kısmı aktarılacaktır. 262 düzensiz göçmenin katıldığı anket İstanbul ilinde yapılmıştır. Çalışma deneyimleri ile ilgili sayısal veriler şu şekildedir: İstanbul'da genellikle en çok bir 1 ay çalışıp, %76,7'si Avrupa Birliği ülkelerine gitmek istemektedir. Yunanistan %29,8 ile göçmenlerin tercih ettiği ilk ülkedir. Örneklem grubunun %16,4'ü İstanbul'da

---

²⁶⁴ ORSAM, *Irak'tan İrağa: 2003 Sonrası Irak'tan Komşu Ülkelere ve Türkiye'ye Göçler*, No.21, Kasım, 2010, s.20-21.

²⁶⁵ İçduygu, *Türkiye'de Kaçak Göç*, s.33.

²⁶⁶ Hanifi Sever, "Yasa Dışı Göçmenlerin Profili: İstanbul İli Örneği", *Yüksek Lisans Tezi*, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2009.

çalışmış ve para kazanmıştır. İstanbul'da çalışan 43 kişinin %32,6'sı iki ay, %30,2'si üç ay, %16,3'ü beş ay kaçak olarak çalışabilmiştir.

Farklı ülke vatandaşları olan düzensiz göçmenler için yapılan bu çalışmalara ek olarak, Lordoğlu daha genel bir değerlendirme yapar. İnan, Irak ve Afganistan gibi Türkiye'nin daha doğusundaki ülkelerden ve çoğu kez yasa dışı yollardan gelen, Türkiye'den bir süre sonra ayrılmayı düşünen, asıl hedefleri Türkiye dışında bir Batı ülkesine gitmek olan yabancıların, değişen özellikler göstermekle birlikte genel anlamda bir işverene bağlı çalışmak yerine bağımsız çalışan bir grubu oluşturduğunu vurgular.²⁶⁷

2.2.1.3. Farklı Düzensiz Göçmen Gruplarına Yönelik Politikalar

Bu başlık altında iki farklı göçmen grubuna uygulanan vize ve sığınma politikaları incelenmeye çalışılacaktır. Doğu Bloku ve Ortadoğu ve Asya'dan gelen düzensiz göçmenlere yönelik politikalara baktığımızda iki grup için de uygulanan ortak bir politikanın olduğunu söylemek kolay değildir. Ancak iki grup da enformel işgücü piyasasına dahil olmaktadır. Doğu Bloku için göç etmenin ana nedeni ekonomik iken Ortadoğu ve Asya'dan gelen düzensiz göçmenlerin Türkiye'ye geliş amaçları ağırlıklı olarak sığınma arayışıdır. Bu ayırım da Türkiye'ye ilk girişte ve sonrasında dahil oldukları politikalarda belirleyici olmaktadır.

Daha önce de belirtildiği gibi, 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla meydana gelen ekonomik altüst oluş eski SSCB vatandaşlarını göç etmeye zorlamıştır. Vize kolaylığı ve muafiyeti sebebiyle göç etmeyi tercih ettikleri ülkelerden birisi de Türkiye olmuştur.

Doğu Bloğu üzerinden Türkiye yönelik göçün tipik özelliklerinin kısa süreli, çalışma amaçlı olduğu ve Türkiye'de ucuz emeğe ihtiyaç duyulan zamanda ortaya çıktığı önceki başlıklarda belirtilmişti. Akpınar'ın neoliberal yapılanma sürecinde ulus-devletlerin göç alanındaki işlevleri için öne sürdüğü sav, Türkiye için de geçerlidir.

---

²⁶⁷ Lordoğlu, *Türkiye'deki Çalışma Hayatının Bir Parçası Olarak Yabancı Çalışanlar*, s.79.

Neoliberal yapılanma sürecinde sermaye, mal ve hizmetlerin uluslararası düzeyde serbestçe dolaşımını sağlamak için ulus-devletlere birçok alandan el çektirilirken, ironik bir şekilde, işgücünün uluslararası dolaşımı ulus-devletlerin görev ve sorumluluğuna bırakılmaktadır. Ulus-devletler, bu noktada vize politikalarını gevşeterek gerekli işgücü kaynağının içeri alınmasını sağlamak işlevini üstlenmiştir.²⁶⁸

O dönemde Eski Sovyet ülkeleriyle Türkiye arasında imzalanan, vize kolaylığı ya da muafiyeti sağlayan anlaşmalarla bu ülkelerden gelecekler için Türkiye'ye giriş kolaylaştırılmıştır. Ülkeye girişin kolaylaştırılmasının nedeni turistik seyahatler gibi gösterilse de Akpınar'a göre, bu anlaşmaların ucuz işgücü arayışıyla dönemsel olarak keşişmesi, gerçek amacın turistik ziyaretleri arttırmak olduğu iddiasını çürütmektedir. Bu anlaşmalar turistik amaçlı ziyaretleri değil, kaçak işgücü göçünü teşvik etmektedir. Esnek vize anlaşmalarının imzalanmaya başlandığı döneme ilişkin turizm istatistikleri de bu durumu doğrular niteliktedir. 1990'dan itibaren, BDT'den (Bağımsız Devletler Topluluğu)²⁶⁹ gelen turist sayısında artış olmaya başladığı ve 1992 yılından itibaren adeta bir patlama yaşandığı görülmektedir. 1989'da 43 bin 369 kişi, 1990'da 223 bin 211 kişi ve 1991'de 731 bin 869 kişinin turist olarak geldiği kayıtlara geçerken, bu sayı 1992'de 1 milyon 241 bin 010 kişiye çıkmıştır.²⁷⁰ Esnek vize uygulamalarının bir yıl gibi kısa bir süre içinde etkisini gösterdiği görülmektedir. Bu sayılar içinde hiç kuşkusuz turistik amaçla gelen "gerçek" turistler de yer almaktadır..

Amacı ne olursa olsun, nasıl ele alınırsa alınsın, ister ucuz işgücü göçü, ister turizmi teşvik etmek, esnek vize uygulamaları Doğu Bloğu üzerinden gelen kısa süreli, ekonomik amaçlı göçe yasal açıdan kolaylık sağlamıştır. Vize süresi dolan eski SCBB vatandaşları giriş çıkış yaparak vize sürelerini yenileme yoluna başvurmuşlardır. Daha önce "Vize Politikası" adlı başlıkta da belirtildiği gibi, 01 Şubat 2012 itibariyle yürürlüğe giren Emniyet Genel Müdürlüğü'nün genelgesiyle, Türkiye'de toplam kalış süresi, son 180 gün içerisinde 90 günle sınırlandırılarak, Türkiye'ye tekrar tekrar girişin önüne geçilmek istenmiştir.

---

²⁶⁸ Taner Akpınar, "Türkiye'ye Yönelik Kaçak İşgücü Göçü", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 65-3, s.37-38.

²⁶⁹ Bağımsız Devletler Topluluğu'na üye devletler; Azerbaycan, Belarus, Ermenistan, Moldova, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Gürcistan, Türkmenistan, Özbekistan, Rusya ve Ukrayna'dır. Bu topluluktan Türkmenistan 2005, Gürcistan 2008, Ukrayna ise 2014 yılında ayrıldı. <https://www.stratejikortak.com/2015/11/bagmsz-devletler-toplulugu-bdt-ve.html> (17.07.2018).

²⁷⁰ Akpınar, s.11-12.

Türkiye bu dönemde sadece ucuz işgücü ihtiyacını karşılayacak politikalar izlememiştir. “Sovyetler Birliği’nin dağılması ve Soğuk Savaş’ın yoğun etkilerinin azalmasıyla birlikte ortaya çıkan yeni bölgesel ve küresel dinamikler, Türkiye’nin dış politika bağlamında kendine yeni bir yön tayin etme ihtiyacını gündeme getirmiştir.”²⁷¹ Karaçay, Türkiye’nin eski Sovyet, Orta Asya ve Güney Kafkasya cumhuriyetleriyle yakın siyasal, ekonomik ve kültürel ilişkiler kurmaya yönelik çaba içinde olduğuna vurgu yapar.

*Bu politikalar ekseninde, Türk özel sektörü, sanayi ve ticaret odaları, mal ve menkul kıymetler borsaları, Türkiye Sanayi ve İş Adamları Derneği (TÜSİAD) ve Türk Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) gibi birçok kurum ve kuruluş bölgeyle ilişkilerin geliştirilmesi için katkı sağlamıştır. Ayrıca SSCB’den bağımsızlığını alan Türk devletlerinin kalkınmalarına yardımcı olmak için, 1992’de Dışişleri Bakanlığı’na bağlı bir birim olan Türk İş Birliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA) kurulmuş, ajans ortak projeler ve programların geliştirilmesiyle bölgede yapısal serbest piyasa dönüşümlerine katkıda bulunmayı hedeflemiştir.*²⁷²

Akpınar da bu dönemde sadece işgücü göçünü teşvik etmeye yönelik politikaların uygulanmadığını belirtir.²⁷³ Vize kolaylığı ya da muafiyeti sağlayan anlaşmalara ek olarak başta Türk Cumhuriyetleri olmak üzere birçok ülkeyle yatırım, ticaret, turizm, ulaştırma, dostluk-iş birliği vb. birçok konuda ikili anlaşmalar imzalanmıştır.

Ortadoğu ve Asya’dan Türkiye’ye yönelen göçün amacıysa hem sığınma hem de ekonomik ihtiyaçları karşılamak olmuştur. Türkiye’nin doğusundan gelenlere mülteci statüsü vermeyen sert politikası nedeniyle, sığınma amacıyla Türkiye topraklarına gelen ancak sığınma talebi kabul edilmeyenlerin Türkiye’de kalmayı tercih etmesi onların da düzensiz göçmen olarak değerlendirilmelerine yol açmaktadır. “Ortadoğu ve Asya ülkelerinin vatandaşları, Türkiye’de statüsüz yani düzensiz göçmen konumunda olmalarına bağlı olarak yasal, toplumsal ve iktisadi alandan dışlanmakta, bu da sorunlarının çözümünü zorlaştırmaktadır.”²⁷⁴ Doğu Blokundan gelen düzensiz göçmenlerden farklı olarak işgücü piyasasına girişleri daha zor olmakla birlikte ayrıca

²⁷¹ Biriz Karaçay, s. 136.

²⁷² Biriz Karaçay, s.139-140.

²⁷³ Taner Akpınar, “Türkiye’ye Yönelik Düzensiz Göçler ve Göçmenlerin İnşaat Sektöründe Enformel İstihdamı”, **Doktora Tezi**, Ankara Üniversite SBE, 2009, s.96.

²⁷⁴ Didem Danış, *İstanbul’daki Iraklı Göçmenlerin Parçalı Eklemlenme Sürecinde Toplumsal Ağlar*, s.203.

kısa süreli ekonomik faaliyetlere katılmaktansa daha uzun süreli olarak enformel işgücü piyasasına dahil olmayı hedeflenmektedirler.

Türkiye'nin güney ve doğu sınırından giriş yapan, Cenevre protokolü nedeniyle yasal statü edinme hakkından mahrum kalanlar, Türkiye'deki yasal kısıtlılıklara rağmen, AB ülkelerinin daha katı bir biçimde uyguladıkları istenmeyen göçü engelleme politikaları nedeniyle, Türkiye'de birikmektedir.²⁷⁵ Bu nedenle Ortadoğu ve Asya üzerinden gelen düzensiz göçmenlere yönelik politikaları incelerken Türkiye'nin iltica politikasının gelişimi üzerinde tekrar durulmalıdır.

Daha önce belirtildiği gibi, 1967 yılında Cenevre Protokolüne taraf ülkeler coğrafi sınırlamayı kaldırmasına rağmen, Türkiye ulusal güvenlik ve milliyetçilik söylemleriyle bu sınırlamaya devam etmiştir.²⁷⁶ Doğu sınırından gelenlere sadece sığınma hakkı vermektedir. 1994 yönetmeliğiyle ise, coğrafi sınırlamayı korumuş ancak, yasa dışı giriş yapan ya da daha sonra yasa dışı duruma düşen kişiler için bir değişiklik getirmiştir. ORSAM tarafından hazırlanan "*Irak'tan İrağa: 2003 Sonrası Irak'tan Komşu Ülkelere ve Türkiye'ye Göçler*" başlıklı raporda bu değişikliğe Türkiye'ye sığınan Afrika ve Asyalıların sayısının artması üzerine ihtiyaç duyulduğu ifade edilmektedir.²⁷⁷ 14/9/1994 tarihli ve 94/6169 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan *Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin* 4 üncü maddesine göre,

*Türkiye'ye iltica eden veya üçüncü bir ülkeye iltica etmek üzere Türkiye'den ikamet izni talep eden yabancılar, Türkiye'ye yasal yollardan gelenler buldukları yer valiliklerine ve yasal olmayan yollardan gelenler ise giriş yaptıkları yer valiliklerine en geç beş gün içerisinde müracaat etmelidirler.*²⁷⁸

²⁷⁵ Didem Danış, *İstanbul'daki Iraklı Göçmenlerin Parçalı Eklemlenme Sürecinde Toplumsal Ağlar*, s.193.

²⁷⁶ Juliette Tolay, "Türkiye'de Mültecilere Yönelik Söylemler ve Söylemlerin Politikalara Etkisi", **İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Kuram Gözlem ve Politika**, Der. Özlen Çelebi, Saime Özçürümez, Şirin Türkay, UNHCR, Ankara, 2011, s.211.

²⁷⁷ ORSAM, "*Irak'tan İrağa: 2003 Sonrası Irak'tan Komşu Ülkelere ve Türkiye'ye Göçler*", No.21, Kasım, 2010, s.19.

²⁷⁸ Resmi Gazete, "*1994 Yönetmeliği*", <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/01/20060127-2.htm> (29.10.2018).

Ancak yönetmelikteki 5 günlük süre sınırlaması daha sonra yönetmelikte yapılan bir değişiklikle 10 güne çıkartılmıştır.²⁷⁹

Yine aynı yönetmelikte 2006 yılında yapılan değişiklikle gün sınırlaması kaldırılmış, “makul olan en kısa süre” içerisinde müracaat etmeleri gerekli koşulmuştur.²⁸⁰ Zaman içerisinde sığınma politikasında birtakım kolaylıklara gidilse de yeterli değildir. Tolay’ın, “*Türkiye’de Mültecilere Yönelik Söylemler ve Söylemlerin Politikalara Etkisi*” başlıklı çalışması kapsamında yaptığı görüşmelerden de bu sonuca varmak mümkündür.²⁸¹ Türkiye’nin Suriye göçüne kadar kapsamlı bir sığınma politikasının olmaması, uygulamalara bir esneklik getirmiştir. Örneğin, çalışma izinleriyle ilgili görüşme yapılan bir kamu yetkilisi, “Bu konuda yumuşak tarafımız ortaya çıkıyor. Çalışma izinleri yok ama bakmıyoruz, zaten basit işlerde çalışıyorlar günlük masraflarını karşılıyorlar” şeklinde konuşmuştur.²⁸² Görüldüğü gibi devletin sert sığınma politikası bu alanda keyfi uygulamalara neden olmaktadır. Bu aynı zamanda denetimin yetersiz olduğunun da bir göstergesidir. Bu da sığınmacıların suiistimale ne kadar açık oldukları hakkında fikir sahibi olmamızı sağlar.

Türk hükümeti doğu ve güney sınırından gelen bazı düzensiz göçmenlere etnik özelliklerinden dolayı ise ayrıcalık tanımıştır. Örneğin, “Türk soyundan” olmaları sebebiyle, Körfez Savaşı’nın ardından Türkiye’ye gelen Türkmenler, Danış’ın belirttiğine göre sıcak bir şekilde karşılanıp, kısa sürede oturma izni almaya hak kazanmışlardır.²⁸³ Ancak devletlerin izledikleri göç politikaları zamanla değişir. 2003 yılında Amerika’nın Irak’ı işgaliyle birlikte Türkmenlerin Türkiye’ye yerleşmesi konusunda Türkiye isteksiz davranmıştır. 1990’li yılların ortalarında kolayca

---

²⁷⁹ 13.01.1999 tarihli 23582 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır. <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23582.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23582.pdf> s.28, (29.10.2018).

²⁸⁰ 16.01.2006 tarihli, 2006/9938 karar sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/01/20060127-2.htm> (29.10.2018).

²⁸¹ Tolay, s.211.

²⁸² Tolay görüşmeyi Aralık 2009’da Gaziantep’de gerçekleştirmiştir.

²⁸³ Didem Danış, *İstanbul’daki Iraklı Göçmenlerin Parçalı Eklemlenme Sürecinde Toplumsal Ağlar*, s.211.

vatandaşlık alabilen Türkmenler 2003 sonrası ikamet izni almada bile ciddi zorluklarla karşılaşmışlardır.²⁸⁴

Türkiye Devleti'nin doğu ve güneyinden gelen göçmen gruplarına dair yapılan son yasal düzenleme ise Suriye göçüyle birlikte yürürlüğe konan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun olmuştur. Kitlesel olarak artan göç hareketine karşılık hükümet, 2001 Avrupa Geçici Koruma Yönergesi'ne başvurmuş ve Ekim 2011'den itibaren Suriyelilere "geçici koruma" statüsü verilmiştir.²⁸⁵ Avrupa Birliği tarafından hazırlanan Geçici Koruma Yönergesinde; "silahlı çatışmadan veya yaygın şiddetten kaçan, sistematik ve genel insan hakları ihlalleri ciddi riski altında veya kurbanı olan kişilere geçici koruma statüsü verilir"²⁸⁶ ifadesi yer almaktadır. 2013 yılında USAK (Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu) tarafından hazırlanan "Suriyeli Mülteciler Krizi ve Türkiye Sonu Gelmeyen Misafirlik" adlı raporda, Suriyelilerin adlandırılmasında bir "kafa karışıklığı" olduğuna değinilmiştir. Raporu hazırlayan araştırma ekibi devlete yüklediği sorumlulukları ve hukuki anlamları birbirinden farklı olan "mülteci," "geçici koruma altındaki bireyler" ya da "misafir" şeklinde farklı tanımlamalarla karşılaştıklarını dile getirmiştir.²⁸⁷

1994 yönetmeliği ile yürütülen "geçici koruma" Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle de yasal olarak da dayanak kazanmıştır. Geçici koruma, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 91 inci maddesinde şu şekilde yer almaktadır: "Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir."²⁸⁸

Suriyelilerle ilgili bir diğer üzerinde durulması gereken nokta ise çalışma izini uygulamalarıdır. Devlet, geçici koruma kimlik kartı olan ya da ikamet izni olan

---

²⁸⁴ Didem Danış, *İstanbul'daki Iraklı Göçmenlerin Parçalı Eklemlenme Sürecinde Toplumsal Ağlar*, s.213

²⁸⁵ Osman Bahadır Dinçer ve diğerleri, **Suriyeli Mülteciler Krizi ve Türkiye Sonu Gelmeyen Misafirlik**, USAK & Brookings Enstitüsü, Kasım 2013, s.31.

²⁸⁶ Nuray Ekşi, "Türkiye'de Bulunan Suriyelilerin Hukuki Statüsü", **Legal Hukuk Dergisi**, C.10, S.119, 2012, s.6.

²⁸⁷ Dinçer ve diğerleri, s.31.

²⁸⁸ İçişleri Bakanlığı, http://www.goc.gov.tr/icerik3/yabancilar-ve-uluslararasi-koruma-kanununda-gecici-koruma_409_558_1098 (29.10.2018).

Suriyelilere çalışma izni alma hakkı tanımıştır. Hukuken mümkün olan çalışma iznini almak fiilen uzun zaman, emek ve para gerektirdiğinden külfetli olarak görülmektedir. Bu nedenle işverenler çalışma izni başvurusu yapmakta isteksiz davranmaktadır. Demek oluyor ki Suriyeliler, gayriresmî/kayıt dışı ekonomide, suiistimal ve istismara karşı açık bir şekilde iş bulmak zorunda kalıyorlar.²⁸⁹ Bu sebeple, hükümetin Suriyelilerle ilgili kapsayıcı bir politika uyguladığını söylemek güçtür.

2.2.1.4. Farklı Düzensiz Göçmen Gruplarına Yönelik Politikaların Kısa Bir Değerlendirmesi

Türkiye'nin Doğu Bloku, Ortadoğu ve Asya üzerinden gelen düzensiz göçmenlere yönelik uyguladığı politikalar birbirinden farklı özellikler gösterse de benzer yanları da vardır.

Örneğin bir benzerlik, iki farklı düzensiz göçmen grubu için de göç politikalarının milliyetçi bir yaklaşımla düzenlenmesidir. Türkiye'nin göç rejiminde, 1934 tarihli ilk İskan Kanunu'ndan başlayarak günümüze kadar “Türk soyundan” olanlara ayrıcalık tanındığını görüyoruz. Toksöz ve diğerlerine göre,

Türk soylu ve Türk kültürüne sahip gruplara öncelik tanınması, çalışma izinlerinin verilmesinden vatandaşlığa kabule kadar uzanan geniş bir yelpazede kolaylık sağlanması, bunların dışında kalanlar açısından ayrımcılık yaratacak uygulamalara yol açmaktadır. Farklı gruplara farklı kriterler uygulamak, belirli grupları zorlaştırıcı kriterlere tabi, diğerlerini muaf tutmak, zorlaştırıcı kriterlere tabi olanların kayıt dışı istihdamıyla sonuçlanmaktadır. Bu nedenle, Türkiye parçalı ve gruplara göre farklılaşan göç politikalarından bütünsel göç politikalarına geçmelidir. Tüm göçmen işçilere yerli işçiler ile aynı politika uygulanmalı ve göçmenlerin yerli işgücünün yararlandığı tüm haklardan yararlanması sağlanmalıdır.²⁹⁰

Ayrımcılığa neden olan bir kriter ise Türkiye'nin sığınma politikasında karşımıza çıkar. Türkiye sıkça eleştiri olsa da sadece “Batısından gelenlere” mülteci statüsü vermektedir. Batısı dışındaki herhangi bir bölgeden gelenler sığınmacı olarak Türkiye'de kalabilmekteydi. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'yla sığınmacı kavramından vazgeçilip, “şartlı mülteci” ve “ikincil koruma” gibi statülerle her ne kadar korumanın sınırları genişletilmiş olsa da mülteci statüsü edinme hakkının sadece

²⁸⁹ Dinçer ve diğerleri, s.31.

²⁹⁰ Toksöz, Erdoğan ve Kaşka, s.149.

Batıdan gelenlere tanınması sığınmacılar ve göçmenler açısından ayrımcılığa neden olan bir noktadır. Tüm göçmenlere ve sığınmacılara eşit haklar tanıyan bir politika geliştirilmesi gerektiği zaman zaman gündeme gelmektedir. Danış'ın da belirttiği gibi;

Devletin kurumlarını düzenleme işlevi, göçmenlerin yasal statü kazanmasını etkilediği için, belirleyici bir farklılaşma yaratır. Yasal göçmenler ya da mülteci statüsü kazanmış kişilerin aksine düzensiz konumdaki yabancılar kendilerini kamusal alanda tedirgin ve güvencesiz hissederler.²⁹¹

Göç politikalarını incelerken, politikaların “göçmen istihdamını önleyici mi yoksa ucuz işgücünü teşvik edici mi?” olduğu sorusu üzerinden bir değerlendirmede bulunmakta yarar vardır. Önceki başlıklarda incelenen düzensiz göçmen gruplarına baktığımızda her grubun Türkiye’de işgücü piyasasına girdiğini görüyoruz. Yapılan düzenlemeler daha çok çalışacakları alanları ve süreleri kısıtlayıcı özelliktedir. Bu nedenle, “düzenleyici kurumların başlıcası olarak devletin müdahalesi, göçmenlerin işgücü piyasasına girişini de etkilemekte ve göçmenlerin kayıt dışı ve güvencesiz işlere itilmesine neden olmaktadır.”²⁹² Akpınar da devletin göçmen işgücünü önlemeye yönelik politikalarını ucuz göçmen emeğini önleyici politikalar olarak değil, göçmen işgücünün emeğine olan talebin karşılanmasına hizmet eden bir kontrol aracı olarak görmektedir.²⁹³

Eder “*Moldovyalı Yeni Göçmenler Üzerinden Türkiye’deki Neoliberal Devleti Yeniden Düşünmek*” adlı makalesinde²⁹⁴ sınır geçmekten, pasaport kontrolüne, çalışma izinlerinden, oturma izinlerine dek devlet ya da devlet iktidarını kullananların belirleyici rol oynadığını belirtmektedir. Moldovyalı göçmen kadınlar özelinde yaptığı çalışmada kanun uygulayıcı olarak devleti üç farklı yüzüyle ele almıştır. Kolaylaştırıcı, eyleyici devlet, zorlayıcı, zor kullanan devlet ve kayıt dışı devlet.²⁹⁵

Devletin kolaylaştırıcı, eyleyici rolü kendini uygulamada esnek vize politikaları, ülkeler arasında seyahatleri kolaylaştıran ikili anlaşmalar olarak gösterir.

²⁹¹ Danış, *İstanbul’daki Iraklı Göçmenlerin Parçalı Eklemlenme Sürecinde Toplumsal Ağlar*, s.215.

²⁹² Danış, *İstanbul’daki Iraklı Göçmenlerin Parçalı Eklemlenme Sürecinde Toplumsal Ağlar*, s.215.

²⁹³ Taner Akpınar, “Uluslararası Kaçak İşgücü Göçlerine Yönelik Politikalar”, **Çalışma ve Toplum**, 2011/3, s.209.

²⁹⁴ Mine Eder, “Moldovyalı Yeni Göçmenler Üzerinden Türkiye’deki Neoliberal Devleti Yeniden Düşünmek”, **Toplum ve Bilim**, s.108, 2007, s.a.129-142.

²⁹⁵ Eder, s.135-136.

“Devlet kolaylaştırıcı vizyonunu, açtığı kapıyı isterse kapatabilir. Bu ekonomik, siyasi, ideolojik bir tercihtir.”²⁹⁶

Zorlayıcı, zor kullanan devleti ise Eder aynı zaman da “kontrol ediyor gibi” yapan devlet olarak görür. “Kontrol mekanizması olarak devletin uyguladığı yöntem sınır dışı etmektir. Polisin sınır dışı etme yetkisini kullanma şekli devletin kendi gücünü keyfi, rastgele biçimde uyguladığı bir alan yaratmıştır. Polisin zor kullanımı, fiziksel ve psikolojik tacizi, rüşvet gibi”.²⁹⁷

Eder’in kanun uygulayıcı olarak devleti üç farklı yüzüyle ele aldığı çalışmasında devletin bir diğer yüzü de kayıtdışı devlettir. Devlet görevlileri kimi zaman göçmenlerin enformel olarak giriş-çıkışlarına, enformel şekilde işgücü piyasasına dahil olmalarına göz yumarak “kayıtdışı devlet” rolüne bürünmektedir.

*Devletin kayıt dışı rolü sözde “devlet dışı” aktivitelerdir. Polisin kayıt dışılıkta ve yeni göçmenlerin giriş çıkışında, kendi hissesini aldığı sürece kolaylaştırıcı rol oynadığını söylemek mümkün. Devlet aslında “devlet dışı” aktivitelerin organik bir parçası haline gelerek kendi egemenliğini ve kısmi kontrolünü yeniden üretebilmektedir.*²⁹⁸

Devletin bu alandaki kısıtlayıcı politikaları, Türkiye’de buldukları müddetçe çalışmak zorunda olan düzensiz göçmenlerin emeğinin, işverenler tarafından sömürülmesine olanak sağlamaktadır. Bu da Türkiye’de kaldıkları süre boyunca zor yaşam ve çalışma şartlarıyla mücadele etmek zorunda kalmaları demektir.

Bu bölüme son verirken, küreselleşmeyle birlikte artan göç hareketleri ve çeşitliliğine karşın kısıtlanan insan hareketliliğinin ve geliştirilen politikaların milliyetçi bir çizgide devam etmesinin hem göç yolculuğu süresince hem de göç edilen ülkede göçmenlerin hayatlarını riske soktuğunu belirtmek gerekmektedir.

Aynı zamanda ülkelerin göç politikalarında uluslararası kurumların etkisi de oldukça güçlüdür. Özellikle 2000 sonrası dönemde Türkiye’nin görel olarak katılan göç politikaları AB ile ilişkileri doğrultusunda şekillenmiştir.

---

²⁹⁶ Eder, s.137.

²⁹⁷ Eder, s.137-139.

²⁹⁸ Eder, s.140.

Türkiye'ye yönelik uluslararası göçün dili, rengi, geldiği coğrafya ne kadar farklı olsa da, düzensiz göçmen gruplarına uygulanan politikalar uygulamada farklılık gösterse de göç politikaları özünde düzensiz göçmenleri düzenli hale getirmeyi kabul etmeyen ve hem sosyal hayatta hem de iş hayatında enformel alana iten politiklardır.

Doğu Bloku ve Orta Doğu ve Asya'dan gelen düzensiz göçmen gruplarını inceledikten sonra tezin üçüncü ve son bölümünde Afrikalı düzensiz ve transit göçmenler incelenmeye çalışılacaktır.

3. TÜRKİYE’DE AFRİKALI TRANSİT GÖÇMENLER

Afrika kıtası, 2017 yılı verilerine göre 1.256 milyar kişi ile kıtalara göre nüfus dağılımında dünya nüfusunun %16,6’sını barındırmaktadır.²⁹⁹ BM Ekonomik ve Sosyal İşler Departmanı’nın 2030, 2050 ve 2100 projeksiyonlarına göre Afrika nüfusu Asya nüfusuna yaklaşmaktadır. Bu veriye göre Asya ve Afrika kıtalarının önümüzdeki yıllarda toplam dünya nüfusunun %80’inden fazlasına ev sahipliği yapması öngörülmektedir.³⁰⁰ Afrika kıtası aynı zamanda açlık, susuzluk, çatışma gibi sorunları da içinde barındıran bir coğrafyadır. Kalabalık nüfusu ve kıtanın şartları göz önüne alındığında Afrika ülkelerinden hem günümüzde hem de gelecekte ciddi bir sığınmacı ve düzensiz göçmen göçünün yaşanacağını söylemek mümkündür.

Türkiye, Afrika kıtasından kaynaklanan göç hareketlerinde, günümüz itibariyle niceliksel olarak diğer ülkelerden gelen göçmenlerle karşılaştırıldığında büyük sayılarla olmasa da hedef ülkelerden bir haline gelmiş durumdadır; başka bir deyişle Türkiye Afrika ülkelerinden gelen göçmenlere ev sahipliği yapan ülkelerden biridir. Göç çalışmaları açısından ise Afrika göçü son yıllarda az sayıda da olsa araştırmalara konu olmaya başlamıştır.

Tez kapsamında toplumsal tabakalaşmanın sınıf, toplumsal cinsiyet, etnisite gibi önemli eksenlerinden biri olan “ırk” ya da daha doğru bir terminoloji ile söyleyecek olursak “siyahlık/beyazlık” kavramına ve olgusal karşılığına doğrudan değinilmeyecek olsa da Afrikalı düzensiz/transit göçmenlerin Türkiye’de karşılaştıkları en temel sorunların başında deri renkleri nedeniyle uğradıkları kötü muamele ve ayrımcılığın geldiğini belirtmek gerekir. Bu nedenle Afrika göçü üzerine yapılan çalışmalarda örneğin Barış Ünlü’nün “Türklük Sözleşmesi”³⁰¹ adlı çalışmasında incelediği konu olan beyazlığın ve siyahlığın nasıl birlikte oluştuğu konusu Türkiye’deki Afrikalı göçmen gruplarının analiz edilmesinde son derece önemlidir. Ünlü’nün vurguladığı gibi,

²⁹⁹ İNSAMER, Afrika’nın Geleceği: bir Nüfus Analizi, http://insamer.com/tr/afrikanin-gelecegi-bir-nufus-analizi_860.html (02.12.2018).

³⁰⁰ İNSAMER, Afrika’nın Geleceği: bir Nüfus Analizi, http://insamer.com/tr/afrikanin-gelecegi-bir-nufus-analizi_860.html (02.12.2018).

³⁰¹ Barış Ünlü, “Türklük Sözleşmesi”, Ayrıntı Yayınları, 6. Baskı, Ankara, 2019.

Beyazlık Çalışmaları'nın en önemli kavramlarından biri imtiyazdır. İmtiyaz, kişinin mensubu olduğu ırk, toplumsal cinsiyet ve sınıf sayesinde elde ettiği ve kuşaklar boyunca da yeniden ürettiği maddi ve psikolojik avantajları ifade eder. Beyazlığın getirdiği güçler ve imtiyazlar, siyahlığın getirdiği imtiyazsızlık ve güçsüzlük sayesinde vardır.³⁰² Afrikalı göçmenlerin de toplumsal hayatta ya da iş hayatında karşılaştıkları ayrımcılıkların ve kötü muamelenin temelinde göçmen olmanın dışında, beyazlık'a dair edinilmiş imtiyazların yattığı gözardı edilmemelidir.

Tezin bu üçüncü ve son bölümünde, çalışmamızın ana konusunu oluşturan Türkiye'deki Afrikalı göçmenler/transit göçmenler üzerine yoğunlaşılacaktır. Bu bölümde ilk olarak Afrikalı göçmenler hakkında kullanılacak bilgi kaynakları üzerinde duracak, Afrika kıtası hakkında kısa bilgi vereceğiz. Ardından, tarihsel olarak Afrika'dan Türkiye'ye göç hareketlerinin temel özelliklerini kısaca aktarmak istiyoruz. Üçüncü olarak Afrika üzerinden gelen Türkiye'ye gelen düzensiz göçmenlerin göç etme nedenlerine, işgücü piyasasındaki durumlarına, ardından Afrikalı düzensiz göçmenlere yönelik uygulanan politikalara yer vereceğiz. Bu bölümde son olarak ise bu tez çalışmasının konusu olan Afrikalı transit göçmenlerin göç yolculukları, sınır deneyimleri, İstanbul'daki hayatları ve geleceğe dair beklentileri hakkında mevcut araştırmalara dayanarak bir çerçeve çizilmeye çalışılacaktır.

3.1. Tezde Kullanılan Bilgi Kaynakları

Başlarken Türkiye'de Afrika göçüne dönük ilginin ve bu konuda üretilen bilginin niteliğinden söz etmek faydalı olacaktır. Afrikalı göçmenlerle ilgili internet üzerinden hızlı bir araştırma yapıp, arama motoruna "Türkiye'de Afrikalı Göçmenler" yazıldığında Afrikalı göçmenlerle ilgili ilk haberlere 2001 yılında yer verildiği görülür. Dolayısıyla Afrika göçüne olan ilginin tarihi de oldukça yenidir.

Afrikalı göçmenlerle ilgili sayısal verilere, diğer ülkeler için olduğu gibi, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Emniyet Genel Müdürlüğü, Aile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve Türkiye İstatistik Kurumu istatistiklerinden ulaşılabilir. Göç

---

³⁰² Ünlü, s.35.

İdaresi Genel Müdürlüğü, düzensiz göç istatistiklerinde ilk on ülkeye dair verileri paylaşmaktadır. İlk on ülke içinde de Afrika ülkeleri bulunmamaktadır. İçduyugu ve Biehl “Türkiye’ye Yönelik Göçün Değişen Yörüngesi” adlı makalelerinde bu konuya dikkat çeker. Uluslararası göçle ilgili verilerin yetersiz olduğuna ve Türkiye’ye kimlerin neden, nasıl, hangi ülkeden geldiğine ve hangi ülkeye gittiğine dair ayrıntılı bilgiye ulaşmanın mümkün olmadığını belirtir.³⁰³ İstatistiki bilginin bir kaynağı da Emniyet Genel Müdürlüğü’dür. Emniyet Genel Müdürlüğü çalışma ve ikamet izinleri ile ilgili bilgiler sağlamakta, düzensiz göç hakkında ise tutuklanan düzensiz göçmenlerin geldikleri ve tutuklandıkları yıl bilgilerini sunmaktadır. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı istatistiki verileri derleyen kurumlardan biridir ve göçmenlerin Türkiye’deki çalışma izinleri hakkında veri sunmaktadır. Tez kapsamında kullanılacak olan bir diğer nicel veri kaynağı olan TÜİK istatistiklerinde de Afrika ülkelerine dair detaylı bilgiye ulaşmak mümkündür. TÜİK verilerinden yararlanarak Afrika ülkelerinde 1996-2017 yılları arası giriş çıkış yapan Afrika kıtasından gelen ziyaretçi sayıları hakkında bilgi derlenmiştir.

Türkiye’nin hem transit bir göç ülkesi haline geldiği hem de hedef ülke olduğu çalışma kapsamında daha önce belirtilmişti. Ancak Türkiye’de transit göç/göçmenlere dair araştırmalar oldukça yetersizdir. Tezin bu bölümünde transit göç ve Türkiye’deki Afrikalı transit göçmenler konusunda yukarıda belirtilen istatistik verilerin yanı sıra genel olarak Afrikalı göçmenler, özel olarak da Afrikalı transit göçmenler hakkında saha araştırmasına dayalı akademik çalışmalardan yararlanılacaktır. Bu araştırmalar aşağıda “Türkiye’de Afrikalı Transit Göçmenler” alt-başlığı altında ayrıntılı olarak tanıtılacaktır. Türkiye’deki Afrikalı düzensiz/transit göçmenler ağırlıklı olarak Sahra-Altı Afrika ülkelerinden gelmektedir. Tez kapsamında yararlanılacak olan kaynaklar da Sahra-Altı Afrika ülkelerinden gelen göçmen gruplarını araştırmaktadır.

3.2. Afrika Ülkeleri Hakkında Kısa Bir Bilgi

Afrikalı göçmenlerin ele alınacağı bu bölümde öncelikle Afrika’nın coğrafi konumuna, Afrika ülkelerine ve nüfus özelliklerine değinmek istiyoruz.

---

³⁰³ İçduyugu ve Biehl, s.12-13.

Afrika kıtası, dünya topraklarının yüzde yirmilik bir kısmını kapsayan dünyanın üçüncü büyük kıtasıdır.³⁰⁴ Yukarıda da belirtildiği gibi, 2017 verilerine göre dünya nüfusunun da %16,6'lık oranına tekabül etmektedir.³⁰⁵ Kıtanın tarihinde meydana gelen, sömürgecilik, köleleştirme, salgın hastalıklar, iç savaş hem kıtadan göçe neden olurken hem de kıtadaki nüfusun düşme sebebi olmuştur. İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (İNSAMER), “Afrika'nın Geleceği: Bir Nüfus Analizi” raporunda, 1950'den sonra özellikle Afrika kıtasında yoğun bir nüfus artışının görüldüğünü belirtir. Bu değişimin nedeni olarak da sömürgeciliğin sona ermesine ve sağlık koşullarında sağlanan iyileşmelere işaret eder.³⁰⁶ Afrika 1950 yılında 229 milyonla, dünya nüfusunun %9'lük bir oranına sahipken 2017 yılında bu oran 1.256 milyarla yaklaşık iki kat artmıştır.

Kıta nüfusunun bir diğer özelliği de genç nüfusun ağırlıklı olmasıdır. İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (İNSAMER)'nin raporuna göre, kıtadaki yaş ortalaması dünya ortalamasının çok altındadır. 2017 yılında doğurganlık oranında dünya ortalaması kadın başına 2,4 seviyesinde iken bu oran Afrika'da ortalama 4,7 seviyesindedir. Bu durumun doğal bir sonucu olarak Afrika nüfusu dünya ortalamasına göre iki kat hızlı artmaktadır. 0-14 ve 15-24 yaş grubu kıtanın toplam nüfusunun %60'ına denk gelmektedir.³⁰⁷

Nüfus artışının yanısıra, kıtada devam eden çatışmalar ve yoksulluk, iş ve eğitim fırsatlarının azlığı göçe neden olan faktörlerdir. “Kuzey Afrika ülkeleri üzerinden gerçekleşen göçmen akışı Avrupa'yı hedeflerken Kızıl Deniz ve Aden Körfezi üzerinden gerçekleşen göçmen akışı ilk etapta Ortadoğu ülkelerini hedef almaktadır.”³⁰⁸

Şekil 1'deki Afrika haritasından da izleneceği gibi Afrika kıtasında bağımsız 54 ülke bulunmaktadır. Ayrıca Birleşmiş Milletler tarafından tanınmayan iki, çeşitli

³⁰⁴ <https://www.mapsofworld.com/africa/> (10.03.2018)

³⁰⁵ **İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (İNSAMER)**, “Afrika'nın Geleceği: Bir Nüfus Analizi”, http://insamer.com/tr/afrikanin-gelecegi-bir-nufus-analizi_860.html (18.03.2018).

³⁰⁶ **İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (İNSAMER)**, “Afrika'nın Geleceği: Bir Nüfus Analizi”, http://insamer.com/tr/afrikanin-gelecegi-bir-nufus-analizi_860.html (18.03.2018).

³⁰⁷ **İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (İNSAMER)**, “Afrika'nın Geleceği: Bir Nüfus Analizi”, http://insamer.com/tr/afrikanin-gelecegi-bir-nufus-analizi_860.html (18.03.2018).

³⁰⁸ **İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (İNSAMER)**, “Afrika'nın Geleceği: Bir Nüfus Analizi”, http://insamer.com/tr/afrikanin-gelecegi-bir-nufus-analizi_860.html (18.03.2018).

Avrupa ülkelerinin sömürgesi altında olan ise sekiz ülke bulunmaktadır.³⁰⁹ Bu tez kapsamında daha çok, Afrika kıtasının büyük bölümü kapsayan Sahra-Altı Afrika ülkelerini inceleyen çalışmalar kaynak olarak kullanılacaktır. Türkiye'ye göç veren ülkeler de ağırlıklı olarak, Sahra-Altı Afrika ülkeleridir.

Sahra-Altı Afrika ülkeleri, Sahra Çölü'nün güneyinde kalan ülkeleri ifade eder. Bu bölgede kalan Sudan haricindeki diğer ülkelerin tamamı Sahra-Altı Afrika ülkeleri olarak geçer.³¹⁰ T.C. Dışişleri Bakanlığı internet sitesinde Sahra-Altı Afrika ülkeleri sıralanmaktadır: Angola, Güney Afrika, Benin, Botswana, Burkina Faso, Burundi, Cibuti, Çad Cumhuriyeti, Ekvator Ginesi, Eritre, Etiyopya, Fildişi Sahili, Gabon, Gambiya, Gana, Gine, Gine Bissau, Güney Sudan, Kamerun, Kenya Komorlar Birliği, Kongo Cumhuriyeti, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Lesotho³¹¹

---

³⁰⁹ <https://www.diplomasi.net/kategori/dunya/afrika/> (02.12.2018).

³¹⁰ <http://ortadogugunlugu.blogspot.com.tr/2010/05/sahra-alti-afrika-ulkeleri.html> (10.03.2018).

³¹¹ **T.C. Dışişleri Bakanlığı**, <http://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?12d61ad6-534f-4961-a432-f8b94b5c2cef>, (10.03.2018).

Şekil 1: Afrika Haritası

Kaynak: <https://www.mapsofworld.com/africa/> (erişim tar: 10.03.2018)

3.3. Türkiye'ye Afrika Göçünün Tarihi

Afrika kıtasının tarihine baktığımızda, köleleştirme, sömürgecilik, iç savaş ve çatışma, bağımsızlık mücadeleleri ve göçler tarihi olduğunu görürüz. Yukarıda da bahsedildiği gibi, kıtada etkisini sürdüren çatışmalar, açlık, kuraklık, salgın hastalık birer göç etme nedenidir.

Afrika'dan Türkiye'ye göç yeni karşılaşılan bir göç hareketi değildir. Şaul da günümüzdeki Afrika göçünün yapısı itibariyle yeni olduğunu ancak göç hareketinin tarihte ilk olmadığını belirtir.³¹²

Mahir Şaul “*Geçmişten Bugüne Siyah Afrika'dan Türkiye'ye Göçler: Kölelikten Küresel Girişimciliğe*” adlı çalışmasında Afrika'dan Osmanlı topraklarına getirilen köleler ya da çok az sayıda olan özgür Afrikalılara dair bilgi aktarır. 21. yüzyılda Türkiye'ye Afrikalı göçünü özetleyerek çalışmasını sonlandırır.

Şaul'un çalışmasında, Sahra-Altı Afrika'dan, 16. yüzyıl başında, Osmanlı topraklarına başlayan göçün Birinci Dünya Savaşı sırasında sekteye uğrayana kadar devam ettiğini belirtir. Ancak bu göç hareketi gönüllü değil, daha çok köleleştirme, insanları zorla göç ettirme şeklindeydi.³¹³ Bu şekliyle de eski Afrika göçü, günümüzdeki Afrika göçünden ayrılmakta ve aralarında bir neden-sonuç ilişkisi bulunmamaktadır.³¹⁴

16. yüzyılda, Avrupalı devletler tarafından Afrika'ya yönelik sömürgecilik hareketleri başlamıştır. Afrika üzerinden bu dönemde yapılan en önemli ticaret köle ticaretidir. Afrika kıtasında köle ticareti sadece Avrupalı devletler ile sınırlı kalmamış, Afrika kıtası üzerinden Kuzey ve Güney Amerika'ya da köle ticareti gerçekleşmiştir.³¹⁵

Osmanlı Devleti de 16. yüzyılda Afrika kıtasına deniz seferleri düzenlemiş, bugünkü Eritre, Somali, Cibuti, Etiyopya Osmanlı toprağı olmuş ve bu bölgede Habeş Vilayeti kurulmuştur.³¹⁶

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Afrikalı köle nüfusu, 19. yüzyıla gelindiğinde ciddi bir orana yükselmiştir. Şaul, bunun Osmanlı Devleti'nin komşu rakipleriyle güç dengesine erişmesine ve Afrika kıtasında yaşanan sömürgecilik faaliyetlerine göre şekillendiğini belirtir. Osmanlı Devleti, kölelerin çoğunu seferlerde ve sınır savaşlarında ele geçiriyordu. Köle nüfusu, daha çok Balkanlar ve Doğu Avrupa'dan gelmekteydi.

---

³¹² Mahir Şaul, “*Geçmişten Bugüne Siyah Afrika'dan Türkiye'ye Göçler: Kölelikten Küresel Girişimciliğe*”, **Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Göçler**, Der. M. Murat Erdoğan, Ayhan Kaya, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Haziran 2015, s.77.

³¹³ Şaul, s.77.

³¹⁴ Şaul, s.77.

³¹⁵ Numan Hazar, **Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Türkiye İlişkileri**, USAK Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2011, s.9.

³¹⁶ Hazar, s.1.

Zaman içinde siyasi ilişkilerdeki dengeler ve deniz ticaretinin gelişimiyle Afrika kıtasına da yönelmiştir.³¹⁷

Osmanlı İmparatorluğu için Afrika bir köle rezervi olması dışında ayrıca bir altın rezerviydi. Büyük Sahra'dan gelen altınlar, Trablusgarp ve Cezayir vilayetlerinden İstanbul'a getirilmekteydi.³¹⁸ “Aynı zamanda hem Osmanlı topraklarına hem de Avrupa ve Amerika kıtasına kitap cildi ve terlik yapımında kullanılan keçi derisi, fildişi, deve kuşu tüyü gibi ürünler de ihraç ediliyordu.”³¹⁹

Şaul 19. yüzyılda gelindiğinde Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde yarım milyona yakın siyah Afrikalı köle olduğunu belirtir ve bunun da o zamanların demografisi için büyük bir göç hareketi olduğuna vurgu yapar.³²⁰

19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Afrikalı nüfus sadece kölelerden oluşmuyordu. Hatırı sayılır büyüklükte, köle olmayan siyah bir Afrikalı nüfus da vardı. Bunda Osmanlı Devleti'nin yayınladığı köle ticaretini yasaklayan anlaşmaların etkisi vardır. Ancak ilk olarak 1847 yılında imzalanan bu köleliği yasaklayıcı anlaşmalar kapsayıcı nitelikte değildi. Örneğin, tek bir bölgeden gelen köleleri özgürleştiren ya da anlaşma tarihi itibarıyla Osmanlı topraklarına getirilen köleleri serbest bırakan anlaşmalardı. Önceki tarihte gelen köleler ya da Osmanlı topraklarındaki tüm köle nüfusuna yönelik düzenlemeleri içermemekteydi. Bu anlaşmalar Cumhuriyetin kuruluşuna kadar uygulamada kalmış, Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte şer'i hukukun kaldırılmasıyla köle ticareti de son bulmuştur.³²¹

16. yüzyılda Avrupalı devletler tarafından köle ticaretiyle sömürülmeye başlamış olan Afrika kıtası, Avrupalı devletlerce kağıt üzerinde paylaşılmış ve kıtadaki sömürgecilik faaliyetlerine devam edilmiştir. Kıta günümüzde, İkinci Dünya Savaşı'nı

---

³¹⁷ Şaul, s.82.

³¹⁸ Hazar, s.9.

³¹⁹ Şaul, s.87.

³²⁰ Şaul, s.94.

³²¹ Şaul, s.100-106.

takiben sömürgeci yönetimlerden kurtulup bağımsızlıklarını kazanmaya başlayan ülkelerden oluşmaktadır.³²²

3.3.1. Afrika-Türkiye İlişkileri

Türkiye-Afrika ilişkilerinin gelişme süreci T.C. Dışişleri Bakanlığının internet sayfasında aktarılmıştır. Afrika ülkeleriyle ekonomik iş birliğinin oluşturulduğu ve güçlendirilmeye çalışıldığı bu sürece kısaca değinilecektir.

“Cumhuriyetin kuruluşundan 1998 yılına kadar uzanan zaman aralığında Soğuk Savaş, siyasi ve ekonomik imkânlar gibi nedenlerle Afrika ülkeleriyle ilişkilerimiz alt seviyede kaldığı dönem olarak aktarılır. 1998 yılında Afrika Eylem Planı'nın kabul edilmesiyle Türkiye'nin Afrika'ya yönelik ilgisi artmış, ticaret hacminin arttırılmasını teminen teşvikler ve yeni tedbirler uygulanmaya başlanmıştır. 2005 yılı “Afrika Yılı” ilan edilmiş, yeni Büyükelçilikler açılması planlanmış ve ilki 2008 yılında ikinci 2014 yılında olmak üzere Ortaklık Zirveleri düzenlenmiştir. Zirvelerde “sürdürülebilir bir kalkınmanın ve bütünleşmenin güçlendirilmesi için yeni bir ortaklık modeli” vurgusu yapılmıştır.”³²³

2009-2015 yıllarını kapsayan 6 yıllık dönem içinde Türkiye ve Afrika'da karşılıklı olarak büyükelçilikler açılmıştır.

“Türkiye-Afrika ilişkilerini güçlendirme kapsamı adına Afrika ülkelerinde ve Türkiye'de Büyükelçiliklerin sayısı da arttırılmıştır. 2009 yılında Tanzanya ve Fildişi Sahili'nde, 2010 yılında Kamerun, Gana, Mali, Uganda, Angola ve Madagaskar'da, 2011 yılında Zambiya, Mozambik, Moritanya, Zimbabve, Güney Sudan, Somali ve Gambiya'da, 2012 yılında Nijer, Namibya, Burkina Faso ve Gabon'da, 2013 yılında Çad, Gine, Eritre ve Cibuti'de Büyükelçilikleri açılmıştır. 2014 yılında ise Kongo Cumhuriyeti, Ruanda, Botsvana ve Benin'de Büyükelçiliklerin açılmasıyla sayı 39'a yükselmiştir. Afrika'da ise, 2008 yılında Somali, 2010'da Gambiya ve Moritanya, 2011'de Uganda ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti, 2012 yılında Angola, Kenya, Cibuti, Nijer, Güney Sudan ve Gana, 2013 yılında Ruanda, Gine, Kongo, Benin, Fildişi Sahili, 2014 yılında Zambiya, Burkina Faso, Mali ve Burundi, 2015 yılında ise Çad Büyükelçiliğinin açılmasıyla 31'e yükselmiştir.”³²⁴

Türkiye ile Afrika ülkeleri arasında vize muafiyeti anlaşmalarının imzalanması büyükelçilikler açılmasından sonraki diğer adımdır.

“Afrika ülkeleriyle öncelikli olarak diplomatik ve resmi pasaportlara vize muafiyeti öngören anlaşmalar imzalanmaktadır. 17 SAGA (Sahra Çölü'nün güneyindeki

³²² Elem Eyrice Tepecklioğlu “Afrika Kıtasının Dünya Politikasında Artan Önemi ve Türkiye Afrika İlişkileri”, *Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi*, Cilt1 Sayı 2, 2012, s. 61. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/65/1667/17783.pdf> (18.03.2018).

³²³ T.C. Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> (25.03.2018).

³²⁴ T.C. Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> (25.03.2018).

ülkeler) ülkesiyle diplomatik pasaportlara, 3 SAGA ülkesiyle ise resmi pasaportlara vize muafiyeti öngören anlaşma imzalanmıştır. Diğer taraftan, Afrikalı iş insanlarına yönelik yürütülen vize kolaylığı çalışmaları kapsamında, THY ile seyahat eden SAGA³²⁵ ülkeleri iş insanlarından geçerli Schengen, İngiltere veya ABD vizesi hamili olanlara, 20 Nisan 2011 tarihinden başlayarak Atatürk Havalimanı hudut kapısında 30 güne kadar ikamet süreli tek giriş vizesinin verilmesine başlanmıştır. Aynı kapsamda Afrika ülkeleri e-vize uygulaması kapsamına da alınmıştır. THY'nin Afrika'ya uçuşlarının sayısının artırılması teşvik edilmektedir.”³²⁶

Afrika-Türkiye ilişkileri açısından bir başka önemli gelişme, Aralık 2008'de çalışmalarına başlayan, kuruluş amaçlarını Türkiye'de Afrika kıtasını tanıtmak ve akademik olarak incelemek olarak açıklayan ve Türkiye'de Afrika üzerine çalışmalar yapan ilk kurum olan Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezidir (AÇAUM). AÇAUM'un yürüttüğü çalışmalar Afrika ve Afrikalı göçmenlerin akademik olarak ele alınmasına katkı sunması açısından önemlidir. Merkezin vizyonu, kıtaya ilgili bilimsel araştırmalar yapmak ve yayınlamak, bu konuda uzman araştırmacılar yetiştirmek, Afrika kıtasıyla ilgili uluslararası seminerler ve akademik bağlantılar geliştirmeye çalışmak olarak belirtilmiştir.³²⁷ Merkezin faaliyetleri akademik literatüre katkı sunması dışında, Türkiye'de Afrika kıtasını görünür kılması açısından da önemlidir.

“Cumhuriyetin kuruluşundan sonra Afrika kıtasından Türkiye'ye yönelik yeni göç hareketi 1990'ların sonlarında başlar. Bu gelişme Afrika ülkeleriyle artan eğitim ve diplomasi ilişkilerinin ve Türkiye'nin bölgesel iktisadi konumundaki değişimin hem ürünü hem de göstergesi sayılabilir.”³²⁸ Bu yeni göçün öncüleriyse, 1980'li yıllarda, İslami Kalkınma Bankası'nın burslarından yararlanarak Türkiye'ye gelen üniversite öğrencileridir. 1980'li yıllarda kurulmaya başlayan bu ağ üzerinden aileleri ve tanıdıkları başka Afrikalı gençleri, masrafları kendileri karşılayarak Türkiye'ye göndermiştir. Şaul bu üniversite öğrencilerinin, zamanla büyüyen Afrikalı göçüne katkısının, “zincirleme göç” denen sürecin ilk halkaları olarak ve kendilerinden sonra

---

³²⁵ T.C. Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/data/ENFORMASYON/SAGA%20%C3%BClkeleri%20listesi.pdf> (25.03.2015).

³²⁶ T.C. Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> (25.03.2015).

³²⁷ Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi (AÇAUM) http://acaum.ankara.edu.tr/?page_id=3355 (24.06.2018).

³²⁸ Şaul, s.109.

gelen Afrikalılara kolaylık sağlamaları şeklinde gerçekleştiğini belirtir.³²⁹ Çalışmada, zincirleme göç sürecinin iki tarafı da etkileyen yapısına vurgu yapılmaktadır: “Türkiye’ye gelmeyi planlayanlar, Türkiye’de siyah Afrika kökenli yurttaşlar olduğunu öğrenince bunu kendilerine emsal sayıyor. Afrika kökenli Türkler de yeni Afrika göçmenlerinin varlığıyla birlikte yeni bir Afrikalı kimlik bilinci geliştiriyor.”³³⁰

Göçün ikinci kaynağı ise ticarettir. Kolaylaşan ulaşım olanaklarının da etkisiyle 1990’lardan başlayarak özellikle Batı Afrika’nın birçok ülkesindeki kadın ve erkek tüccarlar Türkiye’yi deyim yerindeyse keşfetmiştir. Bu dönemde Afrika’dan Türkiye’ye yönelen bir mekik göçünden bahsedebiliriz. Başta hazır giyim ve deri ürünleriyle başlayan bu ticaret zamanla Kumkapı’da Aksaray’a kadar uzanan ve dış ticareti besleyen küçük atölyelere kadar yayılmıştır. Tüccarlar arasında İstanbul’a yerleşme kararı alanlar olduğu gibi, birkaç gün iş yapıp ülkelerine dönenler de vardır. Ancak tüccarlar Türkiye’de yerleşik olmasalar bile, göçmen olanlara bilgi sağlama, iş bulma, vize işlemleri gibi konularda yardım ederek bu zor yolculuktaki belirsizliği azaltmaktadır.³³¹

Sınırlı da olsa Afrika göçünün bir diğer kaynağı mülteci ve sığınmacılardır. Mülteci kaynağı olan Afrika ülkelerinin başında Somali vardır. Şaul’un da belirttiği gibi talepleri kabul edilene ya da reddedilene kadar yıllarca Türkiye’de yaşamaktadırlar.³³²

3.3.2. Afrika Ülkeleri ve Türkiye Arasındaki Vize Uygulamaları

Yaklaşık 20 yıldır özellikle ekonomik ilişkiler temelinde şekillenen Afrika-Türkiye ilişkileri vize uygulamalarında ya da karşılıklı olarak konsoloslukların açılmasında da kendini göstermiştir.

Dışişleri Bakanlığı sitesinde, Türkiye’ye girişte vize istenen ülkelere uygulanan vize rejimlerinin detaylarına yer verilmiştir.³³³ Buna göre; Somali, Gana, Nijerya,

---

³²⁹ Şaul, s.109-110.

³³⁰ Şaul, s.77.

³³¹ Şaul, s.110-111.

³³² Şaul, s.111.

³³³ Detaylı bilgi için, Dışişleri Bakanlığı, “Yabancıların Tabi Olduğu Vize Rejimi”, <http://www.mfa.gov.tr/yabancilarin-tabi-oldugu-vize-rejimi.tr.mfa> (02.12.2018).

Kongo Cumhuriyeti, Etiyopya, Eritre, vatandaşları, resmi/hizmet ve umuma mahsus pasaport hamiliyseler vizeye tabidirler. Somali, Gana, Nijerya, Kongo Cumhuriyeti, Eritre vatandaşları, Schengen veya Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü (OECD) üyesi ülkelerin geçerli vizesi veya geçerli ikamet izni hamisieler, belirli şartları taşımaları koşuluyla, 30 güne kadar ikamet süreli tek giriş vizesini e-vize olarak ita edebilirler. Eğer, diplomatik pasaport hamili Nijerya, Etiyopya ve Kongo Cumhuriyeti vatandaşlarıysalar 90 güne kadar ikamet süreli seyahatlerinde vizeden muaftırlar. Sudan vatandaşlarıysa, diplomatik pasaport hamiliyse Türkiye'ye yapacakları turizm amaçlı seyahatleri veya transit geçişlerinde 90 gün süreyle vizeden muaftır. Diğer resmi ve umuma mahsus pasaport hamilleri ise vizeye tabidir. Ayrıca, Schengen veya OECD üyesi ülkelerin geçerli vizesi veya geçerli ikamet izni hamillerine, belirli şartları taşımaları koşuluyla, 30 güne kadar ikamet süreli tek giriş vizesi e-Vize olarak ita edilir. Moritanya resmi pasaport hamilleri 90 gün ikametli seyahatlerinde vizeden muaftır. Umuma mahsus pasaport hamilleri vizeye tabi olup, giriş vizeleri dış temsilciliklerden en fazla 15 gün, transit vizeleri ise en fazla 7 gün süreli verilir. Schengen veya OECD üyesi ülkelerin geçerli vizesi veya geçerli ikamet izni hamillerine ise, belirli şartları taşımaları koşuluyla, 30 güne kadar ikamet süreli tek giriş vizesi e-vize olarak ita edilir.³³⁴

Sahra-Altı Afrika ülkelerinden gelen göçmenler için en erişilebilir vize uygulamalarından biri 'iş vizesi'dir. Ticaret yapma amaçlı, 15 gün süreyle alınan iş vizesini almak diğer vize türlerine göre daha kolay olmaktadır. İkamet izni ya da çalışma iznine çevrilmeyen bu vize göçmenler için kayıtdışı çalışmak anlamına gelmektedir.³³⁵

3.4. Türkiye'deki Afrikalı Düzensiz Göçmenler

Türkiye'deki Afrikalı transit göçmenlerin göç etme nedenlerini, göç yolculuklarını ve sınır deneyimlerini, İstanbul'daki hayatları ve geleceğe dair

---

³³⁴ Dışişleri Bakanlığı, "Yabancıların Tabi Olduğu Vize Rejimi", <http://www.mfa.gov.tr/yabancilarin-tabi-oldugu-vize-rejimi.tr.mfa> (02.12.2018).

³³⁵ Emel Coşkun, "Türkiye'nin Göç Rejiminde Toplumsal Cinsiyet Faktörü: Ugandalı Göçmen Kadınlar Örneği" **Fe Dergi**, C.8, no.1, 2016 s.92.

beklentilerini incelemeye başlamadan önce, göç türleri arasındaki geçişkenliği göz önünde bulundurarak, transit olan ya da olmayan Afrikalı düzensiz göçmenlerin göç etme nedenlerini, işgücü piyasasındaki yerlerini ve Afrikalı düzensiz göçmenlere yönelik politikaları kısaca ele alacağız. Daha önceki bölümlerde Türkiye'nin göç politikalarının temel yönleri genel olarak aktarılmaya çalışılmıştı. Bu bölümde Afrikalı düzensiz göçmenlere yönelik göç politikaları ve uygulamalarına yer verilecektir.

3.4.1. Göç Etme Nedenleri

Türkiye'nin Afrikalı düzensiz göçmenler için hem hedef hem de transit ülke olduğunu ve Türkiye'ye Afrika üzerinden gerçekleşen göçün hem ekonomik hem de güvenlik gerekçesiyle gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla Afrika üzerinden sadece düzensiz göçmenler değil, düzenli göçmenler ve sığınmacılar da Türkiye'ye giriş yapmaktadır. TÜİK veri tabanından alınan Ek1-2'de Afrika ülkelerinden Türkiye'ye 1996-2017 yılları arasında yıllık giriş ve çıkış yapan Afrikalı ziyaretçi sayıları verilmektedir. Bu tablodaki sayılar “formel” yollardan Türkiye'ye giriş ve çıkan yapan Afrikalıların sayılarını vermektedir. Tabloda ilk olarak Afrika ülkelerinin toplam yıllık giriş çıkış yapan ziyaretçi sayıları aktarıldıktan sonra detaylı olarak tek tek Afrika ülkelerinden yapılan yıllara göre giriş çıkış sayılarına yer verilmektedir. 1996'dan 2017'ye gelindiğinde giriş ve çıkış yapan Afrikalı ziyaretçi sayılarındaki artış dikkat çekmektedir. 1996 yılından 2017 yılına gelindiğinde giriş-çıkış yapan ziyaretçi sayısı, yedi kat artarak, yüz binlerden yedi yüz binlere çıkmaktadır.

Düzensiz göçmenler ve sığınmacılar göz önünde bulundurulduğunda Afrika kaynaklı olan düzensiz göçün nedenleri farklı yazarlar tarafından çatışmalara ya da ekonomik nedenlere bağlanarak açıklanmıştır.

“Türkiye 1994 yılından bu yana Avrupa dışı ülkelere gelerek, iltica talebinde bulunanlara geçici sığınma veriyor. Normalde Cenevre Sözleşmesi uyarınca böyle bir uygulama yapılmazken, Körfez Savaşı'ndan kaçan Iraklı göçmenlere geçici sığınma statüsü verilmeye başlandı. Türkiye'de sığınmacılarla ilgili bu değişikliğin ardından, hem AB ülkelerinin mülteciler ve göç rejimini sıkılaştırarak bir “Avrupa Kalesi” oluşturmaları nedeniyle, hem de Afrika ülkelerinde ekonomik çöküntü ve iç savaşlar sebebiyle nüfus hareketlerinin yoğunlaşması yüzünden, 1990'ların

*ortalarından itibaren Afrika ülkelerinden Türkiye'ye gelen düzensiz göçmen ve sığınmacıların sayısı arttı.*³³⁶

Bu nedenle, Yükseksek ve Brewer, Afrikalı düzensiz göçmen ve sığınmacıların ortak özellikleri olduğunu, düzensiz göç akımı ile mülteci ve sığınmacı akımlarının, hukuki olarak birbirinden farklı olsa bile, aslında pratikte birbirinin içine geçtiğini ileri sürer.³³⁷ Şaul, Sahra-Altı ülkelerden gelen düzensiz göçmenleri konu aldığı araştırmasında, Sahra-Altı ülkelerden göçün Türk medyasında, resmi kaynakların açıklamalarında ve halk imgeleminde şiddet yüzünden yurdundan edilmiş “sığınmacı” grubuyla özdeşleştirilmesinin ya da başlıca “transit göç” yani Batı Avrupa ülkelerine geçiş olarak görülmesinin yanlış olduğuna vurgu yapar. Bu göçün büyük ölçüde ticaretle bağlantısı olduğunu savunur. Göçmenlerin ekonomik amaçlı, ticaret yapmayı hedefleyen göçmenler olduklarını ileri sürer.³³⁸

Pérouse'un İstanbul'daki Kuzey Afrikalıların profillerini ve göç yollarını incelediği çalışmasında T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan aktardığı veriler doğrultusunda 1990'ların ortasından başlayarak ağırlıklı olarak Tunuslu ve Cezayirlilerin Türkiye'ye göç ettiğini Kuzey Afrikalıların büyük bir kısmının ise Türkiye'ye hava yolunu kullanarak giriş yaptığını belirtmektedir.³³⁹

Pérouse çalışmasında daha çok transit göç üzerinde durmaktadır. Bu nedenle, Kuzey Afrikalıların Türkiye'den geçerek AB'ye yönelen “kaçak” akımına katıldığına vurgu yapıyor. Avrupa kapıları tıkdıkça, Türkiye yolu alternatif bir yol olarak ortaya çıkmaya başlıyor. Turist olarak ya da Suriye'den, Kıbrıs'tan “yasa dışı” yollardan Türkiye'ye giren ve Avrupa'ya göç etmek isteyen düzensiz göçmenler, göçmen kaçakçılığı faaliyetinde bulunan şebekelerle temas kurarak ve bazen de gerekli parayı biriktirmek için İstanbul'a uğruyor.³⁴⁰

---

³³⁶ Deniz Yükseksek, Kelly T. Brewer, “İstanbul'daki Afrikalı Göçmen ve Sığınmacıların Yaşam Koşulları”, **Türkiye'ye Uluslararası Göç**, Der. Barbara Pusch, Tomas Wilkoszewski, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010, s.299.

³³⁷ Yükseksek ve Brewer, s.298.

³³⁸ Şaul, *Sahra Altı Afrika Ülkelerinden Türkiye'ye İş Göçü*, s.85.

³³⁹ Jean-Jean-François Pérouse, “İstanbul'daki Kuzey Afrika Topluluğu”, **Türkiye'ye Uluslararası Göç**, Der. Barbara Pusch, Tomas Wilkoszewski, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010, s.322-323.

³⁴⁰ Pérouse, s.326.

Türkiye'ye göç etme nedenlerini göz önünde bulundurduğumuzda Afrikalı göçmenleri sığınma talebiyle göç edenler, transit göçmenler, ekonomik, eğitim vb. gibi bir nedenle Türkiye'de kalmayı tercih edenler olarak sınıflandırabiliriz. Bu tezin konusu olan Afrikalı transit göçmenler ise üçüncü bölümün bir alt başlığı olan, "Türkiye'de Afrikalı Transit Göçmenler" başlığı altında incelenecektir.

3.4.2. İşgücü Piyasasındaki Durumları

Bu başlık altında Afrika'nın çeşitli bölgelerinden gelen düzensiz göçmenlerle ilgili yapılan alan araştırmalarının bulgularına dayanarak, İstanbul'daki Afrikalı düzensiz göçmenlerin işgücü piyasasındaki durumları hakkında bilgi verilecektir. Mahir Şaul'un, Eylül 2010 ile Ağustos 2011 arasında İstanbul'da 169 Batı Afrikalı³⁴¹ göçmenle görüşerek hazırladığı, "*Sahra Altı Afrika Ülkelerinden Türkiye'ye İş Göçü*" adlı çalışması,³⁴² İstanbul'da oturan Batı Afrikalıların hayatı hakkında temel bilgi toplamayı hedeflemekte ve "hangi yoldan geliyorlar?", "niye geliyorlar?" sorularına cevap aramaktadır.

Bu araştırmaya göre, İstanbul'da en büyük Sahra-Altı göçmen grubu Senegalliler, ikinci en büyük grup ise, Nijeryalılardır.³⁴³ "Batı ve Orta Afrikalı göçmenler Türkiye'ye nasıl geliyor?" sorusu ile ilgili olarak görüşme yapılan göçmenlerin hemen hepsi ülkelerindeki Türk konsolosluklarından edindikleri turist vizesiyle ve uçakla doğrudan İstanbul hava limanlarına geldiklerini belirtmişlerdir.³⁴⁴

Afrikalı göçmenlerle ilgili bir başka konu ise, Türkiye'de geçici mi yoksa kalıcı mı olmak istedikleridir. Daha önce de belirtildiği gibi Şaul, Afrika'dan gelen göçün sadece transit göç olmadığına vurgu yapmaktadır. Şaul'un çalışmasında görüşme yapılan Afrikalı göçmenlerden çalışmaya gelenlerin büyük bir kısmının Türkiye hakkında "bir şeyler duyduğu" belirtilmiştir. Katılımcılar Türkiye'ye gelmeden önce internet üzerinde araştırma yaptıklarını ifade etmişlerdir. 'Ne araştırdınız?' sorusuna ise,

³⁴¹ Şaul, 74 Nijeryalı (yüzde 44'e yakın), 33 Senegalli (yüzde 20 kadar), Kongo ile Kamerunluların oranı yüzde 7'ser civarında 19 ülkeden görüşmecisi olduğunu belirtiyor. Birkaç tane de Kenyalı, Tanzanyalı, Sudanlı ve Eritreli göçmen ile görüşme yapmıştır. s.89.

³⁴² Şaul, *Sahra Altı Afrika Ülkelerinden Türkiye'ye İş Göçü*, s.83-121.

³⁴³ Şaul, *Sahra Altı Afrika Ülkelerinden Türkiye'ye İş Göçü*, s.88

³⁴⁴ Şaul, *Sahra Altı Afrika Ülkelerinden Türkiye'ye İş Göçü*, s.95.

‘değişik ülkelerin gayri safi milli hasılasına, büyüme oranına, başka ekonomik verilerine baktım’ şeklinde cevap vermişlerdir. Ayrıca Türkiye’yi tercih etmelerinde, Türkiye’ye gelip giden tüccarların ve Afrikalı öğrencilerin tatillerde ve dönüşlerde ülkelerinde aktardıkları Türkiye’ye dair deneyimlerinin de etkisi vardır.³⁴⁵

Afrikalı düzensiz göçmenlerin planları ister Türkiye’de geçici ister kalıcı olarak kalmak olsun, hiç kuşkusuz hayatlarını idame ettirebilmek için çalışmak zorunda kalmaktadırlar.

“Sıkıntılı zamanlarında Afrika’dan aileleri ya da Avrupa veya Amerika’da çalışan bir akrabaları, arkadaşları tarafından yardım gönderilmektedir.”³⁴⁶ Çalıştıkları alanlara baktığımızda ise, Afrikalıların icra ettiği en tipik “serbest meslek” seyyar satıcılıktır. Bunun da en yaygın şekli İstanbulluların artık aşına olduğu saat ve parfüm satıcılarıdır. Bu iş alanı temelde Senegallilerin elindedir ve Senegalli kimliği ile neredeyse özdeşleşmiş durumdadır.³⁴⁷ Afrikalıların “serbest” olarak çalışmasının nedenini, “siyahlık” üzerinden açıklamak mümkündür. Deri renkleri nedeniyle işverenler ve yerel işçiler tarafından kabul görmeleri diğer “beyaz” göçmenlere göre daha zor olmaktadır. Bu bağlamda, Çakmak Afrikalı göçmenlerin diğer göçmen gruplarından farklı olarak göçmenliklerinin bedenleri üzerinden kurulduğu vurgusunu yapmaktadır. Afrikalı göçmenlerin bedeni, onları tehlikeli, tekinsiz, yasadışı eksenine sabitleyerek, bu eksenden beslenen bir bilginin ve bakış açısının ortaya çıkmasına neden olmaktadır.³⁴⁸

Şaul, Afrikalı göçmenlerin başkasının emrinde çalışmak istemediğini, daha çok bağımsız çalışmayı tercih ettiklerini gözlemlemiştir. Bunun bir örneği de evlerde yemek ve meşrubat hizmeti veren kadınlar ya da bir valiz dolusu video kaseti, DVD ve müzik CD’lerini kiralayıp satarak para kazanmanın yollarını arayan Afrikalılarıdır.³⁴⁹ Bunun dışında Şaul’un çalışması kapsamında görüşülen göçmenler arasında kargoculuk,

---

³⁴⁵ Şaul, *Sahra Altı Afrika Ülkelerinden Türkiye’ye İş Göçü*, s.93-94.

³⁴⁶ Şaul, *Sahra Altı Afrika Ülkelerinden Türkiye’ye İş Göçü*, s.104

³⁴⁷ Şaul, *Sahra Altı Afrika Ülkelerinden Türkiye’ye İş Göçü*, s.108.

³⁴⁸ Ezgi Çakmak, “Siyah=Yabancı=Göçmen: Afrikalı Göçmenlerin İstanbul Deneyimine Dair Bir Okuma”, **Göçler Ülkesi**, Der. Lülüfer Körükmez, İlkey Südaş, İstanbul: Ayrıntı Yayınevi, 2015, s.170.

³⁴⁹ Şaul, *Sahra Altı Afrika Ülkelerinden Türkiye’ye İş Göçü*, s.107.

rehberlik, figüranlık, tezgahçılık, marangozluk gibi işlerle uğraşanlar da bulunmaktadır.

Afrikalı göçmenlerle ilgili Şaul'un bir başka tespiti ise, çoğunun sanılanın aksine belli bir eğitim seviyesinde kişiler olduğu; memur, idareci, ticaret gibi beyaz yakalı iş geçmişinden geldikleri; köy kökenli olsalar bile kent göçmeni oldukları; köyün okumuş, şehre gidip çalışmış "takımından" olduklarıdır.³⁵⁰

Yükseker ve Brewer'in "*İstanbul'daki Afrikalı Göçmen ve Sığınmacıların Yaşam Koşulları*" adlı çalışması,³⁵¹ 2005 yılında 133 Afrikalı düzensiz göçmen ve sığınmacıyla yapılan anket ve Afrikalı düzensiz göçmen ve sığınmacıyla yapılan yüz yüze görüşmelere dayanmaktadır.³⁵² Anketin sonuçlarına göre, Afrikalı göçmenlerin %66'si yasa dışı yollardan Türkiye'ye giriş yapmıştır. Yasal olmayan yollardan giriş yapan grubun ağırlıklı olarak Somaliler, Moritanyalılar, Eritreliler ve Etiyopyalılardan oluştuğunu görüyoruz. %34'u yasal yollardan, yani geçerli vize ile giriş yapmıştır. Büyük çoğunluğu Atatürk Havalimanı'ndan giriş yapan Nijeryalı, Kongolu ve Kenyalılardır.³⁵³ "Neden Türkiye'ye geliyorlar?" sorusunun cevabına baktığımızda ise, Şaul'un görüştüğü göçmenlerin verdiği cevabın aksine, azımsanmayacak kadar bir kısmı, nihai hedeflerinin Türkiye olmadığını belirtmiştir:

*"İnsan kaçakçıları Kuzey Afrika kıyılarından gemilerle veya botlarla yola çıkan kişilere onları İtalya ve Yunanistan'a götürme vaadinde bulunmuş. %40,8 beni Yunanistan'a götüreceklerini vaat ettiler ama burada bırakıldılar cevabını veriyor. Somalilerin %80'i, Moritanyalıların %57'si ve Eritrelilerin %31,3'u bu gruba giriyor. Batı Afrikalıları Türkiye'ye yönlendiren nedenler arasında Türkiye'de bulunan bir arkadaşının olması veya Türkiye'de futbolcu olma umudu, ilk sırada yer alıyor."*³⁵⁴

Ülkelerini terk etme nedenleri ise hangi ülkeden geldiklerine göre farklılık göstermektedir:

"Nijeryalılar, Ganalılar ve Kenyalıların çoğunluğu ülkelerini terk etme nedeni olarak ekonomik güçlükleri gösterirken, Somaliler kendilerine ve ailelerine yönelik saldırılar, can güvenliği sorunu ve genel şiddet durumunu gerekçe göstermiştir. Kongolulara, Eritrelilere, Etiyopyalılara ve Moritanyalılara baktığımızda hem

³⁵⁰ Şaul, *Sahra Altı Afrika Ülkelerinden Türkiye'ye İş Göçü*, s.105.

³⁵¹ Yüksek ve Brewer, s.299.

³⁵² Anket cevap verenler 11 farklı ülkededir. Somali, Nijerya, Gana, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Moritanya, Eritre, Etiyopya, Kenya, Burundi, Sudan ve Cibuti.

³⁵³ Yüksek ve Brewer, s.303.

³⁵⁴ Yüksek ve Brewer, s.304.

*ekonomik güçlüklerden hem de şiddetten söz ettiklerinin görüyoruz. Bu da mülteci akınlarıyla ekonomik amaçlı düzensiz göçün aslında iç içe olduğunu göstergesidir.*³⁵⁵

İstanbul'a geldiklerinde karşılaştıkları en büyük sorun geçim sıkıntısıdır. Ankete katılanların %31'i ara sıra ufak tefek işler yaptıklarını belirtmiştir. %13'ü küçük konfeksiyon ve aydınlatma atölyelerinde çalıştığını, %10,7'si ise pazar yerinde eşya sattığını belirtmiştir. Araştırma bulgularına göre ayrıca sosyal yardım alan, dilencilik yapan ve ev hizmetlerinde çalışan Afrikalılar da vardır.³⁵⁶

Coşkun, Ugandalı kadın göçmenlerin toplumsal cinsiyete özgü göç deneyimlerine odaklandığı araştırması kapsamında 21 Ugandalı kadın göçmenle ve İstanbul Kumkapı'daki işyeri sahipleriyle görüşmeler yapmıştır. Kadınların toplumsal cinsiyete göre belirlenen temizlik, el işi, çocuk bakımı gibi işlerde çalıştıklarını ya da seks işçiliği yaptığını belirtmektedir. Göçmenlerin düzensizlik hali yaptıkları işleri de etkilemekte ve belirleyici olmaktadır. Bu düzensizlik konumu aynı zaman da çalışırken karşılaştıkları taciz, ücretini alamama gibi durumlarda haklarına aramalarına da engel olmaktadır. İstanbul Kumkapı'da görüşme gerçekleştirilen işyeri sahipleri ise, Sahra-Altı Afrikalı kadın göçmenlerin küçük imalat atölyelerinde ve tekstil fabrikalarında çalışmasının işverenler tarafından daha çok tercih edildiğini ifade etmektedir. Görüşme gerçekleştirilen işverenler, Sahra-Altı Afrikalı kadınların tercih edilmesinin nedenini, Afrikalı kadın göçmenlerin, "çalışkan, itaatkar ve kolay kontrol edilebilir" olarak görülmelerinden kaynaklandığını belirtiyor. Tüm bunlar dışında işverenlerin cinsel beklentilerinin de olduğunu, "güzel" göçmen kadınları işe almak istediklerini de ekliyorlar.³⁵⁷ Afrikalı göçmenler deri renkleri nedeniyle, diğer göçmen gruplarından farklı olarak, kötü muamele gördüklerini, daha düşük ücret aldıklarını ve düşünmektedirler. Hatta bu ayrımcılık kimi zaman kendi gibi göçmen olan diğer gruplardan da geldiğini ve beyaz göçmenlerin siyah göçmenlere göre kayrıldıklarını düşünmekte.³⁵⁸

Son olarak Pérouse'un araştırmasından, Kuzey Afrikalı erkek düzensiz göçmenlerin iş hanı girişlerinde müşteri yönlendiricisi olarak, lokantada bulaşıkçı veya

³⁵⁵ Yüksek ve Brewer, s.302.

³⁵⁶ Yüksek ve Brewer, s.309.

³⁵⁷ Coşkun s.a. 94-96

³⁵⁸ Coşkun, s.99.

garson olarak çalıştıklarını öğreniyoruz. Kuzey Afrikalı kadın düzensiz göçmenler ise, 2003 yılına dek Türkçe konuşan ve daha düşük ücretlere çalışmayı kabul eden Iraklılar göçmenler gelinceye dek Laleli, Osmanbey, Zeytinburnu ve Merter'deki dükkanlarda Arap müşterilerle iletişim için çalıştırılmıştır. Ayrıca Fransızca konuşan Faslı kadınlar İstanbul'da çocuk bakım hizmetinde de istihdam edilmektedirler.³⁵⁹

3.4.3. Afrika Üzerinden Gelen Düzensiz Göçmenlere Yönelik Uygulanan Politikalar

Afrikalı düzensiz göçmenler tarafından Türkiye ekonomik nedenler ve güvenlik gerekçesiyle hem hedef hem de transit ülke olarak kullanılmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi, Afrikalı göçmenlerin bir kısmı yasal olmayan yollardan ülkeye giriş yaparken, bir kısmı yasal olarak Türkiye'ye giriş yapmakta ya da yasal olarak giriş yapıp, çeşitli sebeplerden ötürü hukuki statüsünü kaybetmektedir. Şaul, Afrikalılar için Türkiye'ye giriş vizesi almanın kolay olmadığını, hukuki giriş yapmak için (pasaport, vize ve bilet) binlerce dolara ihtiyaç duyulduğunu, genellikle aracılara ve iş bitiricilere başvurmayı gerektirdiğini ve epey pahalıya mal olduğunu belirtiyor. Ancak "mal mülk sahibi olan tüccarlar" için, özellikle Türkiye'ye daha önce yasal olarak giriş çıkış yapmışlarsa, vize almanın kolay olduğunu vurguluyor.³⁶⁰

1980 sonrası Afrika ülkeleri ve Türkiye arasında Afrikalıların Türkiye'ye gelişini kolaylaştıran ve Türkiye'yi transit ülke olarak değil de hedef ülke olarak görmelerini sağlayan toplumsal ağlar gelişmektedir. Afrika'nın değişik bölgelerinde, ucuz işgücü nedeniyle, yatırım yapan Türkiyeli iş insanlarını düşünürsek, Türkiye vizesi almayı kolaylaştıran toplumsal ağların son yıllarda ne kadar genişlediğini görebiliriz.³⁶¹

Afrikalı göçmenlerin hukuki boyutta karşı karşıya kaldıkları bir diğer sorun, yasal giriş yapsalar bile çalışma izni almalarındaki engellerdir.

"İşletmelerin yabancı istihdamının karmaşık şekillerde kanunen sınırlanmış olması, bağımsız çalışan yabancılara "beş yıl kanuni ve kesintisiz olarak ikamet"

³⁵⁹ Pérouse, s.325.

³⁶⁰ Şaul, *Sahra Altı Afrika Ülkelerinden Türkiye'ye İş Göçü*, s.95-96.

³⁶¹ Şaul, *Sahra Altı Afrika Ülkelerinden Türkiye'ye İş Göçü*, s. 96.

ettikten sonra çalışma izni için başvuru hakkı kazanması, göçmenler için nerdeyse yasal olarak çalışmanın imkansız olduğunun göstergesidir.”³⁶²

Çakmak, Sahra-Altı Afrika’dan gelen göçmenlerin, hukukun tanım alanı içine dahil olamadıklarını ancak o alanın “yanında durduklarını”, “yasadışı” kavramının hukukun sınırlarını aşarak, Sahra-Altı Afrikalı göçmenlerin sosyal hayatlarını belirleyen bir yapı haline geldiğini ifade ediyor. Bu durumun nedenlerinden biri, Çakmak’a göre devletlin vize politiklarıdır. Afrikalı göçmenlerin, 1951 Cenevre Sözleşmesi kapsamında Türkiye’de mülteci statüsü alamamaları, sığınma başvurusu yaptıkları durumda başvurunun reddi karşısında “yasadışı” statüde adlandırılmalarına ya da ülkeye formel yollardan giriş yapmış olsalar dahi vize aşımı durumunda “yasadışı” bir varoluş sürecine dahil olmalarına neden oluyor. Tüm bu enformal statüleri düşündüğümüzde Afrikalı göçmenler, devletle hukuk alanında karşı karşıya geldiklerinde “yasadışı” göçmen olarak tanımlanıyorlar.³⁶³

Afrika üzerinden gelen düzensiz göçmenlere uygulanan politikalarından bahsederken 25 Haziran 2014 tarihinde TBMM Genel Kurulu’nda kabul edilen ve AB ile Türkiye arasında imzalanan Geri Kabul Anlaşması’na da değinmek gerekir. Geri Kabul Anlaşmasıyla,

“AB ülkelerinde buldukları sırada düzensiz duruma düşen Türk vatandaşları ve Türkiye üzerinden anlaşmaya taraf diğer ülke veya ülke grubuna geçiş yapmış üçüncü ülke vatandaşlarının anlaşmada belirlenen şartlar ve kurallar çerçevesinde Türkiye’ye geri alınması veya karşılıklılık esası ile ilgili AB ülkesine iade edilmesini düzenlemektedir.”³⁶⁴

Anlaşma kapsamında, “Türkiye üzerinden AB ülkelerine yasa dışı yollarla giden üçüncü ülke vatandaşlarının Anlaşma yürürlüğe girdikten 3 yıl sonra, Türkiye tarafından geri alınmasına başlanmasına karar verilmiş”³⁶⁵ ve anlaşma yürürlüğe girmiştir. Anlaşmanın kapsamının açıklandığı tarihten itibaren çeşitli STK’lar Geri Kabul Anlaşmasının göçmenler açısından hak ihlallerine yol açacağına yönelik

³⁶² Şaul, *Sahra Altı Afrika Ülkelerinden Türkiye’ye İş Göçü*, s. 96-97.

³⁶³ Çakmak, *Siyah=Yabancı=Göçmen: Afrikalı Göçmenlerin İstanbul Deneyimine Dair Bir Okuma*, s.172

³⁶⁴ Gökalp Aras, s.14.

³⁶⁵ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye-AB Vize Muafiyeti Süreci ve Geri Kabul Anlaşması Hakkında Temel Sorular ve Yanıtları”, s.1. https://www.ab.gov.tr/files/pub/turkiye_ab_vize_muafiyeti_sureci_ve_geri_kabul_anlasmasi_hakkinda_temel_sorular_ve_yanitlari.pdf (29.10.2017).

endişelerini dile getirmişlerdir. Örneğin Göçmen Dayanışma Ağı, Geri Kabul Anlaşması imzalanması aşamasında kişilerin özgürce seyahat edebilme hakkına dayanarak, Geri Kabul Anlaşması'na karşı imza kampanyası başlatmıştır.³⁶⁶ Beş STK da (İnsan Hakları Derneği, İnsan Hakları Gündemi Derneği, Kaos Gay ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği, Mültecilerle Dayanışma Derneği ve Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi) yaptığı ortak açıklamada, Anlaşma'nın "hedef ülkelerin sorumluluklarını başka ülkelere yüklemeye çalışmaya yönelik ve ciddi insan hakları ihlallerine sebep verecek zincirleme sınır dışı mekanizmaları kurma potansiyeline sahip" olduğunu vurgulamıştır³⁶⁷ AB ülkelerinin sınırlarını korumak için kapılarını göçmenlere ve mültecilere kapattığını ve Türkiye'nin de bu aşamada düzensiz göçmenleri kabul ederek AB'ye destek verdiğini söyleyebiliriz.

Göç İdaresi 2016 Türkiye Göç Raporu, 2016 yılında geri kabul kapsamında alınan düzensiz göçmenlerin uyruklara göre dağılımını vermektedir. Tabloda verilen sayılar, Afrikalı düzensiz göçmenlere dair bir genelleme yapmak için yetersiz de olsa Türkiye hükümetinin son yıllarda imzaladığı önemli bir anlaşma olması açısından Geri Kabul Anlaşması neticesinde geri kabul edilen düzensiz göçmen sayılarına yer verilmiştir. Tablo 1'e baktığımızda geri kabul kapsamında alınan düzensiz göçmenlerin ağırlıklı olarak Orta Doğu ve Asya uyruklu olduğunu görüyoruz. Tabloda yedi Afrika ülkesi de bulunuyor. Afrika ülkeleri toplamında geri kabul olunan düzensiz göçmenlerin toplam sayısı ise 114'tür.

---

³⁶⁶ Burçin Belge, "Sınırsız' Bir Dünya İçin Bir İmza Siz Verin", Bianet, 29.09.2010, <http://www.bianet.org/bianet/dunya/125103-sinirsiz-bir-dunya-icin-bir-imza-siz-verin> (29.10.2017).

³⁶⁷ Bianet, "Geri Kabul Anlaşması Hak İhlallerine Yol Açabilir", 19.12.2013, <http://www.bianet.org/bianet/insan-haklari/152193-geri-kabul-anlasmasi-hak-ihlallerine-yol-acabilir> (29.10.2017).

Tablo 1
2016 yılında geri alım kapsamında teslim alınanların mülakat neticesinde tespit edilen uyruklarına göre dağılımı

Ülkeler	Kişi Sayısı	Ülkeler	Kişi Sayısı
AFGANİSTAN	75	LÜBNAN	2
BANGLADEŞ	46	MALİ	1
CEZAYİR	79	MISIR	2
DEMOKRATİK KONGO	5	MYANMAR	9
DOMİNİK	1	NEPAL	2
FAS	24	NİJERYA	2
FİLDİŞİ	1	PAKİSTAN	367
FİLİSİN	2	SRİ LANKA	16
GANA	1	SURİYE	112
HİNDİSTAN	3	ÜRDÜN	1
IRAK	21	YEMEN	1
İRAN	27	TOPLAM	800

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü 2016 Türkiye Göç Raporu, s.62.

3.5. Türkiye’de Afrikalı Transit Göçmenler

Bu başlık altında, Afrikalı transit göçmenlerin göç yolculukları, Türkiye’deki hayatları, karşılaştıkları sorunlar ve geleceğe dair beklentileri üzerine genel bir çerçeve oluşturulmaya çalışılacaktır. Bu çerçeveyi çizerken nicel verilerin yanı sıra yoğunlukla beş ayrı alan araştırmasının bulgularına dayanacağız. Öncelikle bu araştırmalar hakkında kısa bilgi vermek istiyoruz.

Afrikalı transit göçmenler konusunda kaynak olarak yararlanılacak çalışmalardan ilki Ahmet İçduygu ve Damla B. Aksel’in “*Türkiye’de Düzensiz Göç*” başlıklı çalışmasıdır. Bu çalışmada, 1995 ve 2003 olmak üzere, yapılan iki farklı alan araştırmasının verileri sunulmaktadır. 1995 yılında yayınlanan araştırma, içinde Afrikalı göçmenlerin de olduğu 159 transit göçmenle İstanbul ve Ankara’da; 2003 yılındaki araştırmaysa, yine içinde Afrikalıların da olduğu Van’da ve İstanbul’da göçmen ve sığınmacılarla yapılan 53 mülakatın sonuçlarını aktarır. Yapılan görüşmeler ışığında Türkiye’deki düzensiz ve transit göç deneyimleri anlaşılmaya, açıklanmaya çalışılmıştır.

Behzad Yaghmaian, kendi tabiriyle, “doğdukları yerden daha iyi bir hayat yaşama arzusuyla ayrılan erkek ve kadınların fırtınalı yolculuklarını” yazmak için Eylül 2002’de İstanbul’da düzensiz göçmenlerle yaptığı derinlemesine görüşmeleri ve ulaştığı bulguları “*Afrika Diasporası: Türkiye’deki Afrikalı Göçmenlerin Dramı*” adlı makalesinde bir araya getirmiştir.

Kelly T. Brewer ve Deniz Yüksek’in 2005 yılında gerçekleştirdikleri ve yukarıda da değinilen “*A Survey on African Migrants and Asylum Seekers in İstanbul*” (İstanbul’daki Afrikalı Göçmenler ve Sığınmacılar Üzerine Bir Araştırma) adlı proje, 133 Afrikalı düzensiz göçmen ve sığınmacının yanısıra, sivil toplum kuruluşu (STK) görevlileriyle, Ankara’daki BMMYK temsilcileri ve İstanbul Emniyet Müdürlüğü Yabancılar, Hudut ve İltica Şube Müdürlüğü görevlileriyle yapılan görüşmelerin bulgularına dayanmaktadır. Yüksek ve Brewer, Türkiye’de Afrikalı göç akımlarına dair çok fazla araştırma olmadığını ancak Afrikalı göçünün önemle dikkat çekilmesi gereken bir konu olduğunu belirtirler. Çünkü Afrikalılar bugün dünyanın en önemli mülteci nüfusundan birini oluşturmaktadır.³⁶⁸ Bu nedenle araştırmalarını şu sorular üzerine kurduklarını belirtiyorlar: Neden ülkelerini bırakıp Türkiye’ye geldiler, nasıl giriş yaptılar, ilerisi için planları ne, hedef ülkeleri neresi, ne kadar zamandır Türkiye’de, İstanbul’daki hayat koşulları nasıl?

Gerda Heck’in “*Transit Göçten Ticarete: Türkiye’deki Kongolu göçmenlerin yaşam koşulları ve gündelik stratejileri*” adlı makalesinde sunduğu araştırma verileri, İstanbul’da 2010-2012 yılları arasında Kongolu göçmenlerle yaptığı görüşmelere dayanmaktadır. Makalede görüşülen göçmen sayısına dair bir bilgi belirtilmemiştir. Heck araştırmasında Kongolu göçmenlerin İstanbul’daki hayatlarına, kurdukları ulusaşırı ağlara ve gelecek planlarına yönelik veriler sunar ve aynı zamanda Kongolu göçmenler örneğinden hareketle sınır politikalarının göçmenlerin koşullarını nasıl etkilediğine yer verir.

Kaynak olarak yararlanılan beşinci ve son çalışma, Ela Gökalp-Aras’ın Temmuz 2010-Mart 2013 tarihleri arasında gerçekleştirdiği 78 yarı-yapılandırılmış

---

³⁶⁸ Kelly T. Brewer, Deniz Yüksek “*A Survey on African Migrants and Asylum Seekers in İstanbul*”, MireKoç Research Projects 2005-2006, s.20.

görüşmeye dayanan “İki Önemli Geçiş (Transit) Kenti Edirne ve İzmir’de Düzensiz Transit Göç: Politikalar Ve Doğurgularına Sınırdaki İsyanlar” adlı çalışmasıdır. Görüşülenler; Edirne ve İzmir’deki STK temsilcileri, Emniyet Görevlileri, muhtarlar, avukatlar, Valilik temsilcisi, gazeteci, esnaf ve göçmen kaçakçılarından oluşmaktadır. Çalışmada daha çok transit göçmenlerin yasa dışı yollardan Batı’daki bir ülkeye geçiş süreçlerine ve Avrupa Birliği’nin sınır politikalarının transit ülkeler açısından yansımalarına değinilmiştir.

Bu araştırmalar arasında, bu tezde kullanılmak üzere, doğrudan Afrikalı göçmenlere yönelik araştırmalar olmasa da İçduygu ve Aksal ile Gökalp-Aras’ın araştırmalarına başvurulmasının sebebi oldukça kısıtlı olan transit göç yazını içinde Türkiye’deki transit göçü ele alan önemli araştırmalar arasında olmasıdır. Ayrıca Gökalp-Aras’ın çalışması Türkiye sınırlarından çıkıp Batıya gitmeye çalışan transit göçmenlerin sınır deneyimlerine dair veriler sunmaktadır. Diğer üç araştırma ise doğrudan Afrikalı göçmenler hakkındadır.

3.5.1. Göç Yolculukları

Göç yolculukları alt-başlığında, Afrikalı transit göçmenlerin hangi ülkelerden geldiği, hangi yolları kullanarak geldiği ve neden Türkiye’yi tercih ettikleri gibi sorunların cevapları yukarıda belirtilen araştırma bulgularına dayanarak incelenmeye çalışılacaktır.

İlk olarak Afrikalı düzensiz/transit göçmenlerin profiline baktığımızda, araştırmalar kapsamında görüşülen göçmenlerin büyük çoğunluğu erkektir. 1995 yılında İçduygu tarafından yapılan araştırmada görüşülen göçmenlerin %74’ü erkek %26’si kadındır.³⁶⁹ Yüksek ve Brewer’ın görüştüğü 133 Afrikalı düzensiz göçmen ve sığınmacının 78’i erkek 55’i kadındır. Kadınların (30) en çok sayıda olduğu grup Somalililerdi.³⁷⁰

³⁶⁹ Ahmet İçduygu ve Damla B. Aksal. *Türkiye’de Düzensiz Göç*, IOM, Ankara, 2012, s.17.

³⁷⁰ Yüksek ve Brewer, s.40-41.

Menşei ülkelere baktığımızda ise Yüksekler ve Brewer'ın görüştüğü 133 Afrikalı düzensiz göçmen ve sığınmacıdan Somalililer (53) ve Nijeryalılar (21) en büyük iki grubu oluşturmaktadır. Diğer ülkeler; Gana, Kongo, Demokratik Kongo, Moritanya, Eritre, Etiyopya, Urundi, Sudan, Cibuti'dir.³⁷¹ "İçduygu'nun 2003 yılındaki araştırma kapsamında görüştüğü katılımcıların ise dağılımı 13 Iraklı (26%), 13 İranlı (26%), 7 Afgan (14%), 12'si çeşitli Afrika ülkelerinden (26%), diğer ikisi Avrupa ülkelerinden (6%) şeklindedir."³⁷²

Genel olarak göçmenlerin yaş ortalaması düşüktür, 30 yaş altıdır. Katılımcıların yarısından çoğu ortaokul mezunu veya lise ve dengi eğitim almış kişilerdir.³⁷³ Medeni durumlarına baktığımızda ağırlıklı olarak bekar olduklarını görüyoruz. Göçmenlerin eğitim seviyesi çok yüksek değildir.³⁷⁴

Transit göçmenler araştırmalardaki en büyük grubu oluşturmaktadır. "Türkiye'yi neden tercih ettiniz?" sorusuna verilen ortak cevap, Türkiye'nin bilinçli bir tercih olmadığını gösteriyor. Yüksekler ve Brewer'ın görüştüğü Afrikalıların %40,8'i kandırıldığını, Yunanistan yerine Türkiye'ye getirildiğini, %31,3'ü Türkiye'de arkadaşları olduğu için tercih ettiğini belirtiyor. Katılımcıların %11,6'si Avrupa'ya geçişin Türkiye üzerinden kolay olacağını düşündüğünü, çünkü sahte pasaport ile yasa dışı girişin kolay olduğunu belirtmiştir.³⁷⁵ Ankete katılan 63 katılımcı sığınma başvurusunda bulunmuştur. Afrika'dan sığınma başvurusunda bulunanlar genellikle Somalililerdir. Katılımcılar sığınma başvurusu reddedilince, yasa dışı olarak Yunanistan'a geçmeye çalıştıklarını belirtmişlerdir, dolayısıyla eğer bunda da başarısız olurlarsa, yasa dışı olarak Türkiye'de kalmaya devam etmektedirler.³⁷⁶ Katılımcılar ağırlıklı olarak ilk fırsatta diğer Batı ülkelerine gitmek niyetiyle Türkiye üzerinden transit geçmek isteyen kişilerdir. İçduygu ve Aksel'in araştırmaları kapsamında görüştüğü katılımcıların %10'u insan kaçakçıları tarafından Türkiye dışında bir ülkeye gitmek isterken Türkiye'ye getirilmiştir. Beşte ikisi ülkeye geçerli bir belgeleri olmadan

---

³⁷¹ Yüksekler ve Brewer, s.42.

³⁷² İçduygu ve Aksel, s.17.

³⁷³ İçduygu ve Aksel, s.18.

³⁷⁴ Yüksekler ve Brewer, s.42.

³⁷⁵ Yüksekler ve Brewer, s.44.

³⁷⁶ Yüksekler ve Brewer, s.27

giriş yapmıştır.³⁷⁷ Yaghmaian'ın görüştüğü Afrikalılar arasında kaçakçılar tarafından kandırılarak Türkiye'ye getirilen Afrikalılar dışında ayrıca Afrika'daki menajerler tarafından yıldız futbolcu olma vaadiyle kandırılan göçmenler de vardır.³⁷⁸

Mülakatlarda sorulan bir diğer ortak soru, Türkiye'ye nasıl geldikleridir. Cevaplara baktığımızda tüm araştırmalarda benzer cevaplarla karşılaşyoruz. İçduygu'nun görüşme yaptığı Afrikalı göçmenlerin yarısı uçak, yarısı botla geldiğini belirtmiştir.³⁷⁹ Görüşülen göçmenlerin içinde geçerli vizeyle ülkeye giriş yapanlar olduğu gibi vizesiz giriş yapanlar da vardır. Örneğin, Afrikalıların yarısı, Afganların tamamı geçerli vize olmadan giriş yapmıştır.³⁸⁰ Yüksek ve Brewer'in çalışması da yasa dışı giriş oranının yüksek olduğunu gösterir. Görüşme yapılan Afrikalılara Türkiye'ye giriş yöntemi sorulduğunda %34'ü geçerli vize ve pasaportla, %66'sı ise enformel yollarla giriş yaptığını belirtmiştir. Çoğunlukla, Nijerya, Kongo ve Kenyalılar yasal giriş yaparken, Somali, Moritanya, Eritre, Etiyopyalıların girişi yasa dışıdır.³⁸¹

Göçmenlerin göç ederken kullandıkları ulaşım araçları da farklılık göstermektedir. Örneğin, 53 Somaliliden 44'ü tekneyle, Nijeryalıların tamamı uçakla gelmiştir.³⁸² Bazı Afrikalılar ise yasal yollarla ve uçakla gelmiş, ancak vize süresinin sona ermesi nedeniyle düzensiz göçmen konumuna düşmüşlerdir.³⁸³ Afrikalı göçmenler, iş vizesi uygulaması ve Afrika-Türkiye uçuşlarının arttırılmasıyla enformel yollardan Türkiye'ye gelmektense daha az maliyetli olan bu yollarla Türkiye'ye gelmeyi tercih etmektedir.

Yaghmaian Afrikalı transit göçmenleri, Batı'nın kapısına dayanan, Türkiye'de kapalı kapıların arkasındaki "cennete girme fırsatını bekleyenler" olarak ifade eder. Afrikalı transit göçmenler Türkiye'yi göç yolculuklarında ara bir durak olarak görür. Türkiye'ye nasıl geldikleri sorusunun cevabı da bunu yansıtmaktadır. Çoğu Batı'ya

---

³⁷⁷ İçduygu ve Aksel, s.17-18.

³⁷⁸ Behzad Yaghmaian, "Afrikalı Diasporası: Türkiye'deki Afrikalı Göçmenlerin Dramı", **Birikim Dergisi**, 175-176, 2003, s.140-141.

³⁷⁹ İçduygu ve Aksel, s.35.

³⁸⁰ İçduygu ve Aksel, s.34.

³⁸¹ Yüksek ve Brewer, s.43-44.

³⁸² Yüksek ve Brewer, s.44.

³⁸³ Behzad Yaghmaian, "Afrikalı Diasporası: Türkiye'deki Afrikalı Göçmenlerin Dramı", **Birikim Dergisi**, 175-176, 2003, s.140-141.

gitmek için evlerinden ayrılmıştır. Araştırmacının yüz yüze görüşme yaptığı Afrikalıların büyük çoğunluğu yolculuğun tehlikeli, uzun ve pahalı olduğundan bahsetmiştir. Ancak yolculuklarını burada sonlandırmayı düşünmediklerini de belirtmektedirler. Yaghmaian İstanbul'da tanıştığı tüm Afrikalıların ortak uğraşının Yunanistan'a ya da Bulgaristan'a geçmek olduğunu ifade eder. Çünkü onlar için "hayat başka yeredir. Türkiye Batı'daki yaşama giden engebeli ve tehlikeli yoldur."³⁸⁴ İstanbul'da karşılaştığı Afrikalılar arasındaki ikinci bir yaygın durum da genellikle Somali uyruğunun kullanılmasıdır. Göçmenler Sudanlı, Nijeryalı, Ganalı da olsa İstanbul'da "Somaliliyim" cevabını vermektedir. Çünkü Yaghmaian'ın araştırmasını gerçekleştirdiği 2002 yılında Somali'nin Türkiye'de büyükelçiliği bulunmamaktaydı. Bu nedenle yakalandıkları zaman polis ve Türk mercileri için bir yük olduklarından, kısa süreli bir gözaltından sonra salıveriyorlardı.³⁸⁵

Türkiye'yi bilinçli bir şekilde tercih eden Afrikalı transit göçmenler içinse, Türkiye'de sahip oldukları sosyal ağlar bir tercih sebebi ve de kolaylaştırıcıdır.

*"Göçmenler göç edecekleri zaman daha çok göç edecekleri ülkedeki aile bireylerine ya da arkadaşlarına güvenme eğilimindedir. Görüşme yapılan göçmenlerden bir kısmı Türkiye hakkında bilgi almış aslında Türkiye'ye daha önce gelen arkadaşlarından. Yani aslında bir noktada göç süreci planlıdır."*³⁸⁶

Gökalp-Aras araştırması kapsamında görüşme yaptığı kişilerin (STK temsilcileri, Emniyet Görevlileri, muhtarlar, avukatlar, Valilik temsilcisi, gazeteci, esnaflar ve göçmen kaçakçıları) ortak sözünün "yasa dışı (düzensiz) göçü önleyemezsiniz, su akar yolunu bulur" olduğunu belirtiyor.³⁸⁷ Araştırmanın başladığı 2011 yılında Edirne'de günlük 300'ü aşkın tutuklama yapıldığı, çalışmanın sona erdiği 2013 yılında göç rotasının yeniden Ege Denizi'ne kaydığı tespit edilmiştir. Ancak düzensiz göç Edirne'nin bir gerçeği olarak azalan sayılarla da olsa devam etmektedir. Çanakkale, Balıkesir, İzmir, Aydın, Muğla ve Edirne gibi kentler düzensiz transit göç için önemli bir buluşma, çıkış noktasıdır.³⁸⁸ Çalışmada AB'nin göç politikalarının etkisi olarak, AB'nin uzaktan kontrolüyle istenmeyen göçmenlerin İzmir ve Edirne gibi sınır

---

³⁸⁴ Yaghmaian, s.146.

³⁸⁵ Yaghmaian, s.144-145.

³⁸⁶ İçduygu ve Aksel, s.35.

³⁸⁷ Gökalp Aras, s.24.

³⁸⁸ Gökalp Aras, s.16.

kentlerinde durdurulmasının Türkiye’yi bir “tampon bölgeye” çevirdiği, AB’nin ‘bekçiliği’nin Türkiye’ye yaptırıldığı ve en çok da sınır kentlerinin başta sınır yönetimi olmak üzere bu gelişmelerden olumsuz etkilendiği vurgulanmıştır.³⁸⁹

3.5.2. Neden Göç Ediyorlar?

Tezin Afrikalı transit göçmenlere dair anlamaya çalıştığı bir başka soru da göç nedenleridir. Yapılan araştırmaların verilerine baktığımızda yararlanadığımız dört çalışmada ekonomik nedenlerin göç kararı alınmasında en etkili faktör olduğunu söyleyebiliriz. İçduygu’nun çalışmasında ise diğer araştırmalardan farklı olarak göç etme nedenlerinin siyasi olduğunu belirtenlerin oranı %74’tür. İkinci neden ise sosyal, kültürel ve dini zorluklardır.³⁹⁰ 2002 yılında Yaghmaian’ın görüşme yaptığı transit göçmenlerin geliş amaçları para kazanıp ailelerine para gönderebilmek, daha konforlu bir hayat hayata sahip olmaktır.³⁹¹ Yüksek ve Brewer’in araştırmasında da göç etme nedenleri ağırlıklı olarak ekonomiktir. Görüşülenlerin %36,7’si geliş nedeni olarak ekonomik gerekçeleri göstermiştir. Somalililerin çoğu ailelerine ya da kendilerine yönelik bir tehdit nedeniyle, Nijerya, Kenya ve Ganalıların çoğu ise ekonomik nedenlerle, Moritanya ve Burundililer de güvenlik sorunları nedeniyle göç etmeye karar verdiklerini belirtmiştir.³⁹²

Heck’in araştırması göç etme nedenlerine dair veri sunması dışında Türkiye’nin neden tercih edildiğine dair de bilgi verir. 1980 sonrası Afrika ülkelerindeki ekonomik, toplumsal, politik ve ekolojik koşulların kötüleşmesi dışında küreselleşme sonrası süreçte malların, fikirlerin, hizmetlerin ve kısmen de insanların dolaşımı teşvik edilirken, bazı ülkelerin nüfuslarının dolaşımı engellenmiştir. Dolaşımı kısıtlanan bu ülkelere Afrika kıtasındaki ülkeler de dahildir. Kısıtlayıcı sınır politikaları uluslararası göç hareketini durdurmaz, sadece göç güzergahlarının değişmesine neden olur. Bu süreçte Kongolular da göç güzergahlarını değiştirerek birkaç ülkeden transit geçiş

---

³⁸⁹ Gökalp Aras, s.17.

³⁹⁰ İçduygu ve Aksel, s.32.

³⁹¹ Yaghmaian, s.143.

³⁹² Yüksek ve Brewer, s.43.

yapmaya başlamış ve Türkiye gibi vize konusunda daha esnek olan ülkeler de transit göç ülkeleri haline gelmiştir.³⁹³

Türkiye'nin Afrikalılar tarafından tercih edilmesindeki önemli bir diğer etken de Afrikalı göçmenlerin zamanla Türkiye'ye yerleşerek burada oluşturdukları sosyal ağlardır.³⁹⁴ Kaynak olarak başvurduğumuz araştırmaların tümünde Türkiye'ye dair bilgiye sahip olmak ya da Türkiye'de bir yakının olması göç kararının alınmasında etkili bir faktör olarak ön plana çıkmaktadır.

3.5.3. İstanbul'daki Hayatları

Kaynak olarak kullandığımız çalışmalarda, Afrikalı transit göçmenlerin İstanbul'daki hayatlarına dair çıkan sonuç, genel olarak belli semtlerde, izole, kötü barınma şartları içinde hayatlarını sürdürdükleridir. “Başka üçüncü bir ülkeye geçmeyi ya da sığınma başvurularının kabul edilmesini beklemektedirler. Katılımcıların yarıya yakınının yerel halkla teması yoktur. Dörtte üçü mevcut konut ve barınma koşulları ve sosyal çevrelerinden mutsuz durumda hayatlarına devam etmektedir.”³⁹⁵ Afrikalı transit göçmenler, İstanbul'da Dolapdere, Aksaray, Tarlabası gibi şehrin gettoları sayılan yoksul Kürtlerin ya da yoksul Türklerin yaşadığı semtlerde bir arada, ancak aralarında hiçbir etkileşim olmadan, iletişim kurmadan yaşamaktadır.³⁹⁶

Yükseker ve Brewer'in çalışmasının, diğer çalışmalardan farklı olarak Afrikalılara ilişkin bir gözlemi de Afrika'dan gelen ancak farklı etnik kökene mensup olan grupların kendi aralarında çok fazla etkileşim içinde olmadığı ancak aynı etnik kökenden gelenler arasında sıkı bağlar olduğudur. Farklı etnik kökenden Afrikalılarla kaynaşmayı sağlamak için Nijeryalı göçmenler öncülüğünde kurulan bir Afrika futbol turnuvası düzenlenmektedir.³⁹⁷

---

³⁹³ Gerda Heck “Transit Göçten Ticarete: Türkiye'deki Kongolu Göçmenler”, **Toplum ve Bilim**, s.131, 2014, s.74.

³⁹⁴ Heck, s74.

³⁹⁵ İçduygu ve Aksel, s.37.

³⁹⁶ Yaghmaian, s.142-143.

³⁹⁷ Yüksekker ve Brewer, s.55.

Bunun dışında genel olarak İstanbul'daki hayatlarına dair bulgulara baktığımızda, Tarlabası, Kumkapı, Aksaray gibi şehrin “çöküntü alanları” olarak bilinen semtlerde yaşadıklarını görürüz. Katılımcıların %42 si ise barındığı odayı başka arkadaşlarıyla paylaşarak yaşadıklarını, bazı durumlarda ise sırayla uyduklarını belirtmektedir.³⁹⁸ Somali, Etiyopya ve Eritre'den gelen sığınmacılar Galata, Kumkapı, Laleli'de eski, nemli, böcekli ve ısıtma sorunu olan dairelerde, Batı Afrikalılar, özellikle de Somalililer ise, daha çok Tarlabası'nda yaşamaktadır. Tarlabası'nda uluslararası bir çağrı telefon merkezi bulunmaktadır. Bu yüzden Tarlabası, Batı Afrikalılar için bir toplanma yeri niteliğindedir.³⁹⁹

Menşei ülkesi fark etmeksizin, İstanbul'daki Afrikalıların, günlük hayatlarında karşılaştıkları sorunlar ortaktır. “İstanbul'da karşılaştığımız en büyük problem nedir?” sorusuna katılımcıların %41,9 u geçim sıkıntısını, gelirin olmamasını göstermiştir. İkinci sırada %29,5'le tanımadıkları insanlardan gördükleri kötü muamele yer almaktadır.⁴⁰⁰ Bir başka grup cevapta ırkçı tavırlar, hakaret, polis şiddeti ve polisin durdurup para alması ya da tutuklaması gibi sorunlar ifade edilmiştir. Karşılaştıkları ırkçılık ve açlık Afrikalıların İstanbul'daki en temel sıkıntılarıdır.⁴⁰¹ Heck'in görüşme yaptığı Kongolu erkeklerden çoğu en az bir kez polisi şiddetine maruz kaldığını ifade etmiştir.⁴⁰² İçinde buldukları bu olumsuzluk fiziksel ve psikolojik sağlık sorunlarını beraberinde getirmektedir. Bazı katılımcılar ancak arkadaşlarının yardımıyla sağlık hizmetlerinden yararlandıkları belirtilmiştir.⁴⁰³

Araştırmacıların vurguladıklarına göre Türkiye'de devlet politikası diğer ülkelerden gelenler için olduğu gibi Afrikalı göçmenlerden de sığınmacı konumunda olanları uydu kentlerde tutmak yönündedir ancak Afrikalı göçmenlerin tercihi İstanbul olmaktadır. İstanbul'un tercih edilmesinin nedeni, İstanbul'da kurdukları komünitenin varlığı, uydu şehirlerde hayatlarını sürdürmenin zorluğu ve uydu kentlerde sık sık

---

³⁹⁸ Yüksek ve Brewer, s.47.

³⁹⁹ Yüksek ve Brewer, s.56.

⁴⁰⁰ Yüksek ve Brewer, s.49.

⁴⁰¹ Yaghmaian, s.142-143.

⁴⁰² Heck, s.76.

⁴⁰³ Yüksek ve Brewer, s.52-53.

karşılaştıkları ırkçı tavırlardır. Uydu kentlere sadece imza atmak zorunda oldukları gün gidip İstanbul'a geri dönmektedirler.⁴⁰⁴

İstanbul'da karşılaştıkları bir diğer sorun da göçmenlerin çocuklarının eğitim sorunudur. Yasal olarak ikamet etmedikleri için çocuklarını okula göndermeleri de mümkün olmamaktadır.⁴⁰⁵

Kongolular özelinde gerçekleştirdiği araştırmasında Heck, İstanbul'daki Kongolu göçmenlerin Türkiye'deki nüfuslarının az olmasına rağmen sürdürülebilir bir topluluk oluşturduklarını vurguluyor. Heck'in görüşme yaptığı Kongolu göçmenlerden birinin tahminine göre sayıları İstanbul'da 100-350 arasındadır.⁴⁰⁶ İstanbul'daki Kongolu topluluğu, Batı ülkesine yerleşme düşüncesiyle BMMYK'ya sığınma talebinde bulunanlar, Avrupa'ya enformel yollardan gitmeye çalışan göçmenler ve İstanbul'da yaşayan öğrenciler ya da uluslararası olarak bavul ticaretiyle uğraşan tüccarlardan oluşuyor. Heck, sığınma başvurusu bekleme sürecini "hareketsiz bir döngü içinde beklemek" olarak tanımlıyor. Görüşme gerçekleştirdiği göçmenlerden 10 yıldır cevap beklediğini belirtenler vardır. Ancak bu döngü içinde İstanbul'da kurdukları sosyal ağların da etkisiyle göç süreci transit göç olmaktan çıkıp İstanbul'da görece kalıcı olmak biçiminde sonlanmaktadır.⁴⁰⁷

Tablo 2'de 2001-2005 yılları arasında Afrika ülkelerinden gelen düzenli göçmenlere verilen ikamet izinleri nedenlerine göre gruplandırılarak verilmiştir. Tabloda "muhtelif nedenler" başlığı altında toplanan ikamet izni verme nedenleri; Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan eşi, yakını ya da ikamet izni olan yakının yanına gelmesi, turistik, rahip/rahibe dini görevlerle iş için Türkiye'ye geliş durumlarını içerir. Çalışma amaçlı verilen ikamet izniyse; turizm, öğretmen, sporcu, özel dil kursu çalışanı, özel ve kamu sektörü, öğretim üyeliği, montaj işi ve gazeteciliği kapsar. Tablonun 2001-2005 yıllarını kapsamamasını nedeni ise, mevcut istatistiklerde Afrikalılara dair en detaylı verilere bu yıllar aralığı için erişilmiş olmasıdır.

---

⁴⁰⁴ Heck, s.75.

⁴⁰⁵ Yüksekler ve Brewer, s.55.

⁴⁰⁶ Heck, s75.

⁴⁰⁷ Heck, s.78

Tablo 2
İkamet izni verilmiş nedenlerine göre Afrika uyruklu göçmenlere verilen ikamet izinleri

İkamet İzni Alma Nedenleri	2001				2002				2003				2004				2005			
	Muhtelif Nedenler	Çalışma Amaçlı	Öğrenim	Toplam	Muhtelif Nedenler	Çalışma Amaçlı	Öğrenim	Toplam	Muhtelif Nedenler	Çalışma Amaçlı	Öğrenim	Toplam	Muhtelif Nedenler	Çalışma Amaçlı	Öğrenim	Toplam	Muhtelif Nedenler	Çalışma Amaçlı	Öğrenim	Toplam
Eritre	1	2	23	26			12	12	23		15	38			12	12	11		12	23
Etiyopya	18	41	170	229	27	31	184	242	30	3	192	225	65	33	263	361	117	42	249	408
Gana	205	234	754	1193	255	244	744	1243	276	213	516	1005	204	219	390	813	200	221	382	803
Kenya	142	81	1023	1246	152	149	1015	1316	369	313	1459	2141	209	233	969	1411	309	238	1107	1654
Kongo	15	23	4	42	70	36	39	145	95	22	56	173	121	28	66	215	144	73	63	280
Moritanya		3	37	40			42	42	5		60	65	16		49	65	19	11	48	78
Nijerya	309	406	300	1015	401	471	447	1319	572	478	396	1446	675	496	374	1545	729	544	374	1647
Senegal	98	198	104	400	112	229	123	464	129	253	108	490	150	217	114	481	228	169	108	505
Somali			88	88	3		96	99	23		85	108	30		89	119	353		84	437
Toplam	788	988	2503	4279	1020	1160	2702	4882	1522	1282	2887	5691	1470	1226	2326	5022	2110	1298	2427	5835

Kaynak: Emniyet Genel Müdürlüğü

Afrika ülkelerinden gelen göçmenlere verilen ikamet izinleri ağırlıklı olarak öğrenim amaçlı verilen ikamet izinleridir. Gana, Kenya ve Nijerya en çok ikamet izni verilen Afrika ülkeleridir. Özellikle son yıllarda Afrikalı öğrencilere tanınan burs imkanları bu sayının artmasını sağlamıştır. “Afganistan ve Somali vatandaşları için özel olarak oluşturulan Anadolu Lisans Bursu”⁴⁰⁸ buna bir örnek olarak verilebilir.

3.5.4. Geçimlerini Nasıl Sağlıyorlar?

İçduygu düzensiz göçmenlerin çalıştıkları işleri literatürdeki şekliyle, 3D “dirty, difficult and dangerous” (kirlili, zor, tehlikeli) olarak adlandırıyor. Araştırmaların sonuçları da bu tanıma destek niteliktedir. Çünkü görüşmecilerden hiçbirinin çalışma izni yoktur, ikamet iznine sahip göçmen oranını %16’dır. Dolayısıyla yasal olarak çalışmaları mümkün değildir. Katılımcıların üçte ikisi gelirlerinin çok düşük olduğunu belirtmektedir. Sadece iki katılımcı ortalama bir kazancı olduğunu ifade etmektedir. Dörtte biri ailelerinden destek alarak hayatlarını sürdürmektedir. Ailelerine destek olabilenlerin sayısı ise oldukça azdır; sadece yüzde onu eve biraz para göndermeyi başarabildiğini ifade ediyor.⁴⁰⁹

Yükseker ve Brewer’in görüştüğü katılımcılardan, 55’i 3-12 ay arası, 29’u 1-3 yıl arası, 17 kişi 3 yıldan uzun süredir İstanbul’dadır.⁴¹⁰ İstanbul’da yaşadıkları müddetçe çalışmak zorunda kalan katılımcıların %31,3’ü düzensiz işler yaptığını, %16’si geliri olmadığını, %13’ü ücretli işlerde çalıştığını, %10,7’si ise pazarcılık yaptığını ifade etmiştir.⁴¹¹ Afrikalılar içinde Somalililer geliri olmayan en büyük gruptur. Eşya satarak geçimlerini sağladıklarını belirten Gana ve Nijeryalılar ise “biraz” kazanca sahip olan en büyük Afrikalı düzensiz/transit göçmen topluluğudur.

STK’lardan yardım alıp almadıkları sorusuna ise göçmenlerin %22,2’si yardım için başvurmadığını söylüyor. Başvurmayanlar arasında en büyük grup Nijeryalı ve Ganalıdır. Yardım alanların büyük çoğunluğu ise (%34,5) IIMP-Intertparish Migrants

⁴⁰⁸ T.C. Başkanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, <http://kdk.gov.tr/haber/binlerce-uluslararası-ogrenci-türkiye-burslari-projesiyle-türkiyede/312> (21.01.2016).

⁴⁰⁹ İçduygu ve Aksel, s.37-38.

⁴¹⁰ Yüksek ve Brewer, s.45.

⁴¹¹ Yüksek ve Brewer, s.51.

Programme'a (Kiliseler Arası Göçmen Programı) başvurduğunu aktarmıştır.⁴¹² Herhangi bir işte çalışmadan, STK'lardan ya da arkadaşlarından aldıkları yardımlarla geçimlerini sağlayan bir grup Yaghmaian'ın görüşme yaptığı Afrikalılar arasında da vardır. Batı'da bir ülkeye geçmek için beklemekte ya da mülteci başvurusunun sonuçlanmasını, mülteci statüsü kazanıp başka bir ülkeye gitmeyi beklemektedirler.⁴¹³

Araştırmalar “ne iş yapıyorlar?” sorusuna cevap ararken ortaya çıkan ortak sonuç ise İstanbul'da geçimlerini nasıl sağladıkları konusunda Afrikalılar arasında bir katmanlaşma, farklılaşma olduğudur. Burada kastadilen, maddi olarak daha çok kazanç elde eden, eğitim düzeyi daha yüksek olan Afrikalılar ve gelir düzeyi daha düşük, günlük işlerde çalışanlar Afrikalılar arasındaki katmanlaşmadır. “Aralarında yüksek gelire sahip olanların sayıları azdır. Yüksek gelire sahip olan Afrikalılar ise Türkiye'de üniversite bitirmiş olan ve Afrikalı iş insanları için İstanbul'da aracılık hizmeti sunan ya da küçük bir kargo şirketi işleten Afrikalı göçmenlerdir.”⁴¹⁴ İş sahipleri arasında gittikçe görünürlük kazanan bir diğer meslek Kamerunlu, Nijeryalı ve Fildişi Sahili'nden kadınlara ait olan ve Etiyopyalı, Eritreli kadınların çalıştığı kuaför salonlarıdır.⁴¹⁵ Kuaför salonları dışındaki diğer küçük işletmeler ise Tarlabası'nda Nijeryalı bir kadın tarafından açılan ve yöresel yemekler yapan, ithal kişisel bakım ürünlerinin satıldığı bir dükkan ve yine Tarlabası'nda Nijeryalı bir erkek tarafından film ve müzik cdleri kiralayan bir işletmedir. Ancak tüm bu işletmeler gayri resmi niteliktedir.⁴¹⁶

İkinci katmanda ise, iş sahibi olmayıp kargo şirketlerinde komisyon usulü çalışan Afrikalılar yer almaktadır. Bu kişiler gelen tüccarları gezdirip, fikir verir, sonra da tüccarları malları ülkelerine göndermek için bağlı oldukları kargo şirketine getirirler. Türkçe bilgisi ve geniş bir çevre sahibi olmayı gerektiren bu işi Şaul, Afrikalıların Türkiye'de yapabilecekleri en karlı iş olarak tanımlıyor ve hemen hemen tüm Afrikalıların gönlünde yatanın, bir gün büyük bir tüccar olmak olduğunu belirtiyor.⁴¹⁷

---

⁴¹² Yüksek ve Brewer, s.51-52.

⁴¹³ Yaghmaian, s.141-148.

⁴¹⁴ Şaul, s.112-113.

⁴¹⁵ Şaul, s.113.

⁴¹⁶ Yüksek ve Brewer, s.60.

⁴¹⁷ Şaul, s.113.

En alt katmanda ise düzensiz ve düşük ücretle çalışan Afrikalılar yer almaktadır. Bu düzensiz ve günlük işler, Aksaray'daki dükkanlarda paketleme, mal nakliyatı, konfeksiyon işçiliği ya da Kumkapı'daki "getir götür" diye tarif edilen işlerdir. Kadın göçmenler arasında evlere temizliğe gitmekte, çocuk bakıcılığı yapmakta bazen de seks işçisi olarak çalışanlar vardır.⁴¹⁸

Heck'in Kongolular özelinde yaptığı çalışmasında, Kongolular için alternatif bir iş alanı olduğunu görmekteyiz. Buna göre Türkiye'ye gelen Kongolu ve Fransızca konuşan bavul tüccarlarına aracılık etmek için oluşturulan diasporik ve kayıt dışı ağda serbest çalışanlar vardır. Bu kişiler Türkiye'ye gelen tüccarlara tercümanlık yaparak, otele yerleştirerek ve ticaret için yapılan pazarlıklarda aracılık yaparak geçimlerini sağlıyorlar.⁴¹⁹

Katmanlaşmanın bir başka faktörü de göç edilen coğrafya üzerinden ortaya çıkmaktadır. Batı Afrikalı düzensiz göçmenler ve Doğu Afrikalı sığınmacılar açısından ekonomik faaliyetlere katılım şekli farklılık göstermektedir. Çünkü düzensiz göçmenler daha çok ekonomik faaliyet içinde bulunan gruptur. Batı Afrikalılar, Doğu Afrikalılara göre daha fazla ticaretle uğraşmaktadırlar. Özellikle Nijerya, Gana ve Senegalliler bu grup içindedir. Senegalli iki kişi buradan aldıkları malları kendi ülkelerine götürüp sattıklarını, bavul ticareti olarak nitelendirilen bir ticaret gerçekleştirdiklerini belirtmiştir. Beyazıt ve Laleli'nin Afrikalı iş insanlarının bavul ticaret yaptığı bir merkeze dönüştüğü görülmektedir.⁴²⁰

Afrikalı sığınmacılar arasında ise, sayıları fazla olmasa da, para ve yemek için dilendiklerini, bazen iki üç gün hiçbir şey yemeden hayatlarını sürdürmek zorunda kaldıkların belirtenler de vardır.⁴²¹

---

⁴¹⁸ Heck, s.75-76.

⁴¹⁹ Heck, s.76-77.

⁴²⁰ Yüksek ve Brewer, s.57-58.

⁴²¹ Yüksek ve Brewer, s.60.

3.5.5. Geleceğe Dair Beklentileri Neler?

Kaynak olarak başvurduğumuz saha çalışmaları, Afrikalıların çoğunluğunun geleceğe dair beklentilerinin Türkiye’de kalmak olmayıp, Batı’da bir ülkeye geçmek olduğunu bulgulamaktadır. İçduygu’nun çalışması kapsamında görüştüğü Afrikalılar Almanya ya da İtalya’ya gitmek istediğini belirtmektedir. Çoğunun ilk tercihi İtalya’dır ancak ilk deneme başarısız olunca ikinci deneme için kendilerine daha fazla seçenek belirlemişlerdir. Almanya, Kanada, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri tercih edilen diğer ülkelerdendir.⁴²²

Afrikalı transit göçmenler, İstanbul’da yasal statüleri ve gündelik ihtiyaçlarını karşılayacak gelirleri olmadan Avrupa’daki bir ülkeye geçmek için beklemektedirler. Eğer ülkelerinde zulüm görmemişlerse Batılı bir ülke tarafından mülteci olarak kabul edilme şansları iyice azalmaktadır. Bu durumda, Yagmaian’a göre, sınırları enformel yollarla geçip, her an değişecek şartlar altında yolculuk yapmaktan başka çareleri kalmamaktadır.⁴²³

Afrikalılar içinde Türkiye’de kalmayı düşünenler de vardır. İstanbul’da BMMYK sığınma başvurusuna umutla cevap bekleyen Kongolular, sürecin uzaması ve zamanla İstanbul’daki yerel halk tarafından kabul görüp Afrikalılar olarak kendi ekonomilerini kurmaya başladıkça Türkiye’de kalma fikrine sıcak baktıklarını belirtmektedir. Heck’in görüşme yaptığı Kongolular, Türkiye’den oturma izni almayı planlayanların sayısının ve Türkiye’ye yerleşenlerin sayısını hızla arttığına dikkat çekiyor.⁴²⁴

Yükseker ve Brewer de katılımcılara geleceğe dair planlarının neler olduğuna ilişkin sorular yöneltmiştir. Türkiye’den Avrupa’ya ya da Yunanistan’a gitmek isteyen katılımcıların oranı %45,9’dur. %21’i Türkiye’de kalmak istediğini ve %11,2 ‘si kendi ülkelerine dönmek istediğini aktarmıştır.⁴²⁵ Afrikalılar içinde sayıları en çok olan Somalililerin %30’u ne yapacağını bilmediğini, %38’i Türkiye’den ayrılamayacağını,

---

⁴²² İçduygu ve Aksel, s.38-39.

⁴²³ Yagmaian, s.143.

⁴²⁴ Heck, s.69.

⁴²⁵ Yüksek ve Brewer, s.45-46.

%19'u Avrupa ya da Yunanistan'a geçmek istediğini, %5,4'ü sığınma başvurusunun sonucunu beklediğini belirtiyor, %5,4'ü de eve dönmek istiyor.⁴²⁶ Ankete cevap verenlerin %64,7'si Türkiye'de daha ne kadar kalacağına yönelik bir planı olmadığını, %28,5'i Avrupa'ya geçme fırsatı yakalayana kadar Türkiye'de kalacağını ifade etmiştir.

Yapılan araştırmalarda, Türkiye'de yaşamlarını sürdürmek zor olsa da evlerine dönmenin çoğu Afrikalı için bir seçenek olmadığı, kendi ülkelerine dönme fikrine sıcak bakmadıkları ortaya çıkmaktadır:

Ülkelerine geri dönmeyi düşünmüyorlar. Çünkü dönmelerinin imkanı da yok. Zamanlarını ve bütün paralarını bu yolculukta harcamışlardı. Evlerine elleri boş dönemezlerdi. Ya Türkiye'de kalıp sefil bir hayat yaşayacaklardı. Ya da sınırı kaçak geçmek tek şansları olacak.⁴²⁷

İçduygu'nun araştırmasındaki görüşmecilerin %82'i gibi ezici bir çoğunluğu da göç edilen ülkedeki zorlukları bilseler bile yine de göç edeceklerini belirtmiştir. Bu sayı düzensiz göçün devam edeceğinin önemli bir göstergesidir. Göçmenler Batı'daki bir ülkeye gitmek için vize alamadıklarından dolayı geleceğe dair planlarını gerçekleştirmek için tehlikeli bir yolculuğu göze alıp, kaçakçılara ulaşıyorlar.⁴²⁸

Yükseker ve Brewer'in araştırmasında az sayıdaki görüşmeci (18 göçmen) ise evine geri dönme fikrine sıcak bakmaktadır. Onlar da Avrupa'ya geçme hedefini gerçekleştiremeyen Batı Afrikalı transit göçmenlerdir. Buradaki hayatlarının daha zor olduğunu, evlerine dönmek istediklerini ancak bu yolculuk için de yeterli bütçeye sahip olmadıklarını belirtiyorlar.⁴²⁹

3.5.6. Sınır Deneyimleri

Transit göçmenlerin transit ülkedeki hayat şartları kadar sınır geçişlerinde yaşadıkları deneyimleri de önemlidir. Çünkü hedefleri sınırı aşıp Batı'daki bir ülkeye ulaşmaktır. Tamamen enformel ağlarla gerçekleştirilen bu tehlikeli yolculuk bilindiği gibi kimi zaman hayatlarına dahi mal olmaktadır.

---

⁴²⁶ Yüksek ve Brewer, s.46.

⁴²⁷ Yaghmaian, s.146.

⁴²⁸ İçduygu ve Aksel, s.39-40.

⁴²⁹ Yüksek ve Brewer, s.54.

Sıkı sınır politikalarına rağmen Türkiye'deki göçmenlerin bir bölümü Avrupa sınırlarını aşmaya çalışmaya devam etmektedir. Heck'e göre sıkı sınır denetimleri göçü engellemek yerine göçmenleri bir tür toplumsal hiyerarşi tarafından belirlenen, özel bir duruma yerleştirmektedir. Sistem göçmenlerin hareketliliği kısıtlamıyor onları enformel yollardan göçe zorluyor.⁴³⁰

Araştırmacılara göre, Türkiye'nin AB ile uyumlu göç ve iltica politikaları Türkiye'deki sığınmacı ve düzensiz göçmen sayısını arttıracak ve Türkiye AB'nin sertleşen göç politikaları karşısında göçmen ve sığınmacıların biriktiği bir bölge haline gelecektir.⁴³¹

Gökalp-Aras'ın Edirne ve İzmir'de Emniyet görevlileriyle yaptığı görüşmelerdeki ortak söylem de Türkiye'nin transit göçmenlerin biriktiği bir bölge haline geldiğini gösterir niteliktedir. Bu görüşmelerde mevcut sınır politikalarıyla transit göçün durdurulamayacağını ifade edilmiştir. Görüşmeler neticesindeki çözüm önerileri ise, Afrika ülkelerinden başka ülkelere göç etmeye iten nedenlerin ortadan kaldırılmasıdır.

“Sınırları kontrol edebildiğiniz kadar edin; ama ülkelerinden kaçmak zorunda kalan bu insanları engelleyemezsiniz. AB kaçıkları ülkelerdeki sorunları çözmek yerine “aman bana gelmesinler” diye para harcıyor, para dağıtıyor.”⁴³²

Aynı araştırmanın bulgularına göre, Türkiye'nin sınır politikası AB'nin kendi sınırlarını korumak için üyesi olmayan üçüncü ülkelerden uygulamasını istediği politikalara göre şekillenmektedir. Türkiye AB'nin istemediği göçmenlerin toplandığı ara bir bölge haline gelmeye başlamıştır.

Görüşülen bir STK temsilcisi ise sınırları kapatmanın “yasa dışı” göçü arttırdığını, çözümün ulusal sınırları açmak olduğunu, kaçakçılığın AB'nin sınır politikasının sonucu olduğunu belirtiyor.⁴³³

---

⁴³⁰ Heck, s.79-80.

⁴³¹ İçduygu ve Aksel, s.62.

⁴³² Gökalp Aras, s.17-18.

⁴³³ Gökalp Aras, s.18.

Sayıları artan, daha organize hale gelen düzensiz göçmenler sınırları daha fazla zorlayacaktır. Bu nedenle Türkiye'deki transit göçmenlerin sınırdaki deneyimlerini incelemek hem karşı karşıya kaldıkları zorlukların sadece Türkiye'de kaldıkları süre boyunca hayat şartlarından kaynaklanan zorluklar olmadığını anlamak açısından, hem de devletlerin ve uluslararası kurumların sınırlarını korumak için uyguladıkları tedbirlerin, sınırları yasa dışı geçmek zorunda kalan insanların hayatlarını nasıl hiçe saydıklarını bize anlatması açısından önemlidir. Bu nedenle kaynak alınan çalışmalarda katılımcıların, sınır geçişlerinde yaşadıkları deneyimlerine yer verilecektir.

Yaghmaian Avrupalı devletlerin Afrikalıları kapalı kapılar arkasında tuttuğunu, Türkiye'nin de onlarla ne yapacaklarını bilmediğini belirtiyor. Temmuz 2001 yılında usulsüzce sınır dışı edilen Afrikalıları yaşadıklarını aktarıyor. Görüşme yaptığı Afrikalılardan biri de bu tarihte sınır dışı edilmiş:

“Türk merciler ‘Afrikalı sorunu’na çözüm bulmak için sokaklarda gördükleri Afrikalıları toplayıp, toplu halde sınır dışı etti. Otobüslerle Yunanistan sınırına gönderildiler. Erkek, kadın, çocuk 40 kişi 10 kişilik botlara bindirilip, Yunanistan, Bulgaristan ve Türkiye’yi ayıran doğal sınır olan Meriç Nehri’nin Yunan tarafına götürüldü. Yunan mercileri Afrikalıları tutukladı ve o gece hapiste tuttu. Yeniden küçük botlarla Türkiye tarafına gönderildi. Birçok insan öldü.”⁴³⁴

Polisin keyfi sınır dışı etme uygulamasına maruz kalan bir başka Afrikalı da yaşadıklarını şöyle anlatıyor.

“Bakkala gitmek için evimden ayrıldığımda polis tarafından durdurulup karakola götürüldüm. Yolda giderken gördükleri Afrikalıları topluyorlardı. Bizi iki gruba ayırmışlardı. Bir grubu ülkeye Yunanistan yasa dışı girdiğimize dair belge imzalamaya zorladılar. Bir grubu da Suriye sınırından yasa dışı giriş yaptıklarını itiraf ettirmeye zorladılar. Görevlileri hasta olduğuma ikna edince Türkiye’de kalmayı başardım. Ancak Meriç Nehri’ni yürüyerek aşmaya zorlanan Afrikalılar açlıktan ve hastalıktan zayıf düşmüş ve boğulmuşlardı.”⁴³⁵

Gökalp-Aras’ın Edirne ve İzmir gibi iki transit geçiş kentinde yaptığı görüşmelerde katılımcıların bazıları sınırlarda yaşanan hak ihlallerinin sorumlusu olarak AB’yi ya da Yunanistan’ın kolluk güçlerini göstermektedir. “AB’nin bu alandaki politikası tamamen külfetten, sorumluluktan ve riskten kaçmaya yöneliktir.”⁴³⁶

---

⁴³⁴ Yaghmaian, s.146-147.

⁴³⁵ Yaghmaian, s.147.

⁴³⁶ Gökalp-Aras, s.17-18.

Gökalp-Aras'ın çalışmasının diğer kaynak alınan çalışmalardan ayrılan bir yanı da kaçakçılarla da görüşme yapılmış olmasıdır. Edirne sınır köylerindeki muhtarlar kaçakçılık işine bulaşmasalar da zan altında kaldıklarını ancak arada “bu işe” bulaşanların da olduğunu ve en zor olanın da sınırı geçerken nehirde hayatını kaybeden insanların cesetlerini taşımak olduğunu belirtmişlerdir.⁴³⁷

Görüşülen kaçakçılar transit geçişleri bir fırsat, girişimcilik alanı, göçmenleri de müşterileri olarak adlandırıyorlar. Bu kişiler hapis cezası alma ihtimaline rağmen riskleri göze almaktan çekinmemektedirler. Yakalandıklarında 2-3 ay hapis yattıklarını sonra serbest bırakıldıklarını, bu işten elde ettikleri karı düşününce işin cazip geldiğini ve bu yüzden yaptıklarını aktarmışlardır. Bir göçmen kaçakçısı da kolluk güçlerine rast geldiğinde yakalanma korkusuyla Yunanistan'a geçirmeyi vaat ettiği göçmenleri tekmeden atmak zorunda kaldığını açıkça belirtmiştir.⁴³⁸

Sınır deneyimlerinin aktarıldığı bu başlıkta Emniyet Genel Müdürlüğü'nün ham verilerine göre hazırlanan Afrikalı düzensiz göçmenlerin 2001-2011 yılları arasındaki sınır dışı edilme oranlarına dair tablolara da yer verilecektir. Tablonun 2001-2011 yıllarını kapsamaması nedeni ise, Afrikalılara dair en detaylı verilere bu dönem için erişilmiş olmasıdır.

---

⁴³⁷ Gökalp Aras, s.17-18.

⁴³⁸ Gökalp Aras, s.17-18.

Tablo 3
Sınır dışı edilme nedenlerine göre 2001-2005 yılları arasında sınır dışı edilen Afrika uyruklu göçmenler

Sınır dışı Edilme Nedenleri	2001					2001					2003					2004					2005									
	5682-5683 S.K.M.	Sahtecilik Kalpazanlık	Kaçakçılık	Muhtelif Suçlar	Tablo Dışı Suçlar	Toplam	5682-5683 S.K.M.	Sahtecilik Kalpazanlık	Kaçakçılık	Muhtelif Suçlar	Tablo Dışı Suçlar	Toplam	5682-5683 S.K.M.	Sahtecilik Kalpazanlık	Kaçakçılık	Muhtelif Suçlar	Tablo Dışı Suçlar	Toplam	5682-5683 S.K.M.	Sahtecilik Kalpazanlık	Kaçakçılık	Muhtelif Suçlar	Tablo Dışı Suçlar	Toplam						
Eritre	61					61						3						3						1					1	
Etiyopya	45	1				46	10				10	12						12	10									10		
Gana	57	6				63	17				17	3				1	4	12	1	2				15	11		5		1	17
Kenya	14	6	4			24	4				4						2	1					3	2				1	3	
Kongo	3					3	1				1	2			1		3	9	1			3	13	2	7			3	12	
Moritanya	4					4	3				3	14					14	469			3	2	474	224		3	2	4	233	
Nijerya	101	11				112	215	2			217	15	1		2	1	19	24	1	5	1	3	34	15	5	7	4	4	35	
Senegal	21	1				22	10	1		1	12	46			1		47	4		2	1		7	6	1			5	12	
Somali	44	6				50	142	1			143	462	5				467	845	1	4	5	2	857	359	8	11	3	30	411	
Toplam	350	31	4			385	402	4		1	407	557	6		4	2	569	1375	7	13	10	10	1415	630	21	26	9	48	734	

Kaynak: Emniyet Genel Müdürlüğü

Tablo 4
Sınır dışı edilme nedenlerine göre 2006-2011 yılları arasında sınır dışı edilen Afrika uyruklu göçmenler

Sınır dışı Edilme Nedenleri	2006					2007					2008					2009					2010					2011										
	5682-5683 S.K.M.	Sahtecilik Kalpazanlık	Kaçakçılık	Muhtelif Suçlar	Tablo Dışı Suçlar	Toplam	5682-5683 S.K.M.	Sahtecilik Kalpazanlık	Kaçakçılık	Muhtelif Suçlar	Tablo Dışı Suçlar	Toplam	5682-5683 S.K.M.	Sahtecilik Kalpazanlık	Kaçakçılık	Muhtelif Suçlar	Tablo Dışı Suçlar	Toplam	5682-5683 S.K.M.	Sahtecilik Kalpazanlık	Kaçakçılık	Muhtelif Suçlar	Tablo Dışı Suçlar	Toplam	5682-5683 S.K.M.	Sahtecilik Kalpazanlık	Kaçakçılık	Muhtelif Suçlar	Tablo Dışı Suçlar	Toplam						
Eritre	1			1	2	93	1	1		1	96	350	5	2	2	4	363	62	3	2	1		68	18				18	280			4		284		
Etiyopya	9	1		1		11	21	1	1	2		25	22	1	2		25	12					12	11	1			1	13	5		1		6		
Gana	5	1	5			11	7		3	2	2	14	9		2		11	3		1			4	4		1		1	6	4	2		1	7		
Kenya	3	1				4	3		3		6	4		1			5	4		2			6	5				5	2		1	2	5			
Kongo	7	2		2	11	4	3		1	3	11	8		2	1	1	12	21	5	1	2		29		1	1		2	19	3		4	26			
Moritanya	186		2	8	2	198	302	2	1	1	5	311	41		7		48	6			1	1	8	1		1		2	1		2		3			
Nijerya	19	8		4	4	35	33	7	2	1	1	44	30	4	28	3	3	68	24	6	2	1	1	34	24	9	4		37	22	4	2	4	2	34	
Senegal	8	3				11	13				13	3	3	1	1	1	9	12	5				17	8	5			13	28	1	1	2		32		
Somali	977	2	15	4	8	1006	1438	13	30	6	6	1493	1447	3	5	2	3	1460	327	1	2	1		331	192		4		196	262	1	2	2	267		
Toplam	1215	18	22	17	17	1289	1914	27	41	13	18	2013	1914	16	43	16	12	2001	471	20	10	6	2	509	263	16	11		2	292	623	11	7	16	7	664

Kaynak: Emniyet Genel Müdürlüğü

Tablo 3 ve 4’de “5682-5683 Sayılı Kanuna Muhalefet” başlığı altında toplanan sınır dışı eme gerekçeleri; bulaşıcı hastalık, fuhuş, vize ihlali, illegal giriş-çıkış; “sahtecilik ve kalpazanlık” başlığı altında toplanan suçlarsa, sahte ikamet tezkeresi, sahte para, sahte vize, pasaporttur. “Kaçakçılık” kapsamında, uyuşturucu madde, silah, insan sınır dışı edilmeye neden olacak suçlar olarak belirtilmiştir. “Muhtelif suçlar” kapsamında sınır dışı edilme nedenleri olaraksa, hırsızlık, dolandırıcılık, gasp, insan öldürme, güvenlik, siyasi, 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkındaki Kanun ve 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkındaki Kanun gerekçe olarak gösterilmiştir.

Sınır dışı edilme nedenlerine baktığımızda Afrikalıların 5682 sayılı Pasaport Kanunu ve 5683 sayılı Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun’a aykırılık nedeniyle ve sahtecilik kalpazanlık suçları gerekçesiyle sınır dışı edildiklerini görüyoruz. 5682-5683 sayılı kanunlara muhalefet en çok illegal giriş-çıkış, vize ihlali gerekçesiyle gerçekleşmiştir. Sahtecilik ve kalpazanlık başlığı altında toplanan suçlar kapsamında ise sahte pasaport, sahte vize en sık görülen sınır dışı edilme nedeni olmuştur. Kaçakçılık kapsamında değerlendirilen uyuşturucu kaçakçılığı nedeniyle sınır dışı edilen Afrikalıların sayısı oldukça azdır. Afrikalılarla ilgili yaygın kanı uyuşturucu sebebiyle sınır dışı edildikleri yönünde olsa da veriler bunun tersini göstermektedir.

Gerek AB’nin gerek de AB’nin talepleri doğrultusunda sınırlarını düzensiz göçmenlere kapatan ulus-devletlerin uyguladığı sınır politikaları dünya üzerindeki insan hareketliliğini kısıtlayarak, göçü enformel ağlar aracılığıyla gerçekleştirilen, her aşaması tehlikeli olan sonu belirsiz bir yolculuğa çevirmektedir.

Tez çalışmamızın Afrika göçünün tarihsel olarak ve günümüzdeki Afrikalı transit göç/göçmenler üzerinden incelenmeye çalışıldığı bu bölümü kısaca değerlendirecek olursak, öncelikle, Afrika üzerinden göçün son yıllarda başlayan, yeni bir göç hareketi olmadığını vurgulamak gerekmektedir.

16.yy'dan 21.yy'a doğru gelindiğinde Afrika'dan gelen bu göç hareketi zorunlu/köleleştirme şeklinde olmaktan çıkıp, küreselleşmenin de etkisiyle bireysel tercihlere dayanan bir göç haline gelmiştir.

Afrika göçünün yeni bir göç hareketi olmaması dışında bir diğer özelliği de artarak devam edecek bir göç hareketi olarak nitelendirilmesidir. Hızlı nüfus artışı, kıtadaki siyasi, ekonomik ve ekolojik sorunlar, sıkı sınır politikalarıyla beraber düşünüldüğünde Afrika üzerinden gelen düzensiz göç hareketlerinin artması olası gözükmemektedir.

Afrikalı göçmenler, Türkiye'deki diğer göçmen gruplarından daha farklıdır. Bu farklılığın nedenlerinden biri de deri renkleri nedeniyle karşılaştıkları ırkçı tepkiler ve saldırılardır. Türkiye'ye Doğu Bloku ya da Ortadoğu ve Asya'dan gelen göçmenlerin, deri rengi, bazen din, bazen ortak etnik köken gibi benzer yönler bulunsa da Afrikalı göçmenler için bu benzerlikler daha azdır. O nedenle Türkiye'de Afrikalı göçmen olmak hem daha fazla dikkat çekmek hem de daha çok ayrımcılığa maruz kalmak, daha çok dışlanmak anlamına gelmektedir. Bu nedenle Afrika göçü üzerine yapılmış olan az sayıdaki çalışma, bu göç hareketinin hem diğer göçmenlerle benzer hem de kendine özgü niteliklerini görünür kılmak açısından önemlidir.

Günümüzde Türkiye'de yaşayan Afrikalı transit göçmenler için Türkiye esas olarak göç yolculuğunda mecburi bir durak olarak algılanmaktadır. Ancak, Türkiye'de zorunlu olarak geçirdikleri süre, AB politikaları ve devletlerin politikaları nedeniyle uzadıkça, Afrikalıların Türkiye'de yerleşik hale gelmeye başladıklarını ve işgücü piyasasına girdiklerini görüyoruz. Bu yönüyle Afrika göçünün transit göçten düzensiz göçe evirilen bir yapıya sahip olduğu söylenebilir.

Afrika göçü ve transit göç, son yıllara kadar, Türkiye'deki akademik çalışmalarda çok yer bulan bir konu olmamış, göç çalışmaları diğer göç ülkeleri ve göç veren diğer ülke ya da bölgeler üzerine yoğunlaşmıştır. Çalışmamızın bu son bölümünde istatistik verilerin yanısıra transit göç ve Afrikalı transit göçmenlere dair beş saha çalışmasının bulgularına ve temel sonuçlarına dayanarak, Afrikalı transit

göçmenlerin Türkiye'deki hayatları, geleceğe dair planları ve göç yolculuklarının aktarılması amaçlanmıştır.

SONUÇ

Küreselleşmeyle birlikte göç hareketleri uluslararası boyuttan, ulusaşırı boyuta dönüşen bir hal almıştır. Yeni göç hareketlerini açıklamak için de sosyal ağları, ulusötesi hareketliliği, bireyler arasındaki sosyal ilişkileri temeline koyan göç kuramları kullanılmaktadır. Yeni bir göç türü olarak transit göç de belirsiz yapısı, büyük ölçüde sosyal ağlar yardımıyla ilerlemesi, transit göçmenlerin transit ülkelerdeki maddi koşullarına ve tercihlerine göre şekillenmesi nedeniyle, küreselleşme öncesi göç dinamiklerine dayanarak geliştirilen göç kuramlarından ziyade, esas olarak yeni göç kuramlarıyla açıklanmaktadır.

Türkiye AB'nin gittikçe katılaştıran göç politikaları ve geri kabul anlaşmasıyla transit göçmenlerin zamanla yerleşik olduğu bir ülke haline geldiği söylenebilir. Devletler ulusal sınırları sadece güvenlik meselesi boyutuyla ele alarak, çeşitli nedenlerle sınırları geçmek zorunda olan düzensiz göçmenlerin hayatlarını deyim yerindeyse hiçe saymakta, bu da AB'nin istenmeyen düzensiz göçmenleri tuttuğu ara bölge olarak Türkiye'de transit göçmenlerin en azından bir bölümünün kalıcı hale gelmesine yol açmaktadır.

AB'nin ve diğer göç alan devletlerin insan hareketliliğini kısıtlayan göç politikaları göçmenleri enformel ağlar aracılığıyla göç yolculuğuna zorlarken hem de göç ettikleri ülkede çalışmak zorunda olan düzensiz göçmenlerin enformel işgücü piyasasında emeklerinin sömürülmesine yol açmaktadır.

1980 sonrası Türkiye'ye yönelen uluslararası göç hareketlerini göçmenlerin geldikleri bölgeler açısından coğrafi olarak sınıflandırdığımızda, Doğu Bloku, Ortadoğu ve Asya ve Afrika üzerinden gerçekleştiğini görürüz. Türkiye'nin bu bölgelerden kaynaklanan deneyimlemekte olduğu mekik göç, sığınmacı ve mülteci hareketleri, transit göç gibi göç türleri yasal statü olarak farklı da olsa zamanla biri diğerine dönüşebilir, dolayısıyla göç türleri geçişkendir. Türkiye'nin göçmen gruplarına uyguladığı yasal uygulamalar farklılık gösterse de göç politikaları oluşturulurken AB ile olan uyum süreci ve ülkelerle olan ticari ilişkiler göz önünde bulundurularak hareket

edilmektedir. Türkiye'nin göç politikasının tarihsel olarak dayandığı "Türk soylu ve Türk kökenli olma" tercihi üç düzensiz göçmen grubu için de hala etkili olmaktadır; ancak küreselleşme döneminin dinamikleri nedeniyle Türkiye "Türk soylu ve Türk kökenli" olmayan göçmenlere de ev sahipliği yapmaya başlamıştır.

Bu üç grup içinde en yeni göçmen grubu olarak Afrikalı göçmenler yer almaktadır. Afrika'dan Türkiye'ye yönelik insan hareketliliği eğitim, ticaret, sığınma amaçlı başlayıp gelişmiştir. Afrika kıtasının yüksek nüfus artış hızı, genç nüfusu, bölgedeki ekonomik yetersizlikler, temel gıdaya dahi erişimde yaşanan sıkıntılar ve bölgede yaşanan çatışmalarla birlikte düşünüldüğünde Afrika göçünün devam edecek bir göç olduğu öne sürülebilir. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda Afrika'dan kaynaklanan göç hareketleri akademik olarak araştırılması gereken önemli bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Afrika göçü konusunda mevcut bilgi kaynaklarını kullanarak bir derleme yapma amacını taşıyan bu tez çalışmasında, Afrikalılar arasında Türkiye'de kısa bir süre kalıp Avrupa'ya gitmek niyetiyle gelenlerin, başka bir deyişle Türkiye'yi transit ülke olarak görenlerin yanısıra, Türkiye hakkında bilgi sahibi olup bilinçli olarak Türkiye'yi hedef ülke olarak tercih edenlerin de olduğu görülmüştür. Bu durum bize Türkiye'deki Afrikalı göçmenlerin, tıpkı diğer göçmenler gibi, homojen bir grup olmadığını göstermektedir. Özellikle transit göçmenler açısından bakıldığında, kandırılarak, göçmen kaçakçıları vasıtasıyla Türkiye'ye gelen Afrikalılar için ise Türkiye, bilinçli bir tercih olmaktan çok zorunlu bir durak haline gelmektedir.

Türkiye'yi bir transit ülke olarak gören Afrikalı göçmenlerin "bekleme odası" olarak Türkiye'de uzun süreler beklediği, bazılarının da Türkiye'de kalmaya karar verdikleri görülmektedir. Başlangıçta transit ülke olarak görülen Türkiye'de hayatlarını sürdürmek zor da olsa kendi ülkelerine geri dönme fikrine sıcak bakmayan Afrikalı göçmenler olduğu yapılan araştırmalarda bulgulanmıştır. Bu da düzensiz göçün gerek yasal statü gerek iş yaşamı ve gerekse göçmenlerin hayatları açısından karşılaştıkları sorunları Afrikalı göçmenlerin de yaşadıklarını anlamına gelmektedir.

Afrika göçü üzerine mevcut çalışmalar, Türkiye'deki Afrikalı göçmenlerin Türkiye'de sahip oldukları sosyal ağların, daha çok etnik köken üzerinden gelişen bağlantıların hem göç etmelerinde bir tercih sebebi hem de hayatlarını kolaylaştıran bir faktör olduğunu göstermektedir. Bu ağlar diğer göçmen grupları için de önemli olmakla beraber Afrikalıların “siyahlık /siyah olmak” nedeniyle karşı karşıya olduğu sorunlar göz önünde bulundurulduğunda, Afrikalı göçmenler açısından bu ağların önemi artmaktadır.

EKLER

Ek 1: Milliyete göre yıllık giriş yapan Afrikalı ziyaretçi sayıları (1996-20017)

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU														
Milliyete göre yıllık giriş yapan yabancı ziyaretçi sayıları (1996-2007)														
Ülke grup	Milliyet	Yol adı	2007	2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000	1999	1998	1997	1996
AFRİKA ÜLKELERİ		Toplam	258.148	233.148	233.266	198.278	174.114	185.295	181.301	172.545	128.251	121.765	134.269	123.023
	Fas	Toplam	37.788	30.380	24.915	15.994	13.760	12.638	11.791	11.628	9.806	12.514	11.706	11.091
	Cezayir	Toplam	45.006	38.564	45.017	44.262	42.131	41.476	39.941	33.395	21.852	21.536	31.230	33.994
	Tunus	Toplam	41.890	47.984	61.093	52.456	46.712	51.244	44.978	39.682	29.572	30.394	29.902	23.936
	Libya	Toplam	33.700	31.497	29.319	27.828	28.159	29.938	31.468	24.143	9.097	7.637	8.736	5.298
	Mısır	Toplam	52.946	42.459	43.149	34.451	23.229	21.583	22.384	31.848	26.685	18.681	20.918	19.861
	Sudan	Toplam	5.989	4.383	2.897	2.364	1.903	2.212	1.977	1.926	1.446	1.423	1.590	1.838
	Senegal	Toplam	2.434	1.751	1.384	1.802	2.123	2.135	1.768	1.199	959	1.467	1.717	
	Nijerya	Toplam	5.600	4.306	2.713	1.830	1.375	2.057	2.267	4.238	1.343	867	1.141	1.190
	Kenya	Toplam	3.793	3.140	2.862	2.260	1.924	1.385	1.031	1.367	673	521	388	775
	Güney Afrika Cum.	Toplam	14.420	15.148	13.320	9.530	8.491	16.169	17.489	19.503	21.571	14.644	11.102	7.488
	Diğer Afrika ülk.	Toplam	14.582	13.536	6.597	5.501	4.307	4.458	6.207	3.616	5.247	12.081	15.839	17.552

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU												
Milliyete göre yıllık giriş yapan yabancı ziyaretçi sayıları (2008-2017)												
Ülke grup	Milliyet	Yol adı	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008
AFRİKA ÜLKELERİ		Toplam	794.254	666.727	885.887	888.107	807.484	713.399	445.487	377.300	426.119	312.096
	Fas	Toplam	114.155	87.660	109.775	89.562	82.579	77.884	68.645	57.447	65.875	44.023
	Cezayir	Toplam	213.333	176.233	171.873	160.052	118.189	104.489	84.844	67.954	91.222	63.904
	Tunus	Toplam	111.627	100.185	102.341	100.612	91.683	86.595	63.176	57.855	56.707	42.840
	Libya	Toplam	99.395	72.014	234.762	267.501	264.266	213.890	53.562	60.917	64.721	43.779
	Mısır	Toplam	100.971	94.871	100.040	108.762	107.437	112.025	79.665	61.560	66.912	57.994
	Sudan	Toplam	12.162	10.562	11.434	10.714	9.319	8.161	7.458	6.634	10.581	8.987
	Senegal	Toplam	6.170	5.705	5.483	5.133	4.811	5.650	5.579	4.755	4.077	2.971
	Nijerya	Toplam	25.760	25.264	27.711	28.387	22.869	19.897	14.564	9.172	9.420	7.237
	Kenya	Toplam	5.046	5.986	7.506	6.880	6.226	5.510	4.541	4.319	4.991	3.627
	Güney Afrika Cum.	Toplam	34.487	29.316	47.679	43.049	44.798	40.771	34.394	27.177	24.402	20.774
	Diğer Afrika ülk.	Toplam	71.148	58.931	67.283	67.455	55.307	38.527	29.059	19.510	27.211	15.960

Kaynak: TÜİK <https://biruni.tuik.gov.tr/turizmapp/sinir.zul?> (erişim tar: 14.02.2019)

Ek 2: Milliyete göre yıllık çıkış yapan Afrikalı ziyaretçi sayıları (1996-2017)

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU														
Milliyete göre yıllık çıkış yapan yabancı ziyaretçi sayıları														
Ülke grup	Milliyet	Yol adı	2007	2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000	1999	1998	1997	1996
AFRİKA ÜLKELERİ		Toplam	246.098	225.610	234.390	202.314	172.428	177.797	174.825	166.389	120.402	117.332	140.326	120.492
	Fas	Toplam	35.242	27.054	24.183	14.524	13.115	11.894	11.323	10.361	9.595	11.245	11.357	10.668
	Cezayir	Toplam	43.250	37.752	45.250	45.507	42.602	39.559	38.577	32.834	19.436	22.377	37.471	38.057
	Tunus	Toplam	40.727	47.306	60.138	54.083	46.631	49.622	44.494	38.894	27.206	28.464	28.190	20.592
	Libya	Toplam	32.792	31.389	30.734	30.182	28.034	29.040	30.708	21.913	8.277	7.374	8.230	5.031
	Mısır	Toplam	51.056	40.489	43.817	34.958	22.734	20.420	21.352	31.348	25.401	17.443	20.013	21.732
	Sudan	Toplam	5.634	4.175	3.000	2.323	1.785	2.203	1.943	1.844	1.673	1.402	1.771	1.848
	Senegal	Toplam	2.056	1.592	1.353	1.632	1.742	1.934	1.667	1.208	1.103	1.487	1.612	1.562
	Nijerya	Toplam	5.242	4.175	2.749	1.941	1.369	1.543	1.538	1.455	1.010	832	984	929
	Kenya	Toplam	3.676	3.119	2.887	2.346	1.838	1.337	1.078	1.272	630	453	5.095	863
	Güney Afrika Cum.	Toplam	14.472	15.333	13.496	9.579	8.535	15.965	17.209	20.288	21.008	15.040	11.758	7.062
	Diğer Afrika ülk.	Toplam	11.951	13.226	6.783	5.239	4.043	4.280	4.936	4.972	5.063	11.215	13.845	12.148

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU												
Milliyete göre yıllık çıkış yapan yabancı ziyaretçi sayıları												
Ülke grup	Milliyet	Yol adı	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008
AFRİKA ÜLKELERİ		Toplam	775.268	657.511	871.343	870.300	789.422	701.167	421.270	356.918	411.888	291.237
	Fas	Toplam	110.947	85.136	97.324	87.953	79.863	75.739	65.632	54.374	62.763	39.184
	Cezayir	Toplam	210.203	173.798	168.797	160.051	116.678	101.482	80.395	60.766	86.405	59.571
	Tunus	Toplam	111.117	100.374	102.686	100.227	89.983	85.507	62.804	55.495	57.609	42.451
	Libya	Toplam	98.824	75.349	243.811	259.642	262.851	215.846	48.074	60.942	65.839	42.321
	Mısır	Toplam	96.244	92.250	97.942	106.526	105.286	110.848	78.579	60.340	64.814	53.764
	Sudan	Toplam	11.924	10.340	11.230	10.068	8.354	7.573	6.648	5.885	8.651	6.469
	Senegal	Toplam	6.150	5.676	5.530	5.157	4.583	5.173	4.496	4.112	3.363	2.325
	Nijerya	Toplam	26.168	24.500	27.456	27.577	21.788	19.258	13.631	8.157	8.294	6.607
	Kenya	Toplam	5.098	6.022	7.489	6.827	6.154	5.309	4.354	4.243	4.751	3.504
	Güney Afrika Cum.	Toplam	34.212	29.187	47.592	42.723	44.844	40.732	34.400	26.968	24.619	20.925
	Diğer Afrika ülk.	Toplam	64.381	54.879	61.486	63.549	49.038	33.700	22.257	15.636	24.780	14.116

Kaynak: TÜİK <https://biruni.tuik.gov.tr/turizmapp/sinir.zul?> (erişim tar: 14.02.2019)

KAYNAKLAR

- Abadan-Unat, Nermin. "Uluslararası Göçün Kuram ve Kavramları". **Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulusötesi Yurttaşlığa**. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002.
- Akalın, Ayşe. "Açık Döner Mühürlü Kapılar: 0,00, 20. Yüzyılda Batı/Doğu Ekseninde Emek Göçünün Seyri". **Küreselleşme Çağında Göç**. Der. S. Gülfer Ihlamur Öner, N. Aslı Şirin Öner, İletişim Yayınları, 2012.
- Akkuşoğlu, Devrim Bülent. "AB-Türkiye İlişkilerinde Yasa Dışı Göç Sorunu". **Yüksek Lisans Tezi**. Dokuz Eylül Üniversitesi, SBE, 2005.
- Akman, Adem, İsmail Kılınc. "AB'de Entegre Sınır Yönetiminin Gelişimi ve AB Sürecinde Türkiye'nin Entegre Sınır Yönetimine Geçiş Çalışmaları". **Türk İdare Dergisi**. s.467, Haziran 2010, ss.9-29.
- Akpınar, Taner. "Türkiye'ye Yönelik Düzensiz Göçler ve Göçmenlerin İnşaat Sektöründe Enformel İstihdamı". **Doktora Tezi**. Ankara Üniversite, SBE, 2009.
- Akpınar, Taner. "Türkiye'ye Yönelik Kaçak İşgücü Göçü", **A.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, 65-3, ss.2-22.
- Akpınar, Taner. "Uluslararası Kaçak İşgücü Göçlerine Yönelik Politikalar". **Çalışma ve Toplum**, 2011/3, ss.201-214.
- Arısan-Eralp, Nilgün. **Türkiye'nin Vize Politikası: AB'de Serbest Dolaşma Talebinden Vaz mı Geçildi**. TEPAV, Şubat 2010.
- Atasü-Topçuoğlu, Reyhan. "Düzensiz Göç: Küreselleşmede Kısıtlanan İnsan Hareketliliği". **Küreselleşme Çağında Göç**. Der. S. Gülfer Ihlamur Öner, N. Aslı Şirin Öner, İletişim Yayınları, 2012.
- Avrupa Birliği Genel Sekreterliği. **Geçici ve Döngüsel Göç: Fırsatlar ve Zorluluklar Bilgi Notu**. Ankara, 2011.
- Bennafla Karine ve diğ. "Sınırı tartışmak: Yuvarlak Masa Söyleşisi", **Toplum ve Bilim**, s.131, 2014, ss. 11-31.
- Biner, Özge. **Türkiye'de Mültecilik**. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016.
- Boratav, Korkut. **Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002**. Ankara: İmge Kitabevi, 2005.
- Castles, Stephen ve Mark J. Miller. **Göçler Çağı**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008.

- Coşkun, Emel. “Türkiye’nin Göç Rejiminde Toplumsal Cinsiyet Faktörü: Ugandalı Göçmen Kadınlar Örneği” **Fe Dergi**, C.8, no.1, 2016 ss. 91-102
- Çakmak, Ezgi. “Siyah=Yabancı=Göçmen: Afrikalı Göçmenlerin İstanbul Deneyimine Dair Bir Okuma”, **Göçler Ülkesi**, Der. Lülüfer Körükmez, İlkay Südaş, İstanbul: Ayrıntı Yayınevi, 2015, ss.169-177.
- Danış, Aslı Didem. “İstanbul’daki Iraklı Göçmenlerin Parçalı Eklemlenme Sürecinde Toplumsal Ağlar”. **Türkiye’ye Uluslararası Göç**. Der. Barabara Pusch, Tomas Wilkoszewski, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010, ss.191-224.
- Deniz, Orhan. “Türkiye’nin Doğu Sınırında Yasa Dışı Geçişler”. **İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem ve Politika**. Der. Özlem Çelebi, Saime Özçürümez, Şirin Türkay, UNHCR, 2011, ss.176-195.
- Dinçer ve diğerleri. **Suriyeli Mülteciler Krizi ve Türkiye Sonu Gelmeyen Misafirlik**. USAK & Brookings Enstitüsü, Kasım 2013.
- Dinçer, Osman Bahadır ve diğerleri. **Suriyeli Mülteciler Krizi ve Türkiye Sonu Gelmeyen Misafirlik**. USAK & Brookings Enstitüsü, Kasım 2013.
- Eder, Mine. “Moldovyalı Yeni Göçmenler Üzerinden Türkiye’deki Neoliberal Devleti Yeniden Düşünmek”. **Toplum ve Bilim**. s.108, 2007, ss.129-142.
- Erder, Sema. “Yabancısız Kurgulanan Ülkenin Yabancıları”. **Türkiye’ye Yabancı İşçiler**. Der. F. Aylan Arı, İstanbul: Derin Yayınevi, 2007.
- Erder, Sema. “Düzensiz Göç, Göçmen Korkusu ve Çelişen Tepkiler”. **Türkiye’ye Uluslararası Göç**. Der. Der. Barabara Pusch, Tomas Wilkoszewski, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010, ss.41-54.
- Erder, Sema. “Suriye Göçü ve Sonrası”. **Sosyal Hizmetlerde Güncel Tartışmalar**. Der. Neşe Şahir Taşgın, Uğur Tekin, Yasemin Ahi, Nika Yayınları, 1 Baskı, Aralık 2017, ss.111-119.
- Erder Sema ve Selmin Kaşka. “Turkey, Migration and the EU: Potentials, Challenges and Opportunities”. **Turkey in the New Migration Era: Migrants between Regularity and Irregularity**. Hamburg University Press, 2012, ss.113-132.
- Franck Düvell. “Transit Migration: A Blurred and Politicised Concept”. **Population Space and Place**, July. 2012, ss.415-427.
- Gürkan, Mustafa. “Sosyolojik Açıdan Göç ve Yasa Dışı Göç Hareketleri”. **Yüksek Lisans Tezi**. Kırıkkale Üniversitesi, SBE, 2006.
- Hazan, Jacob Ceki. “Geçmişten Geleceğe Zorunlu Göç: Mülteciler ve Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişiler”. **Küreselleşme Çağında Göç**. Der. S. Gülfer Ihlamur Öner, N. Aslı Şirin Öner, İletişim Yayınları, 2012.

- Heck, Gerda. “Transit Göçten Ticarete: Türkiye’deki Kongolu Göçmenler”, **Toplum ve Bilim**, s.131, 2014, ss.68-83.
- IOM. “**Uluslararası Göç Hukuku Göç Terimleri Sözlüğü**”, 2009.
- İçduygu, Ahmet. **Türkiye’de Kaçak Göç**. İstanbul: İTO, 2004.
- İçduygu, Ahmet. **Transit Migration in Turkey: Trends, Patterns and Issues**. CARIM, 2005.
- İçduygu, Ahmet. **The Labour Dimension of Irregular Migration in Turkey**. European University Institute, 2006.
- İçduygu, Ahmet. **Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri Bağlamında Uluslararası Göç Tartışmaları**. İstanbul, TÜSİAD, 2006.
- İçduygu, Ahmet. “Türkiye’ye Yönelen Göç Dalgaları İçince Transit Göç”. **Türkiye’nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Göçler**. Der. M. Murat Erdoğan, Ayhan Kaya, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Haziran 2015, ss.277-292.
- İçduygu, Ahmet ve Damla Aksel. **Türkiye’de Düzensiz Göç**. Ankara, IOM, 2012.
- İçduygu, Ahmet, Sema Erder ve Ömer Faruk Gençkaya. **Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları 1923-2003 Ulus Devlet Oluşumdan Ulus Ötesi Dönüşümlere**. İstanbul: Mirekoç, 2014.
- Kalkınma Bakanlığı. **Göç Özel İhtisas Kalkınma Raporu, Onuncu Kalkınma Planı 2017-2018**. Ankara, 2014.
- Kara, Polat ve Recep Korkut. “Türkiye’de Göç İltica ve Mülteciler”. **Türk İdare Dergisi**. 467, Haziran 2010, ss.154-162.
- Karaçay, Ayşem Biriz. “Bir Göç Sisteminin Anatomisi: Türkiye-Rusya Örneği”. **Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi SBE, 2011.
- Kavak, Meryem. “Yabancılar ve İltica Hukukunda Yeni Bir Sayfa Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu”. **Toplum ve Hukuk**. s.23, Temmuz, 2013, ss.39-52.
- Koç, Yıldırım. **Türkiye’de Yabancı Kaçak İşçilik**. Türk-İş Eğitim Yay, No.26, Ankara, 1999.
- Köktaş, Arif. “**Sınır Güvenlik Birimi Kurma Çalışmaları**”. Sınır Birlikleri Analizi, 2011.
- Lordoğlu, Kuvvet. “Enformel ve Yabancı Kaçak İstihdam Üzerine Notlar”. **Petrol- İş Sendikal Notlar**. Aralık 2001, ss.113-132.
- Lordoğlu, Kuvvet. “Türkiye’deki Çalışma Hayatının Bir Parçası Olarak Yabancı Çalışanlar”. **Türkiye’ye Uluslararası Göç**. Der. Barabara Pusch, Tomas Wilkoszewski, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010. ss.89-109.

- Massey Douglas S. ve diğeri. "Uluslararası Göç Kuramlarının Bir Değerlendirmesi". Çev. Saniye Dedeoğlu ve diğeri, **Göç Dergisi**. c.1 s.1 Ekim 201, ss.11-46.
- ORSAM. **Irak'tan İrağa: 2003 Sonrası Irak'tan Komşu Ülkelere ve Türkiye'ye Göçler**. No.21, Kasım, 2010.
- Öner Şirin, N. Aslı. "Göç Çalışmalarında Temel Kavramlar". **Küreselleşme Çağında Göç**. Der. S. Gülfer İhlamur Öner, N. Aslı Şirin Öner, İletişim Yayınları, 2012. ss.13-28.
- Papadopoulou-Kourkoula, Aspasia. **Transit Migration The Missing Link between Emigration and Settlement**. Palgrave Macmillan, 2008.
- Pérouse, Jean-Jean-François. "İstanbul'daki Kuzey Afrika Topluluğu". **Türkiye'ye Uluslararası Göç**. Der. Barbara Pusch, Tomas Wilkoszewski, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010, ss.321-330.
- Pusch, Barbara. "İstenen ve İstenmeyen Konuklar: Türkiye'deki Yabancıların İş Hukuku Karşısındaki Durumu". **Türkiye'ye Uluslararası Göç**. Der. Barbara Pusch, Thomas Wilkoszewski, İstanbul: Kitap Yayınevi 2010, ss.75-84.
- Sever, Hanifi. "Yasa Dışı Göçmenlerin Profili: İstanbul İli Örneği". **Yüksek Lisans Tezi**. Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2009.
- Sığınmacılar ve Mülteciler Dayanışma Derneği. **"Askıdaki Yaşamlar ve Algdaki Yaşamlar Projesi Araştırma Raporu"**. Ankara, 2011.
- Şaul, Mahir. "Geçmişten Bugüne Siyah Afrika'dan Türkiye'ye Göçler: Kölelikten Küresel Girişimciliğe". **Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Göçler**. Der. M. Murat Erdoğan, Ayhan Kaya, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Haziran 2015, ss.75-109.
- Şaul, Mahir. "Sahraaltı Afrika Ülkelerinden Türkiye'ye İş Göçü". **A.Ü. SBF Dergisi**. c.68, 2013, s.83-121.
- Şemşit, Sühal. "Avrupa Birliği Göç Politikasının Güvenikleştirilmesi ve Dışsallaştırılması: Türkiye'ye Yansımaları". **Doktora Tezi**. Dokuz Eylül Üniversitesi, SBE, 2010.
- Şenay Banu. "Uluslararası Toplumsal Alanlar, Uluslararası Kimlikler: Avustralyalı Türkler Örneği". **Türkiye'de Kesişen ve Çatışan Dinsel ve Etnik Kimlikler**. R. O.Dönmez, P. Enneli and N. Altuntaş (ed.) İstanbul: Say Yayınları, 2010, ss.255-287.
- Şenol-Sert, Deniz. "Uluslararası Göç Yazınında Bütünleyici Bir Kurama". **Küreselleşme Çağında Göç**, Der. S. Gülfer İhlamur Öner, N. Aslı Şirin Öner, İletişim Yayınları, 2012.
- Toksöz, Gülay, Seyhan Erdoğan ve Selmin Kaşka. **Türkiye'de Düzensiz Emek Göçü ve Göçmenlerin İşgücü Piyasasındaki Durumları**. IOM, 2012.

- Toksöz, Gülay. **Uluslararası Emek Göçü**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Bilgi Yayınları, 2006.
- Tolay, Juliette. “Türkiye’de Mültecilere Yönelik Söylemler ve Söylemlerin Politikalara Etkisi”. **İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Kuram Gözlem ve Politika**. Der. Özlen Çelebi, Saime Özçürümez, Şirin Türkay, UNHCR, Ankara, 2011, ss.201-213.
- Ünlü, Barış. “**Türklük Sözleşmesi**”, Ayrıntı Yayınları, 6. Baskı, Ankara, 2019.
- Yenal, H. Deniz. “İnformel Ekonominin Uluslararasılaşması: Bavul Ticareti ve Laleli Örneği”. **Defter Dergisi**. Kış 1999, İstanbul ss.48-72.
- Yılmaz, Halit. **Türkiye’de Suriyeli Mülteciler: İstanbul Örneği**. Mazlum-Der, 2013.
- Yükseker, Deniz ve Kelly T. Brewer. “İstanbul’daki Afrikalı Göçmen ve Sığınmacıların Yaşam Koşulları”. **Türkiye’ye Uluslararası Göç**. Der. Barbara Pusch, Tomas Wilkoszewski, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010, ss.297-319.

İnternet Kaynakları

- Avrupa Birliği Bakanlığı**, “İlerleme Raporu”, 2005 http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2005.pdf, (14.04.2014).
- Avrupa Birliği Bakanlığı**, “Türkiye Katılım Ortaklığı Belgesi” 2001 http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/Kob/Turkiye_Kat_Or_t_Belg_2001.pdf (14.04.2014).
- Avrupa Birliği Genel Sekreterliği**, “Geçici ve Döngüsel Göç: Fırsatlar ve Zorluklar Bilgi Notu”, 2011. http://www.ab.gov.tr/files/haberler/2011/gecici_ve_dongusel_goc.pdf (24.03.015).
- Belge, Burçin, “‘Sınırsız’ Bir Dünya İçin Bir İmza Siz Verin”, **Bianet**, 29.09.2010, <http://www.bianet.org/bianet/dunya/125103-sinirsiz-bir-dunya-icin-bir-imza-siz-verin> (21.10.2014).
- Belge, Burçin, “‘Sınırsız’ Bir Dünya İçin Bir İmza Siz Verin”, **Bianet**, 29.09.2010, <http://www.bianet.org/bianet/dunya/125103-sinirsiz-bir-dunya-icin-bir-imza-siz-verin>
- Bianet**, “Geri Kabul Anlaşması Hak İhlallerine Yol Açabilir”, 19.12.2013, <http://www.bianet.org/bianet/insan-haklari/152193-geri-kabul-anlasmasi-hak-ihlallerine-yol-acabilir>(21.10.2014).

- Bianet**, “Geri Kabul Anlaşması Hak İhlallerine Yol Açabilir”, 19.12.2013, <http://www.bianet.org/bianet/insan-haklari/152193-geri-kabul-anlasmasi-hak-ihlallerine-yol-acabilir>
- ÇSGB**, [http://www.csb.gov.tr/turkce/index.php?Sayfa=sayfa&Tur=mevzuat&Id=12\(28.07.2014\)](http://www.csb.gov.tr/turkce/index.php?Sayfa=sayfa&Tur=mevzuat&Id=12(28.07.2014)).
- ÇSGB**, [http://www.csb.gov.tr/turkce/index.php?Sayfa=sayfa&Tur=mevzuat&Id=12\(28.07.2014\)](http://www.csb.gov.tr/turkce/index.php?Sayfa=sayfa&Tur=mevzuat&Id=12(28.07.2014)).
- Danış, Aslı Didem, “Yeni Göç Hareketleri”, **Birikim Dergisi**, no.184-185, Ağustos-Eylül 2004 s.11, s.a. 216-224. <http://docplayer.biz.tr/3859630-Yeni-goc-hareketleri-ve-turkiye-1-asli-didem-danis.html>
- Ekşi, Nuray “**Türkiye’de Bulunan Suriyelilerin Hukuki Statüsü**”, <http://www.amnesty.org.tr/uploads/Docs/nurayeksisuriyelilerin-hukuki-statusu167.pdf> (erişim tar: 20.08.2014).
- Erder, Sema, “Zor Ziyaret Nataşa mı? Döviz Getiren Bavul mu? Eski Doğu Bloku Ülkelerinden Gelen Kadınların Emek Piyasasına Girişi”, http://kasaum.ankara.edu.tr/files/2013/02/G%C3%BClay-Toks%C3%B6z-%C3%87a%C4%9Fla-%C3%9Cnl%C3%BCt%C3%BCrk-G%C3%B6%C3%A7-Kad%C4%B1nla%C5%9F%C4%B1yor-mu_.pdf s.181-182. (25.12.2014)
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü**, http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_kanun.pdf (20.09.2014).
- Gökalp-Aras, Ela, “İki Önemli Geçiş (Transit) Kenti Edirne ve İzmir’de Düzensiz Transit Göç: Politikalar ve Doğurgularına Sınırdaki İsyandar”, **9. Karaburun Bilim Kongresi**, 03-07.2014 http://www.kongrekaraburun.org/images/2014/TamMetinler/A5_02_El_aGokalpAras.pdf (02.02.2015).
- Güler, E. Zeynep, “**Küresel Dünyanın Yolcuları Moldovalı Kadınlar**”, <https://sosyolojivefelsefe.wordpress.com/2012/11/17/kuresel-dunyanin-yolculari-moldovalı-kadınlar/> (19.01.2015).
- Helsinki Yurttaşlar Derneği**, “1994 Yönetmeliği”, <http://www.hyd.org.tr/?pid=296> (09.10.2014).
- http://www.ab.gov.tr/files/UlusalProgram/UlusalProgram_2003/Tr/pdf/IV-24.pdf Ulusal Program 2003 (15.04.2014)
- http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2005.pdf, 2005 İlerleme Raporu, (14.04.2014).
- http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/Kob/Turkiye_Kat_Ort_Belg_2001.pdf Türkiye Katılım Ortaklığı Belgesi 2001 (14.04.2014).

http://www.abgs.gov.tr/files/pub/turkiye_ab_vize_muafiyeti_sureci_ve_geri_kabul_anlasmasi_hakkinda_temel_sorular_ve_yanitlari.pdf (21.10.2014)

http://www.amnesty.org.tr/uploads/Docs/ab_geri_kabul_anlasmasi_kanun_taslagi308.pdf (06.02.2014).

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4817.pdf> (16.10.2014).

<http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5901.html> (17.08.2014).

<http://www.tofed.org.tr/wp-content/uploads/2012/02/EGM-180-Gun-Icinde-90-Gun-Kalis-Kurali-Uygulamasi-Sf1.pdf> (16.08.2014).

<http://www.uatod.org.tr/yabancilar-icin-180-gun-icinde-90-gun-kalis-kurali/> (16.08.2014).

İçişleri Bakanlığı, http://www.goc.gov.tr/icerik3/yabancilar-ve-uluslararası-koruma-kanununda-gecici-koruma_409_558_1098 (09.10.2014).

Köktaş, Arif, **Avrupa Birliği'nde Sınır Güvenliği ve Yönetimi İle İlgili Gelişmeler ve Türkiye'nin Yeni Bir Sınır Güvenlik Kurma Çalışmaları**, <http://utsam.org> , 2010 (15.04.2014).

Resmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm> (15.04.2014).

Resmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm> (24.09.2014).

Resmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm> (15.04.2014).

Resmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm> (24.09.2014).

Stratejik Ortak <https://www.stratejikortak.com/2015/11/bagmsz-devletler-toplulugu-bdt-ve.html>

T.C. Başkanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, <http://kdk.gov.tr/haber/binlerce-uluslararası-ogrenci-türkiye-burslari-projesiyle-türkiyede/312> (21.01.2016).

T.C. İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından 13.01.2012 tarihli, 2012/05 no lu genelge 01.02.2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir. <http://www.tofed.org.tr/wp-content/uploads/2012/02/EGM-180-Gun-Icinde-90-Gun-Kalis-Kurali-Uygulamasi-Sf1.pdf> (16.08.2014).

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, http://goc.gov.tr/icerik/duzensiz-goc_409_422 (22.12.2014).

TMMB, <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5901.html> (17.08.2014).

TÜİK, <https://biruni.tuik.gov.tr/turizmapp/menuturizm.zul> (14.02.2019).

UATOD, <http://www.uatod.org.tr/yabancilar-icin-180-gun-icinde-90-gun-kalis-kurali/> (16.08.2014).

http://www.amnesty.org.tr/uploads/Docs/ab_geri_kabul_anlasmasi_kanun_taslagi308.pdf (06.02.2014).

Yaldız Fırat, Uluslararası Göç ve Diaspora ile İlişkili Kavramlar”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi**, 2014, c.3, s.2, s.a. 382-403 .
<http://www.itobiad.com/download/article-file/92791> (24.06.2018)

Yılmaz, Gaye, “Emek Göçünün Tarihsel Arka Planı AB’deki Göçmen İşçilerin Durumu”, **TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi**, Temmuz-Eylül 2005.
<http://www.ttb.org.tr/MSG/dergi/eylul23/emek.pdf>

YUKK, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm> (22.12.2014).